

*Kultúra –
medzi nutnosťou
a vznešenosťou*

názov publikácie: Kultúra – medzi nutnosťou a vznešenosťou

autor: Mgr. Marek Wiesenganger, PhD.

recenzenti: prof. PhDr. Slavomír Gálik, PhD., doc. PhDr. Peter Rusnák, PhD.

vydavateľ: Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Trnava, 2021

učebný text k predmetu Kultúrna a sociálna antropológia

ISBN 978-80-568-0447-6

OBSAH

ÚVOD	4
TEORETICKÝ RÁMEC	6
1. KULTÚRA A ANTROPOLÓGIA	7
2. KULTÚRNA ANTROPOLÓGIA A VÝCHOVA	13
3. OBJAVOVANIE KULTÚRY	19
KULTÚRA V ŽIVOTE	22
4. ČLOVEK AKO DIEŤA	23
5. ČLOVEK AKO MUŽ A ŽENA	33
6. ČLOVEK AKO MANŽEL A MANŽELKA	48
7. ČLOVEK A RODINA	62
TÉMY ANTROPOLOGICKÝCH SKÚMANÍ	79
ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY	90

ÚVOD

Do triedy vstupuje nová učiteľka. Nikto si ju však nevšíma, trieda pokračuje vo svojich debatách (hlučných, aby bolo jasné, že vstup učiteľky naozaj nič, vôbec nič neznamená). Občas sa na ňu (učiteľku) niekto pozrie, ale ide sa ďalej v debatách.

„Môžete mi venovať pozornosť, prosím?“

Odozva absolútne žiadna.

Učiteľka prichádza k jednej zo žiačok, ktorá má na ušiach slúchadlá a pýta sa:

„Čo sa stalo slečne Shaperdovej?“ (predošlá učiteľka v triede)

„Čóó?“

„Čo sa stalo slečne Shaperdovej?“

Dievča sa postaví a okázalo sa pozrie do zabávajúcej sa triedy: „Pýta sa ma na tú bezvýznamnú mátohu, slečnu Shaperdovú“. Potom sa postaví na stoličku a kričí: „Hej, hej, hej, hej, počúvajte, počúvajte, ona sa ma pýta, čo sa stalo slečne Shaperdovej.“

Učiteľka sa usmieva, trieda vybuchne do hlasného smiechu. Potom postupne ponúkajú rôzne zosmiešňujúce odpovede. Nakoniec jeden zo žiakov hovorí: „Emílio ju zožral!“

(prepis z filmu *Nebezpečné myšlienky*)

Predstavme si, že sme v danej triede na pozícii samotnej učiteľky alebo možno asistenta učiteľa. Možno sme na škole ako sociálni pedagógovia, či garanti preventívnych programov alebo koordinujeme morálno-výchovné programy. V každom prípade, stretnúť takúto triedu by bola riadna výzva.

Čo spravíme? Využijeme moc? Silu hlasu? Silu svalov? Silu poznámok do triednej knihy? Či budeme ignorovať ich ignoráciu a začneme si robiť svoj program podľa prípravy? Čo spravíme? Učiteľka má mať predsa autoritu a rešpekt. To vie každý a žiaci to vedia veľmi dobre. Ich správanie však vypovedá o niečom úplne inom. Skoro by sme povedali, že nová učiteľka je pre nich vzduch, ale nie je to úplne pravda. Veľmi dobre si všimli, že vošla. A PRÁVE PRETO NEPRESTALI V DRUŽNEJ DEBATE.... Ich správanie malo SYMBOLICKÝ význam. Práve ním chceli učiteľke komunikovať, čo pre nich práve ako učiteľka znamená (nič), resp. čo pre nich „učiteľstvo“ znamená. Kludne mohli stíchnuť a niekto z nich mohol nahlas povedať, že byť učiteľom pre nich nič neznamená, kludne to mohli napísať na tabuľu, mohli... veľa spôsobmi by sa dala to isté posolstvo vyjadriť. A oni si zvolili práve takýto KULTÚRNY PREJAV.

Všetko, čo ako ľudia robíme, robíme kultúrne, prostredníctvom kultúry. Aj výchova a vzdelávanie (naša misia) sú komplexným, mnohorozmerným a mnohoaspektovým KULTÚRNYM dianím. Ukážka z filmu zobrazovala triedu, pre ktorú bolo vzdelanie niečo úplne nepodstatné. Aspoň na začiatku. V ich vnímaní života boli oveľa dôležitejšie témy. Čo mohla spraviť učiteľka? Ignorovať tento „kultúrny“ pohľad žiakov a učiť to, čo jej predpisovali oficiálne dokumenty? Potom dať test, rozdať známky. Kto prejde, prejde, kto nie, nie. A predsa učiteľka si zvolí iný prístup. Pokúša sa rozumieť tomu, akú hodnotu žiaci vo vzdelaní vidia, resp. nevidia. Postupne odhaľuje ich vnímanie sveta, ich významy, ktoré jej spočiatku komunikujú veľmi provokačným a drzým spôsobom. Odhaľuje, čo je im blízke, čomu rozumejú, a postupne objavuje cestičky (kultúrne modely) ako ukázať význam vzdelania (a žiaci postupne, pomaličky chápu). Nachádza teda pochopiteľné formy vzdelania – nachádza také kultúrne modely vzdelania, ktoré pochopiteľne odovzdávajú zmysel vzdelanosti.

Na jednej strane teda učiteľka vníma, skúma, pozoruje to, ako žije trieda, aké sú jej prejavy a čo nimi komunikuje (etnografický aspekt). No súčasne tieto prejavy hodnotí, hľadá to lepšie, to otvorené pre rast a výchovu (axiologický aspekt).

Rozvoj týchto dvoch schopností, etnografickej a axiologickej, je hlavnou náplňou predmetu *Kultúrna a sociálna antropológia*, ako aj ponúkaného učebného textu *Kultúra – medzi nutnosťou a vznešenosťou*.

Samotný predmet je zaradený skôr medzi predmety rozvíjajúce sociálne pedagogické zručnosti (napr. diagnostika skupiny, analýza prejavov správania, porozumenie hodnotám žiakov apod.). Jeho cieľom je okrem iného rozvíjať:

1. schopnosť všímať si, pozorovať, identifikovať, detailne opísať kultúrne javy (etnografický aspekt);
2. schopnosť porozumieť symbolike kultúrnych javov (odlíšiť „hmotný aspekt“ a „ideový aspekt“, čiže rozumieť tomu „AKO“ sa niečo robí a „ČO“ sa tým chce povedať);
3. schopnosť určiť ideový a hodnotový aspekt kultúrnych prejavov, porovnávať a hodnotiť súvis medzi konkrétnym kultúrnym javom a potenciálom vznešeného ľudského života (axiologický aspekt);
4. schopnosť hľadať inšpirácie.

Učebný text preto v prvej časti „TEORETICKÝ RÁMEC“ ponúka len základné a nevyhnutné teoretické poznatky, ktoré objasňujú význam kultúry v živote človeka, problémy kultúry v súčasnosti a prístupy k objavovaniu kultúrneho sveta. Zmyslom týchto teoreticky ladených kapitol je vytvoriť východisko pre spoločné tvorivé stretnutia počas hodín, na ktorých budeme skúmať, analyzovať, diskutovať, hodnotiť.

Z hľadiska praktického a zručnosti rozvíjajúceho charakteru predmetu je dôležitejšia druhá časť učebného textu „KULTÚRA V ŽIVOTE“. V nej nájdete základné podnety pre naše spoločné skúmanie a uvažovanie. Spoločne budeme skúmať štyri témy: DETSTVO, ROD (BYŤ MUŽOM, BYŤ ŽENOU), MANŽELSTVO, RODINU. Ku každej téme sa budeme pokúšať pristupovať ako mimo-zemšťania, ktorí objavujú, že jeden zo živočíšnych druhov obývajúcich zem sa správa veľmi špecifickým spôsobom. Budeme sa spoločne zamýšľať nad tým, podľa akých znakov by sme o nejakom príslušníkovi ľudského druhu povedali napr. že je dieťa, že je manželka a pod. Následne sa budeme pýtať, čo to vlastne znamená byť „dieťaťom“, „ženou“, „mužom...“. Ako vychovávateľov nás predovšetkým budú zaujímať otázky, ktoré sa týkajú možnosti žiť a uskutočňovať náš potenciál byť človekom. Budeme sa preto pýtať, nakoľko nám objavené kultúrne javy pomáhajú/umožňujú žiť VZNEŠENE (naše detstvo, manželstvo, dievčensvo...).

V tretej časti učebného textu „TÉMY ANTROPOLOGICKÝCH SKÚMANÍ“ učebný text ponúka rôzne výzvy, podnety pre tréningovanie antropologických prieskumov. Ide o významnú súčasť tohto predmetu, nakoľko jeho cieľom nie je predovšetkým odovzdať poznatky z aktuálnych antropologických výskumov, ale skôr rozvíjať vlastné kompetencie prenikať do hĺbky symbolických aspektov svetov, ktoré nás obklopujú.

Verím, že zažijeme veľa objavov.

Marek Wiesenganger

TEORETICKÝ RÁMEC

1. KULTÚRA A ANTROPOLÓGIA

Kultúrna a sociálna antropológia je vedou s dlhou a zaujímavou tradíciou. Už jej názov poukazuje na základné témy, ktoré skúma a ktoré vytvárajú jej výskumné napätie. Na jednej strane stojí fenomén kultúry, či kultúrnosti, niečoho, čo nás súčasne spája, prepája, ale aj odlišuje, oddeľuje a na strane druhej je fenomén rozmanitosti ľudského života a hľadanie skutočnej ľudskosti. Práve tieto dve skutočnosti: kultúra a ľudskosť, vytvárajú zaujímavú výskumnú interakciu.

Skôr ako predstavíme základné etapy rozvoja vedeckého skúmania kultúry až po vznik kultúrnej antropológie, je potrebné poukázať na akési prvotné, či základné postavenie kultúry v živote ľudí a spoločností.

1. MY A ONI

Patrí medzi základné skúsenosti človeka, že každý z nás vyrastá v určitom spoločenstve, komunite, spoločnosti, národe, niekde, kam patríme, kde máme svoje dopredu určené miesto ešte skôr, ako budeme mať príležitosť niečo vytvoriť. Miesto, kde naše JA je súčasťou konkrétneho MY. V týchto najzákladnejších ľudských spoločenstvách (napr. rodina, kmeň) zažívame svet, ktorému postupne rozumieme a prostredníctvom ktorého rozumieme svetu ako celku. Tento NÁŠ svet za istých podmienok označíme pojmom „domov“, ktorý nie je len materiálnym priestorom - domom, ale ide o dôverne známy a blízky priestor, ktorý má svoje pravidlá, zhmotňuje isté hodnoty, ktoré tvoria spôsob nášho života. Niečo podobné vyjadruje aj pojem vlasť (lat. *patria* – otčina), pretože je to priestor, do ktorého patríme, je nám vlastný, tvorí naše dejiny. Skúsenosť domova, otčiny je skúsenosťou spoločného sveta, ktorému rozumieme alebo sa učíme rozumieť, svet zdieľaných názorov, pravidiel, predmetov a ich významov, spôsobov života, kritérií pre dobré a zlé atď. Toto všetko tvorí NÁŠ svet.

Oproti tejto skúsenosti vystupujú svety tých „DRUHÝCH“, svety, v ktorom platia ICH pravidlá, ICH morálka a pod. a MY sa s tým nejako musíme vysporiadať, žiť spolu a prípadne tomu nejako porozumieť.

Tieto dva svety: MY a ONI, tvoria základnú ľudskú skúsenosť, s ktorou sa rôzne spoločnosti a epochy potrebovali nejakým spôsobom vysporiadať. Napr. na úrovni bežného života si môžeme všimnúť rôzne stupne zdôraznenia alebo oslabenia kultúrnej odlišnosti: integrácia asimilácia, identifikácia, segregácia, exklúzia. V politickej oblasti môžeme uviesť ako typické príklady rôznych spôsobov vysporiadania sa s kultúrnou odlišnosťou napr. vznik tzv. štátov na princípe národa, ktorý si vyžadoval jasnú kultúrnu identitu prostredníctvom „národných“ (= NAŠICH) hrdinov a udalostí ako aj prostredníctvom tvorby „národného“ = spisovného jazyka. Iným príkladom je politická teória a prax tzv. multikulturalizmu – ponechať v spoločnom priestore každé etnikum v jeho špecifickosti. Presne opačným prístupom je totalitný režim, ktorý sa často môže prejavovať aj genocídou – každý, kto nie je „MY“, nemôže verejne existovať, resp. je odstránený. V takýchto štátoch vznikajú špeciálne priestory, do ktorých sú „tí iní“ vyčlenení napr. getá, rezervácie, osady. Súčasťou vysporiadania sa s kultúrnou odlišnosťou je aj náboženské hľadanie jej príčin (napr. príbeh o Babylonskej veži v Biblii opisuje

hriech a túžbu človeka byť ako boh ako základnú príčinu rôznosti jazykov) a v neposlednom rade aj vedecké skúmanie.

Môžeme si všimnúť, že realita kultúrnej odlišnosti môže byť prežívaná rôznorodo: pocit ohrozenia – mať ICH pod kontrolou, vedomie odlišnosti a nepredvídateľnosti – skúmať ICH, vyčleniť im jasne definovanú časť NÁŠHO priestoru; vedomie obohatenia – rozvíjať sa NAVZÁJOM atď.

V každom prípade, významnou súčasťou tejto kultúrnej odlišnosti nie je len akási vonkajšia rôznosť zvyklostí, vecí, tradícií..., ale je často spojená aj s otázkami, ktoré sa týkajú zmysluplného ľudského života. Z takéhoto hľadiska bývalo často TO NAŠE spájané s tým SKUTOČNE ĽUDSKÝM, kým spôsob života TÝCH DRUHÝCH mohol byť chápaný ako menej ľudský. Túto dynamiku prepájania kultúry a ľudskosti je možné sledovať v celých dejinách ľudstva až po súčasnosť:

- napr. rímske občianstvo označovalo plnohodnotného obyvateľa Rímskej ríše a oddeľovalo pravých a preto privilegovaných občanov od tých „druhej kategórie“;
- byť európanom znamenalo žiť najcivilizovanejší spôsob ľudského života, preto bolo možné aj legitímne zabíjať necivilizovaných divochov;
- iba árijská rasa skutočne reprezentovala ľudskosť, ostatné rasy iba do tej miery, nakoľko boli podobné ako árijská rasa;
- byť dnes „plnohodnotným“ žiakom sa dá, iba keď vlastníte „stroj na signál“ (mobil, notebook).

Okrem politických, ekonomických, náboženských dôvodov, skúmanie kultúry úzko súviselo a súvisí aj s otázkami, ktoré sa týkajú samotného ľudského života. Kultúra a najmä rôznosť spôsobov života ľudí, s ktorým sú spojené rôznosti kultúrnych ale aj sociálnych systémov spoločností, či spoločností bola chápaná ako priestor antropologického skúmania, hľadania človeka cesty k sebe, k porozumeniu toho, kým ako človek je a kým by mohol byť. Ako však ukážeme, kultúra len postupne nadobudla v tomto antropologickom „sebahľadaní“ významné postavenie. Vznik kultúrnej antropológie bol v istom zmysle prepojením predošlých tradícií: a) postupného etablovania kultúry ako identifikačnej charakteristiky človeka a b) rozvojom antropologických vied, ktorých predmetom skúmania bol samotný živočíšny druh – človek.

2. KULTÚRA

Antika

Ako uvádza Soukup (2003), pojem kultúra pochádza z latinského slova *colo, colere*, ktorý pôvodne označoval zveľaďovanie zeme, čiže premenu pôvodného prírodného prostredia na hospodársky úžitkovú pôdu. Išlo doslova o *agri colere*, teda o činnosti spojené s obrábaním pôdy za účelom pestovania plodín. Už v tomto poľnohospodárskom chápaní vidíme základný prvok kultúry: zveľaďovanie, zušľachtovanie, presahovanie, transformáciu pôvodného biologického, prírodného stavu na niečo nové, dokonalejšie, kvalitnejšie.

Význam slova kultúra sa zásadne rozšíril vďaka mysleniu Marca Tullia Cicera (106-43 BC.), ktorý ho začal používať v spojení *cultura animi*, teda ako kultúra duše (Soukup, 2004). V analógii

k pôvodnej „kultúre zeme“ išlo o významný posun, ktorý aplikoval princíp zušľachtovania a presahovania na oblasť človeka - ľudskej duše. V Cicerovom chápaní išlo o dušu filozofujúcu – „kultúrou duše je filozofia“ (lat. *cultura animi autem philosophia est*). Takto chápaný pojem kultúra označoval výlučne (!) určitú úroveň spôsobu ľudského života. Znamenalo to, že podľa Cicera nie každý človek žije kultúrne, iba ten, kto filozofuje. Pojem kultúra tak nadobudol vyčleňujúci (exkluzívny) a oddeľujúci (selektívny) význam, pretože spomedzi všetkých ľudí na základe nejakého kritéria jasne vyčlenil, oddelil kultúrneho človeka od nekultúrneho, vyššiu, ušľachtilejšiu, ľudskejšiu formu života od nižšej, nerozvinutej, menej ľudskej formy života. Významné je aj poukázať na to, že takýto koncept kultúry predpokladal aktívny prístup človeka k sebarozvíjaniu – filozofovanie nebolo niečo „prírodné“ ani „prirodzené“, neprichádza samo. Filozofovanie si vyžadovalo iniciatívu a slobodu.

Renesancia – humanizmus

Kým kresťanská spoločnosť stredoveku pojem kultúra nahrádzala inými pojmami a „kultivácia“ bola súčasťou duchovnej cesty človeka, aby uskutočnil svoje povolanie byť Božím obrazom (*Imago Dei*), tradíciu založenú Cicerom nanovo objavilo renesančné hnutie, ktoré prinieslo humanistický, antropocentrický obrat. Opätovne sa zdôrazňoval vzťah medzi kultiváciou a kultúrnosťou človeka, ako aj potreba „zušľachtovania“ človeka prostredníctvom kultúry. Do centra sa dostávala otázka skutočnej ľudskosti: kedy je človek naozaj človekom (príklad: Sú obyvatelia Južnej Ameriky naozaj ľuďmi alebo sú to len špeciálne živočíchy, ktoré možno zabíjať?). Táto otázka bola súčasťou rozšíreného významu pojmu kultúra. Kým antická a dovtedajšia humanistická tradícia pojmom kultúra označovala také prejavy človeka, ktoré boli pokladané za najviac ušľachtilé, Samuel von Pufendorf (1632 – 1694) vo svojej knihe *De jure naturae et gentium libri octo* (Osem kníh o práve prirodzenom a národnom) stavia do priameho protikladu svet prírody a svet kultúry. Kultúra neoznačovala len vybrané formy a javy ľudského života (tie „skutočne“ ľudské - najľudskejšie), ale všetky prejavy človeka, ktorými sa ľudská bytosť a spoločenstvo vyčleňovali z prírodného sveta, čiže všetky „produkty“ ľudskej činnosti, ktoré nemali prírodný pôvod: výtvary a inštitúcie, jazyk, veda, morálku, zvyky, oblečenie, bývanie atď.

Osvietenstvo

Na humanistickú tradíciu nadväzovala tradícia osvietenstva. Tá zdôrazňovala nutnosť kultúry v procese kultivácie, čiže hodnotový (axiologický) význam. Kultúra bola ekvivalent pre podstatné a najvyššie hodnoty človeka a ľudstva, ktorých nositeľom je národ, či ľudstvo. Jednotlivec má na nich účasť prostredníctvom výchovy. Bola prvý krát sformulovaná tzv. axiologická definícia kultúry (Adelung in: Soukup, 2004, s. 278), podľa ktorej kultúra označuje „*zdokonalenie a zušľachtenie alebo zjemnenie celkových duševných a telesných síl osoby alebo ľudu tak, že slovo zahŕňa nielen osvietenie alebo zdokonalenie rozumu prostredníctvom oslobodenia od predsudkov, ale tiež uhladenie, najmä zdokonalenie a zjemnenie zvykov a mravov*“.

Osvietenci však rozvíjali aj tradíciu založenú von Pufendorfom. Johann Gottfried Herder (1744 – 1803) poukazoval na to, že kultúra neoznačuje len vybranú skupinu javov, podľa ktorých môžeme rôzne spoločnosti rozdeliť na kultúrne a nekultúrne, ale naopak išlo o univerzálny fenomén týkajúci sa všetkých ľudí a spoločenstiev. Dôvodom pre tento univerzalizmus kultúry

bolo, že význam pojmu kultúra bol chápaný v oveľa širšom zmysle ako len v zdokonaľovaní človeka. Herder totiž poukazoval na to, že „človek v existenčnom zápase nahrádza fyzické nedostatky kultúrou ako špecifickým nástrojom adaptácie k prostrediu.“ (Soukup, 2004, s. 278). V tomto druhom význame kultúra zahŕňala všetky fenomény, prostredníctvom ktorých človek prekonal, nahradil nedostatočnosť svojej „prírodnej výbavy“ (nahý, pomalý, slabý..), teda uskutočnil adaptáciu na prírodné prostredie. Za základný prvok adaptácie bola tiež považovaná schopnosť človeka prijať tradície, ktoré tvorili predchádzajúce „produkty“ kultúry a následne tieto tradície rozvíjať. Kým teda prvá línia viac zdôrazňovala kultúru ako ušľachtilosť, vznešenosť človeka, a mohli by sme ju označiť za maximalistickú, druhá, minimalistická, si všímala základnú schopnosť človeka odlíšiť sa od sveta prírody, pretvárať pôvodné prírodné prostredie podľa svojich daností, potrieb, predstáv, vízií a pod. a vytvárať nový typ prostredia, v ktorom človek ako živočích mohol nielen prežiť ale aj žiť bezpečne. Kultúra tu bola chápaná ako deliaca čiara medzi prírodou a človekom.

Prvá línia kultúry a kultúrnosti, ktorá zdôrazňovala axiologicko-antropologický rozmer, sa stala významnou súčasťou a predmetom tzv. filozofie kultúry a vied o kultúre. Naďalej sa skúmalo postavenie kultúry v uskutočňovaní ľudstva a uskutočňovaní jeho jedinečnosti, významnosti a dokonalosti. Môžeme povedať, že tento prístup vychádzal z pôvodne filozofického uvažovania o fenoméne kultúry ako o forme ušľachtilého, vznešeného ľudského života a rozšíril sa smerom k uvažovaniu o minimálnych podmienkach ľudského spôsobu života živočíšneho druhu *homo sapiens*.

Avšak okrem filozofie sa fenoménom kultúry začali zaoberať aj iné vedy. V nasledujúcom texte predstavíme stručné dejiny jednej z nich: antropológie.

3. ANTROPOLÓGIA

Humanizmus

Vznik „vedy“ s názvom antropológia bol spojený s kultúrnymi otrasmi neskorej scholastiky a nástupom nových tém a prístupov k skúmaniu človeka. Novým skúmaniam človeka už nevyhovovala scholastická metóda vyjadrená v tzv. *sumách*, pretože v nich bolo poznatky o človeku rozptýlené do mnohých otázok a „samotný človek“ sa v nich akoby strácal pomedzi skúmanie božského. Súčasne bolo pre nich nedostatočné aj filozoficko-teologické zameranie scholastiky.

Vznikajúca antropológia (z gr. antropos - „človek“ a lógos - slovo, reč, náuka) - náuka o ľudskej prirodzenosti (lat. *doctrina humanae naturae*) - nemala spočiatku vedecké ambície, skôr mala najmä opisný charakter, skúmala telesno-afektívny rozmer človeka, čiže mala charakter biologickej antropológie. V tomto smere za prvé systematické dielo o človeku, ktoré používa pojem antropológia, môžeme považovať dielo M. Hundta z roku 1501 *Antropologium de hominis dignitate, natura et proprietatibus*, ktoré bolo sumarizáciou biologických poznatkov o človeku, popisovalo anatómiu človeka na základe pitiev a pokúšalo sa začleniť ľudský druh do systému živočíchov (tzv. zoologická systematizácia). Vo svojich počiatkoch nemala antropológia ambíciu definovať človeka v jeho dokonalosti, ušľachtilosti, naopak usilovala sa skúmať rozmanitosť foriem ľudského života - tela, chcela opísať ľudský druh vo všeobecnosti, v jeho rozmanitosti a hľadala jednotiace znaky pre všetkých príslušníkov ľudského druhu.

Prevládalo v nej popisovanie, porovnávanie, systematizovanie a následná encyklopedizácia ľudského druhu predovšetkým z hľadiska telesnosti, aj samotný pojem antropológia sa používal zriedka.

Osvietenstvo

Ako sme ukázali, záujem o človeka bol súčasťou celkového všeobecného humanistického obratu. No skúmanie zamerané na človeka, ktorého počiatky sledujeme, súviseli aj s ďalšími historickými okolnosťami. Predovšetkým išlo o objavy nových ľudských spoločenstiev a civilizácií, o ktorých referovali rôzne námorské objaviteľské a dobyvateľské výpravy. Skúsenosť rôznych spôsobov života, organizovania spoločenského života, náboženstiev atď., teda rôznych kultúrnych a sociálnych systémov otvorila nové horizonty „antropologického“ skúmania. Zbierali sa rôzne predmety bežného života, vytvárali sa zbierky, výstavy, živé cirkusy, v ktorých boli ukazovaní obyvatelia objavených (a dobytých) území. Poznanie, systematizácia a porovnávanie rôznych kultúrnych systémov vytvárali východiská pre rôzne interpretácie objavovanej rozmanitosti. Napr. jeden z prístupov vysvetľoval rozmanitosť kultúrnych systémov cyklickým modelom. Podľa tejto teórie každá spoločnosť prechádzala dokola tromi fázami: božskou, heroickou a ľudskou (G. Vico). Iný prístup vysvetľoval rozmanitosť kultúr prostredníctvom lineárneho vývoja (A. Concordet, A. Ferguson). Podľa tejto teórie každá spoločnosť prechádzala od nerozvinutých foriem k rozvinutejším, dokonalejším, napr. cez tri fázy: divožstvo, barbarstvo, civilizáciu (Soukup, 2004). To už však boli interpretácie. Popri tom stále prebiehalo objavovanie nových a nových etníc - kmeňov, spoločností, uskutočňovali sa nové výpravy, prekresľovali sa mapy, zaplňali sa „biele miesta na mape sveta“, dobýjali a podmaňovali sa nové územia a krajiny.

Prvá fáza „vedeckej“ antropológie označovala skúmanie predovšetkým biologických, telesných aspektov ľudských bytostí a jej vedecké etablovanie sa zvyčajne spája s dielom J. Blumenbacha, ktorý v roku 1775 zaradil antropológiu medzi biologické vedy (zoológia - svet zvierat, botanika - svet rastlín, antropológia - svet človeka). Popri tom sa však skúmanie človeka postupne rozširovalo aj o etnické - sociálne a kultúrne aspekty. Preto popri (telesnej) antropológii vznikali aj nové vedecké disciplíny: *veda o národoch*, ktorá sa postupne rozvinula do *etnografie* (opis etníc) a *etnológie* (náuka o etnikách). Tieto vedné disciplíny mali rovnaký úmysel ako (biologická) antropológia: chceli opísať a porozumieť rozmanitosť foriem života živočíšneho druhu človek. Vo všetkých týchto skúmaniach sa fenomén kultúry postupne presadzoval ako rozhodujúci a kľúčový faktor rozmanitosti človeka. Skúmaním kultúry sa hľadali odpovede napr. na otázky evolúcie ľudského druhu (od akého historického okamihu môžeme nejakú bytosť označiť pojmom človek), jeho univerzálnej identity (aké znaky musí spĺňať nejaký živočích, aby sme ho označili pojmom človek), rozmanitosti ľudského druhu (ako je možné, že jeden živočíšny druh má toľko telesných, sociálnych, kultúrnych odlišností) a pod. V týchto kultúrnych, prípadne sociálne orientovaných antropológiách sa rozvíjal predovšetkým opisný prístup ku kultúre, ktorý vychádzal z konceptu plurality kultúrnych systémov. Kultúra nebola skúmaná ako úzky okruh fenoménov, ktorý charakterizuje rozvinuté formy života ľudského druhu. Naopak, podľa klasickej Tylorovej definície z roku 1871 bola chápaná ako spoločensky jedinečný celok, ktorý „zahŕňa súbor vedomostí, vier, názorov, umenia, morálky, práva, obyčajov a iných zvykov, ktoré človek nadobudol ako člen spoločnosti“ (E. B. Tylor in Soukup, 2004). Do takéhoto chápania kultúry spadalo všetko „nad“ biologické, „nad“ pôvodne prírodne, jednoducho úplne všetko, čím sa človek adaptoval na prírodné prostredie.

4. KULTÚRNA ANTROPOLÓGIA

Kultúrna antropológia, ktorá sa postupne vyvinula ako špecifická vedecká disciplína, v seba zakomponovala obidve vyššie spomenuté línie vedeckého skúmania: uvažovanie nad fenoménom kultúry a hľadanie špecifik ľudského druhu uprostred živočíšnej ríše. V istom zmysle môžeme povedať, že antropológia (pôvodne biologická) postupne objavila kultúru a vedy o kultúre (pôvodne duchovná) postupne prijali antropológiu.

Kultúrna antropológia ako veda má teda za cieľ opísať a porozumieť kultúrne fenomény (etnografický aspekt) – javy, ktoré tvoria špecifický kultúrny svet, predovšetkým však porozumieť tzv. kultúrnu gramatiku daného spoločenstva. Čiže to, čo tvorí kultúrnu identitu spoločenstva, ktorej rozumejú jeho členovia alebo ktorej by mali rozumieť jeho členovia, ak chcú byť jeho skutočnými členmi, ak chcú patriť do skupiny MY.

Okrem takéhoto, etnografického prístupu, ktorý je aj v súčasnosti prevažne rozvíjaný v kultúrno-antropologických štúdiách, budeme v našom prístupe uplatňovať aj prístup axiologický. Znamená to všímať si kultúru nielen v jej „empirickej fakticite“, ale skúmať ju v súvisi s rozvíjaním „skutočne“ ľudského života (axiologické hľadisko). Kultúrnu antropológiu nebudeme chápať len ako opisnú (etnografický aspekt) a vysvetľujúcu (etnologický aspekt) vedu, ale súčasne sa budeme zaoberať aj porovnávaním jednotlivých kultúrnych javov z hľadiska ich postavenia v uskutočňovaní hlboko ľudského života. Východiskom bude skúmanie tých kultúrnych javov, ktoré konkrétna spoločnosť považuje za ich vlastný ideál. Kultúrna antropológia z takéhoto hľadiska môže skúmať kultúrny jav z historického hľadiska alebo interkultúrne. Kým prvý prístup – etnografický – umožňuje vychovávateľom, pedagógom dobre porozumieť svetu detí, žiakov, kohokoľvek, druhý prístup je dôležitý z hľadiska výchovnej ponuky, výzvy, ktorú ako vychovávatelia môžeme, máme priniesť.

2. KULTÚRNA ANTROPOLÓGIA A VÝCHOVA

V predošlej kapitole sme predstavili vybrané medzníky vývoja antropologického skúmania kultúry, resp. kultúrneho východiska a kontextu skúmania ľudskosti ľudského druhu.

Vzhľadom na pedagogické, výchovné zameranie tohto učebného textu je však potrebné všímať si aj výzvy, ktorým v súčasnosti samotná kultúra čelí a na základe nich sa zaoberať otázkou výchovného potenciálu kultúry.

5. VÝZVY KULTÚRY V SÚČASNOSTI

Vychádzajúc z analýz viacerých autorov (Arendtová, 1994; Galimberti, 2013; Lipovetský, 2008; 2013, Rajský, 2008; Gálik, 2012, 2014, 2020) opíšeme tri výzvy pre súčasnú kultúru, tri problémy, ktorým musí čeliť nielen samotná kultúra, ale súčasne aj každý, koho poslaním je výchova.

A) Kultúra ako „zábavná potrava“

H. Arendtová (1994) poukazuje na to, že svet kultúry je dnes „špajzou“ pre kultúrny priemysel, ktorého základnými princípmi sú zábava, uvoľnenie, zaplnenie voľného času, turizmus postavený na vyhľadávaní dojmov a mimoriadnosti (Bauman, 1995), anonymný pocit spolunáležitosti. Znamená to, že kultúra sa stala súčasťou procesu spotreby, teda stala sa súčasťou samotného životného cyklu, v ktorom má každá vec zmysel len vzhľadom na naplnenie životnej potreby. Podobne ako každodenne opakujúce sa požiadavky nášho tela byť nakrmeným, napojeným, zohriatym, aj cyklus života spoločnosti kultúru doslovne spotrebuje, teda zničí v prospech samotného života. Iste nemyslí sa tým doslovné materiálne zničenie, ako je to napr. v prípade potravy alebo v prípade dreva na výrobu tepla v domácnosti. Myslí sa tým na jednej strane to, že kultúrny prejav vstupuje do pozornosti človeka len na okamih naplnenia potreby zabaviť sa, oddýchnuť si, zrelaxovať po povinnostiach, uvoľniť sa, prísť na iné myšlienky. V takomto chápaní je celý význam kultúry zredukovaný na uspokojenie požiadaviek a potrieb života. Ako uvádza Arendtová (1994, s. 136), takého chápanie kultúry prakticky znamená, že *„katedrály sú k tomu, aby uspokojovali náboženskú potrebu spoločnosti, že obraz sa rodí z potreby maliara vyjadriť seba samého, že sa divák pozerá na obraz, aby sa vzdelal.“* Ide o úpadok, zredukovanie a vlastne podstatné premenenie zmyslu kultúry, ktorého výsledkom je *„dokázať masám, že Hamlet môže byť rovnako zábavný ako My Fair Lady.“* Na strane druhej pod spotrebovávaním, konzumáciou a teda zničením kultúry v prospech života môžeme chápať aj to, že samotná spotreba, teda konzumácia kultúry si vyžaduje premenu, úpravu kultúry tak, aby bola schopná zabaviť. Je to preto, lebo *„zábavný priemysel čelí gargantuovskému apetítu a pretože sa jeho tovar spotrebováva, musí ponúkať neustále nové. Tí, ktorí tento tovar pre masové médiá vyrábajú, sú nútení stále prehľadávať minulé i súčasnú kultúru a dúfať, že tu nájdú vhodný materiál. Materiál však nie je možné ponúknuť v surovom stave; je nutné ho premeniť, aby zabával, upraviť tak, aby bol ľahko stráviteľný.“* (Arendtová, 1994, s. 135) A tak sme síce obklopení a obklopaní kultúrou, resp. predmetmi, ktoré tvorili svet kultúry, ale kultúra sa nás nedotýka tak, ako by mohla a mala.

Neočakávame od nej to, k čomu bola vytvorená. V oboch prípadoch prechádza kultúra takou zmenou, že Arendtová navrhuje nepoužívať pre kultúru masovej spoločnosti pojem kultúra ale pojem zábava. Ako sme teda ukázali, ak dnes pozorujeme kultúrnu chudobu, či prázdnotu, hlavným dôvodom nie je fyzická a doslovná neprítomnosť sveta kultúry. Naopak, v súčasnosti sa venuje veľa pozornosti akýmkoľvek prejavom kultúry – práve preto, že je potrebné, aby mal kultúrny a zábavný priemysel, čo spotrebovať a aby jeho tovar bol nový a čerstvý (napr. kultúra každoročne nových hitov jarnej, letnej, turistickej, vianočnej atď. sezóny). Naopak, hlavným dôvodom je to, že kultúra prestala byť kultúrou, ale stala sa atrakciou, skladosť pre zábavu, uvoľnenie, oddych, zážitok. Stala sa potravou pre naše potešenie. Túto zmenu považujeme za istý typ zosúkromnenia – privatizácie kultúry alebo tiež roztrhnutia životného puta medzi komunitou, tradíciou a kultúrou.

B) Kultúra v rukách narcizmu

Ak hovoríme o privatizácii kultúry, je zrejmé, že tento proces bol a je možný len tam, kde kultúra stratila svoje životné postavenie medzi ľuďmi a ich spoločenstvami. V okamihu, keď sa ľudia prestali zoskupovať preto, lebo sa nevyhnutne potrebovali, ak sa chceli stávať ľuďmi, prestala mať kultúra skutočný zmysel. Totiž, kultúra bytostne súvisí s tým, na akých princípoch budujeme spoločenstvo. Bolo jedinečnou úlohou kultúry vybudovať podmienky, vďaka ktorým mal každý člen spoločenstva možnosť rozvíjať svoje schopnosti do ich najlepšej podoby. Bolo úlohou kultúry, aby vyvádzala jednotlivcov daného spoločenstva zo samoty a neustále sprostredkovala to najlepšie z príbehov nadobúdania výnimočnej ľudskosti. Ako vidno, hlavným zmyslom kultúry bolo zachytiť a sprostredkovať také príbehy ľudského života, v ktorých sa odhaľuje ľudskosť v jej výnimočnej podobe. Takáto kultúra nebola ničím neosobným a zvecneným, ale neustále si vyžadovala osoby, ktoré boli schopné do nej iniciovať. Kultúra bola podstatne previazaná s kontinuitou spoločenstva. Bolo jej úlohou pretrvávajúť v čase a vytvárať svet, ktorý presahoval život jednotlivca. Kultúra bola zo svojej podstaty niečo nadčasové, niečo čoho zmyslom bolo prelomiť bludný kruh vznikania a zanikania. Keďže kultúra zo svojej podstaty nepatrila do kolobehu životného cyklu vznikania a zanikania, nebola preto ani viazaná na potreby ľudí. Dokonca fenomén kultúry, ak ju chápeme ako priestor hľadania a nachádzania najlepšie možného uskutočnenia ľudského života, úplne presahuje úroveň potrieb. Ako výstižne vyjadruje Arendtová (1994, s. 136): *„Katedrály sa stavali ad maiorem gloriam Dei (na väčšiu slávu Boha – preklad autora); zatiaľ čo ako budovy iste slúžili potrebám spoločnosti, ich vypracovanú krásu nie je nikdy možné vysvetliť iba týmito potrebami; (...) Krása katedrál transcendovala všetky potreby a dovolila im pretrvávajúť storočia.“* Teda to, čo tvorilo podstatu kultúry bola schopnosť ľudí hľadať a uskutočňovať dokonalosť vlastných schopností. Išlo o neustále presahovanie takého spôsobu života, ktorého čas by bol naplnený iba uspokojovaním základných a nevyhnutných životných potrieb. Základným prameňom kultúry bolo hľadanie „nesmrteľnosti“ v podobe slávy za výnimočne uskutočnený život. Práve z tohto dôvodu je podstatným znakom každej kultúry tzv. kultúrny kánon. Jeho úlohou bolo sprítomňovať a sprostredkovať práve tie príbehy, v ktorých sa v živote jednotlivca ukázala výnimočná podoba ľudského života. Takýto kultúrny kánon a jeho nasledovanie bolo záväzným pre každého člena spoločenstva.

Ak sa pozrieme na kultúru v súčasnej, hypermodernej spoločnosti, môžeme vidieť, že vykazuje značne odlišné charakteristiky. Jej centrom nie je vedomie nevyhnutnej prítomnosti iných ľudí

na to, aby som život jednotlivca mohol rozvinúť do jeho najlepšej podoby. Je to práve naopak. Centrom súčasnej kultúry je jednotlivec – individuum, narcis, ktorý nadobúda „doteraz nevidaný vzťah k sebe samému a k svojmu telu, k blížnemu, ku svetu aj k dnešnej dobe.“ (Lipovetsky, 2008, s. 80). Hoci sa jednotlivec a jeho osobné potreby stali centrom kultúry, nejde o stav akejsi rozčarovnosti, uzavretosti do seba, či do egoistických radovánok, nie je to ani nová forma odcudzenia alebo odvádzania pozornosti. Ide predovšetkým o novú formu apatie spôsobenú prebytkom a nie núdzou, ktorá nahradila predošlú existenciálnu a nihilistickú úzkosť uvoľnenosťou, pohodou, ako aj voľným prúdením pocitov a energií. Ide o završenie procesu personalizácie, teda o čistú zameranosť na vlastné Ja, o revolúciu potrieb, hedonistickú etiku a súčasne o „izoláciu každému na mieru“ (Lipovetsky, 2008, s. 85). Takáto personalizácia je paradoxne aj socializáciou, pretože učí človeka ako prežiť v sociálnej izolovanosti, socializáciou, v ktorej človek nadobúda sociálne návyky sebaokúzlením. Spolu s tým súvisí aj komunitný prvok narcizmus. Nakoľko individualizmus „nespočíva vo zvrchovanej asociálnej nezávislosti, ale v napojovaní sa na kolektívy so špecializovanými, miniaturizovanými záujmami.“ (Lipovetsky, 2008, s. 21). Spoločný život je v takomto kontexte chápaný ako forma psychoanalýzy, v ktorej nie je dôležité to, čo nás spája a priestor na pocit vlastnej užitočnosti pre druhých, ale skôr ako priestor prehovoriť a tak riešiť svoje súkromné problémy prehovorením v prvej osobe. V takomto procese sa zjavuje jedna z podstatných črt narcizmu: „vyjadrovanie čohokoľvek, prednosť komunikácie ako činnosti pred obsahom zdieľania, ľahostajnosť k obsahu, hravé pohlcovanie zmyslu, komunikácia bez účelu, bez publika, ktorej hlavným príjemcom je sám hovoriaci. (...) Zdieľať iba pre samozdieľanie, vyjadrovať sa iba preto, aby sme nás zaregistrovalo naše mikropublikum.“ (Lipovetsky, 2008, s. 22-23).

Ako vidno, v kultúre zoskupenia ľudí nazývaného mikropublikum nejde o záväzok, nejde o budúcnosť a nejde v nej v žiadnom prípade o hľadanie najvyšších možných foriem prežitia vlastného života. Súčasná hypermoderná kultúra využíva a sprostredkuje akúkoľvek tému a predmet kultúry, avšak nezaobrá sa ňou z hľadiska kvality prežitého ľudského života, ale z hľadiska jej momentálnej uspokojujúcej využiteľnosti. Ide o spoločnosť, ktorá sa v doslovnom zmysle živí kultúrnymi predmetmi sveta.

C) Kultúra, digitalizácia a virtualizácia

Poslednou výzvou, na ktorú poukážeme, je prítomnosť digitálne zobrazeného, reprodukovateľného, ale aj vyrábaného sveta, ktorý sa veľmi špecificky prepája s virtuálnym priestorom, resp. kyberpriestorom. Podľa S. Gálika (2014 in Kudláčková, B. – Rajský, A. (eds.), 2014) môžeme rozlíšiť tri typy kyberpriestoru: a) telegraf, telefón (interaktívny, zvukový); b) televízia, rozhlas (zvukovo-vizuálny, jednosmerný, dominancia obrazu); c) internet (interaktívny, obrazový, zvukový, reálny čas). Je zrejmé, že všetky tri typy sú priamo závislé na existencii strojov, ktoré dokážu tento „kybersvet“ alebo virtuálnu realitu vyrábať. Z takéhoto hľadiska, ako zdôrazňuje N. Postman (2010) v jeho značnej kritike televízie a špeciálne televíznych vzdelávacích programov, virtuálny svet nie je len „duplikovaním“ reálneho sveta. Je vždy „transformatívnou produkciou“, ktorá presahuje skutočnosť a spôsoby, akým môžeme svet okolo nás prežívať bezprostredne. Virtuálny svet a kyberpriestor vytvárajú medzi-svet, obraz (médiu), ktorý môže mať znaky tzv. „hyper-reality“. Ide preto o úplne nový typ

skutočnosti, ktorý vykazuje veľmi špecifické znaky a charakteristiky. Ako poukazuje S. Gálik (2020) v analýze internetu, takýto svet má niekoľko charakteristík: štruktúra prepojení (siete); multimediálnosť; interaktivita; rýchlosť komunikácie; dominancia obrazov. V takomto novom virtuálnom priestore naberá zábavnosť kultúry a narcizmus úplne nové aspekty, resp. práve zábavnosť a narcizmus bývajú výraznými charakteristikami transformácie reality do virtuálneho kyberpriestoru.

Pre kultúru z toho vyplýva niekoľko veľmi dôležitých dopadov. Mení sa „koncept kultúry ako dialógu s minulosťou s cieľom zanechať niečo pre budúcnosť na koncept dialógu so súčasníkmi. Kultúra v ére sieťovej komunikácie stráca svoj historický rozmer... nová sieťová kultúra ju rozkladá na jednotlivé elementy a tie potom rozpúšťa, recykluje a využíva v hypertextovej štruktúre.“ (P. Rankov, 2008, s. 27-28 podľa S. Gálik, 2014). Realita ustupuje zobrazenej realite, resp. hyperrealite. Digitalizovaná realita nahrádza skutočnosť. Zdôrazňujeme, že existencia kyberpriestoru, virtuálnej reality je produktom strojov, technológií. Hodnoty, ktoré kultúra sprítomňovala, tak prechádzajú zásadnou transformáciou, úpravou, pretože musia byť „prenositelné“ médiami. Podobne, ako v počiatočných vedeckých skúmaníach prírody stál predpoklad, že existuje iba to, čo je merateľné, dnes by sme mohli povedať, že existuje iba to, čo je zobraziteľné a zobrazené. Kým v minulosti sa používala veta: „Koľko rečí vieš, toľko krát si človekom“, v súčasnosti by jej analógia mohla byť: „koľkokrát si zobrazený, toľko krát si človekom.“

6. KULTÚRA A KULTÚRNOSŤ

Najskôr malý príklad zo života:

V roku 2012 (a neskôr) dostali študenti učiteľských a vychovávateľských odborov 1. ročníka univerzity za úlohu napísať reflexiu na tému „Vznešenosť môjho života“. V tejto reflexii sa mali zamyslieť nad tým, čo to je vznešenosť ľudského života, v čom vnímajú seba samých a svoj život ako hodnotný, vznešený. Následne mali tvrdenia o vlastnej výnimočnej hodnote (vznešenosti) zdôvodniť. Výsledkom tohto zadania, napriek tomu, že o daných témach diskutovali na seminároch, bolo, že drvivá väčšina študentov mala veľký problém túto tému uchopiť a spracovať. Výrazným vedľajším výsledkom bolo, že viac ako 90 % študentov bez toho, aby boli k tomu vyzvaní, napísalo v texte reflexie, že sa nikdy v živote nad touto témou nezamýšľali.

Ako môžeme vidieť, generácia študentov univerzity nám ukazuje, že v ich životoch, v ich doterajšom nadobúdaní a rozvíjaní vlastnej ľudskosti sa v priestore nimi zažitej kultúry nestretli s istými témami takým spôsobom, aby v nich spôsobili dozrievanie a premenu. Kultúra im nevytvorila priestor a „nevyprovokovala“ ich, aby museli týmito témami premýšľať a aby sformulovali odpoveď, ktorej súčasťou by bola zmena ich života (tak, ako to je napr. súčasťou rituálu). Tiež si môžeme všimnúť, že títo mladí ľudia, pred pár rokmi „deti“, neboli protagonistami príbehov, obradov, rituálov, v ktorých by zohrávali hlavnú úlohu, ale ktorých scenár by bol definovaný tradíciou komunity.

Ak sa pozrieme hlbšie na tento jav akejsi „kultúrnej neskúsenosti“ resp. „kultúrnej nevybavenosti“, je potrebné zdôrazniť, že to kľúčové nie je dané samotnou neprítomnosťou kultúry vo svete, v ktorom žijeme. Naopak, ako poukazuje Lipovetsky (2013) v súčasnej dobe je napr. kultúrna pamäť, teda akýsi cit pre významných ľudí, miesta, udalosti a pod. opäť na vzostupe. Kultúra a jej predmety, príbehy, udalosti a hrdinovia tu stále sú, obklopujú nás rovnako ako v minulosti a vďaka technológiám a technike možno ešte viac ako v minulosti. Príčiny tohto javu môžeme hľadať práve v premenách kultúry, ktorým čelí v súčasnej (hypermodernej) dobe: zábavnosti; narcizme; digitalizácii a virtualizácii.

V takomto svete, ktorého existencia a veľkosť je ohraničená veľkosťou potrieb narcisa, zábavnosťou, schopnosťami strojov vytvárať digitalizovaný kyberpriestor, je namieste otázka, aké „prostriedky“ nachádza a dostáva človek, čím je naplnený život človeka, aby mohol uskutočniť svoj ľudský potenciál. Otázka ide samozrejme aj smerom k samotnému ľudskému potenciálu: aký je schopný sprostredkovať súčasná kultúra? Ak zoberieme do úvahy rozlíšenie medzi druhovou - biologickou identitou a identitou kultúrnou, teda rozdiel medzi ľudskosťou definovanou príslušnosťou k druhu a ľudskosťou definovanou príbehmi výnimočných ľudí, potom si môžeme položiť celý rad zásadných otázok:

Akú ľudskosť sprostredkúva kultúra hypermodernej kultúry a do akej ľudskosti iniciuje? Aké život prežije človek žijúci v kultúre hypermodernej? Prežije skutočne výnimočný príbeh objavovania toho, že je človekom a nadobúdania tých najdokonalejších foriem schopností, ktorými disponuje ako „člen ľudského druhu“? Aké schopnosti človeka si všíma kultúra hypermodernej a pre aké svoje schopnosti v nej nájde príbeh výnimočnosti?

Všetky tieto otázky by sme sa mohli opýtať aj opačne: *Čo všetko človek v súčasnej kultúre nenájde? Ktoré jeho schopnosti ostanú z jej strany nepovšimnuté?*

Z výchovného hľadiska vo všetkých týchto otázkach vystupuje do popredia už vyššie spomínané rozlíšenie medzi empirickým, opisným prístupom ku kultúre, ktorý popisuje skutočnosť tak, ako ju vidí a prístupom axiologickým, hodnotiacim, ktorý skúma kultúru z perspektívy hľadania vznešeného ľudského života. Práve toto odlíšenie nám umožňuje uvedomiť si, že „nie je kultúra, ako kultúra“.

Uvedme niekoľko „výchovných výziev“:

1. 14 ročný chlapec, práve sa zaľúbil: Aké príbehy mu umožnia porozumieť tomu, čo je to zaľúbenie? Je to „len“ slastný pocit, či skôr „dar nebies“ alebo nevyhnutnosť telesných bio-chemických reakcií? Aká kultúra vyznania lásky mu umožní prežívať jeho zaľúbenie krásne, vznešene?
2. Spolužiačka preposlala všetkým v triede moju dosť „trápnu“ fotografiu. Prežívam hnev, no ospravedlnila sa. Odpustím jej. Aké slová vyjadria naozaj to, že sa s ňou uzmierim? Aké gestá bude odpustenie a zmierenie uskutočňovať? Aká kultúra skutočne umožní naše zmierenie? Naopak, kedy to bude len zmierenie „akože“, lebo sa to tak má, lebo budem mať z toho sociálny benefit?
3. Narodil sa nový človek. Ako túto udalosť prežijeme? Zverejníme jeho telesné miery na FB? Spravíme poriadny žúr s kamarátmi? Urobíme oslavu plodnosti a života? Aká kultúra umožní prežiť narodenie nového človeka ako sviatok skutočnej ľudskosti,

plodnosti, rodiny, života, kolobehu života? Naopak, aká kultúra z narodenia života robí príležitosť „len“ na stretnutie rodiny pri „tejto príležitosti“?

Z uvedených príkladov je zrejmé, že každá kultúra nám NUTNE umožňuje uskutočniť niečo ľudské svojím spôsobom. Avšak nie každý spôsob umožňuje uskutočniť náš ľudský potenciál VZNEŠENE, nádherne, prosperujúco (ang. flourishing). Od kvality kultúry závisí, aká ľudskosť sa bude v našich životoch ľudských bytostí rozvíjať.

V nasledujúcom učebnom texte sa preto nebudeme zaoberať len otázkami opisnými ak napr. aká je kultúra vybraného spoločenstva, ale najmä otázkami hodnotovými: **Aká kultúra nám umožňuje žiť vznešene, nádherne, prosperujúco (ang. flourishing)?**

Všimnime si napríklad oblasť detstva. Na základe niekoľkoročných rozhovorov a analýz na hodinách kultúrnej antropológie sme doteraz (zatiaľ) vždy prišli k záveru, že súčasná kultúra neponúka žiadny kultúrny model výnimočne dobre prežitého detstva, resp. výnimočne ľudským spôsobom prežitého detstva. To, čo ponúka, je množstvo rôznych fragmentov niekdajších príbehov výnimočnosti, ktorých obdivuhodnosť je príležitostná a nezáväzná. Súčasní mladí ľudia vo veku približne dvadsať rokov zhodne konštatujú, že o žiadnej kánonickosti, či záväznosti kultúry pre detstvo nemá zmysel rozprávať a s ničím takým nemajú skúsenosť. Z hľadiska toho, aby sme stále „novo-sa-rodiačim“ deťom ponúkli dobre prežité detstvo, neprítomnosť kultúrneho modelu „vznešeného dieťaťa“, nezachraňuje ani špecifická „kultúra“ pre deti. ňou myslíme kultúru tvorenú výhradne pre deti (špeciálne predmety pre deti, priemysel detských izieb, filmov, piesní, oblečenia, drogérie, jedla...). V nej sa jasne ukazuje, že dieťa a detstvo sa stalo, podobne ako história, významnou súčasťou obchodu. Detstvo v hypermoderne je podobne ako akékoľvek iné obdobie života človeka určené doslova na spotrebu. Problém nerieši ani schopnosť detí vytvárať si uprostred kultúry dospelých svoju vlastnú kultúru (Kaščák, 2008, Lemešová, 2011). Hoci výskum tohto druhu kultúry má veľký význam pre porozumenie sveta detí, predsa len nenahradí objektivitu kultúry vyjadrujúcej to najlepšie zo života ľudí v danej komunite. Ako by povedal R. Regni (2011, s. 148): *„Sami sa nevychováваме. Potrebujeme niekoho druhého, ale nie hocjakého druhého. (...) Sme dedičmi všetkých osôb, ktoré nás mali radi, vďaka ktorým sme sa stali tým, čím sme.“* Ponechanie detí v „kultúre detí“, znamená rezignáciu na výchovu. Rovnako aj ponechanie detí v kultúre hypermodernej znamená rezignovať na výchovu, pretože kultúra hypermodernej vytvára veľmi zredukovaný priestor na to, aby dieťa prežilo svoje detstvo spôsobom, v ktorom bude môcť ukázať a uskutočniť svoje možnosti v ich plnej podobe.

Z hľadiska výchovy pokladáme preto za potrebné rozvíjať nielen etnografický prístup, ale aj axiologické skúmanie a uvažovanie: identifikovať príbehy, postavy, udalosti, miesta, rituály, predmety, ktoré zhmotňujú a uskutočňujú chápanie života v jeho celistvosti a vznešenosti. Identifikovať takú kultúru, ktorá umožní ľuďom objaviť, preukázať a rozvinúť do výnimočnej úrovne ich schopnosti a možnosti, ktoré majú ako ľudské bytosti.

3. OBJAVOVANIE KULTÚRY

„Triedna učiteľka nám otvára dvere a my vstupujeme do klasickej ôsmackej triedy. Naša úloha je jasne pomenovaná: máme viesť zamyslenie nad zmyslom Vianoc (škola to má ako súčasť ich výchovného programu, na ktorý si občas zavolá aj ľudí z externého prostredia). Našou výhodou je, že sme dvaja. Ich výhoda je zrejmá hneď z prvých reakcií žiakov: hurá, tentokrát to zamyslenie nebude viesť nejaká učiteľka, ktorá nás pozná, môžeme sa ukázať!

Moje pozorovanie tejto skupiny žiakov (ktorí by v iných kultúrach dávno neboli DEŤMI) sa začalo ešte skôr, ako sme vstúpili. Učiteľka sa totiž posnažila, aby nám dôrazne objasnila, že vstupujeme do NAJHORŠEJ TRIEDY NA ŠKOLE. Zatiaľ sa mi žiadne scenáre najhoršej triedy nezobrazili, ale možno mi ich už o chvíľu predstavia samotní žiaci. Zatiaľ sa usmievajú, aspoň väčšina, niektorí si nás prezerajú a čakajú, čo bude. Nič hrozné, ani najhoršie. Aspoň zatiaľ..

Začíname náš vstup, predstavíme sa. Aj oni sa predstavia. Celkom normálne, viac-menej podľa inštrukcií. Keďže mali niečo o sebe pekné povedať, zatiaľ ich to baví. Evidentne ich baví niečo robiť. To je dobre, tak zhruba to máme aj pripravené. No potom púšťame hudbu. Akoby sme ich tým vyviedli z miery. Hudbu im asi nikto v škole nepúšťa. Dúfam, že to nie je zakázané, ale žiaci nás na to neupozorňujú a ani nikto neklope na dvere. Rytmus je chytľavý (vydýchli sme si) a ďalšie hra je tak trápna, až je smiešna (ale o to predsa išlo). Žiaci sa rehocú ako kone. Zatiaľ sa nič hrozné nedeje..

A program sa odvíja, aktivita za aktivitou, smiech, rozprávanie, premýšľanie..

Stále čakám, kedy sa konečne prejavia ako najhoršia trieda na škole. Ale akosi to neprichádza. Zatiaľ..“

(krátky úryvok denníka dobrovoľníka z realizácie výchovného programu v škole)

Možno nejako takto by mohol vyzerat' zápis antropológa, ktorý by sa rozhodol skúmať konkrétnu školskú triedu. Všima si detaily, prejavy správania ale aj ich motívy, dôvody. Uvedomuje si informácie, poznatky, ktoré o danej skupine má, no nie je jeho cieľom ich potvrdiť. Sú skôr akýmsi prvotným poznaním, ktoré môže byť úplne pozmenené. Dôležité je byť pozorným na to, čo sa deje, čo skupina robí, čo hovorí, ako veci zdôvodňuje, vysvetľuje, čo ich naozaj baví a čo len útrpne prežívajú. Snaží sa porozumieť ich prežívanie, chápanie sveta a súčasne aj to, ako toto ich chápanie sveta „zhmotňujú“ do slov, činov, mimiky, predmetov...

Ako teda kultúrna antropológia objavuje a skúma svet okolo seba?

- 1) Opustenie známeho.
- 2) Spolu-prežívanie „neznámeho“ života.
- 3) Holistický popis objaveného.

- 1) Opustenie známeho.

To, čo dnes voláme kultúrna antropológia, bolo kedysi vo svojich počiatkoch romantické a samotárske dobrodružstvo ľudí, ktorí odišli objavovať nové svety, nové ľudské spoločenstvá a spoločnosti. Na rozdiel od rôznych „dobyvateľov“, ktorých cieľom bolo podmaniť a začleniť

nové územie a jeho obyvateľov do systému materskej krajiny, ambíciou „objaviteľov“ bolo porozumieť svetu objaveného spoločenstva. Táto túžba však narážala na základný problém: prichádzali ako cudzinci (ONI) a nebolo jasné, kvôli čomu tu sú (niekedy bolo označovaní aj za bohov, často však za votrelcov a nepriateľov). Dobrodružní objavitelia teda museli v prvom rade získať ich dôveru, preukázať, že neprišli zaviesť nové poriadky, ale že sa stávajú (nakoľko to bude možné) súčasťou ich – domorodého sveta. Takýto prístup si vyžadoval, okrem toho, že bolo potrebné zvládnuť tzv. kultúrny šok, napr. aj jazykovú prípravu, prekonať pocit ohrozenia, vybudovať si základné ochranné vzťahy, teda nájsť, získať si niekoho, kto sa pred zvyškom spoločenstva zaručí za „cudzince“. Antropológ mal v tejto fáze náročnú úlohu opúšťať (aspoň dočasne) svoje zaužívané spôsoby uskutočňovania a chápania života.

2) Spolu-prežívanie života.

Samotným jadrom antropologického výskumu bol pobyt uprostred „skúmaného“ spoločenstva. Išlo o tzv. zúčastnené pozorovanie, ktoré malo trvať aspoň jeden rok, nakoľko práve rok bol považovaný za základný životný cyklus spoločenstva. Zmyslom tejto „metódy“ bolo, aby sa antropológ stal kvázi-súčasťou spoločnosti, aby spolu s nimi prežíval všetko, čo skúma. Na skutočné hĺbkové porozumenie kultúry bolo potrebné je nielen vidieť, pozorovať, ale priamo byť ňou (aspoň čiastočne) tvorený, byť jej súčasťou. V tomto je metóda kultúrnej antropológie veľmi špecifická, nakoľko neoddeľuje pozorované od pozorovateľa a usiluje sa minimalizovať akékoľvek nástrojové sprostredkovanie (na rozdiel napr. od často používaného dotazníka v pedagogike).

Nešlo však iba o pasívnu účasť na živote. Úlohou antropológa bolo priebežne si svoje dojmy, pozorovania, skúsenosti zapisovať, pýtať sa na ich zmysel, viesť rozhovory, určiť kľúčových „informátorov“ (tých, ktorí rozumejú tomu, prečo spoločenstvo žije tak, ako žije, ktorí rozumejú jeho kultúrnemu svetu). Antropológ teda svoju pasívnu účasť prepájal s aktívnym hľadaním zmyslu. Dôležitou úlohou bolo odhaľovanie tzv. banálnych súvislostí – teda toho, o čom samotní členovia spoločnosti ani nerozprávali, pretože to pokladali za úplne samozrejmé, no súčasne to tvorilo významné ideové pozadie ich života. Používal okrem iného aj genealogickú metódu, pomocou ktorej rekonštruoval vzťahy medzi príbuznými, vytváral záznamy (fotografie, denníky, opisy, kresby, film).

3) Holistický popis objaveného.

Poslednou fázou kultúrno-antropologického výskumu bolo spracovanie pozorovaného. Cieľom bolo vypracovanie tzv. monografie, ktorá by uceleným spôsobom popisala kultúrny svet skúmaného spoločenstva. V predošlej fáze zbieraný materiál sa analyzoval, syntetizoval, vytváral sa celistvý, holistický obraz o skúmanej spoločnosti. Dôležitým kritériom bolo minimalizovanie rozporných javov a ich vysvetlení. Znamenalo to, že výskum antropológa dosahoval svoje ciele, ak pre jednotlivé pozorované javy neboli protichodné vysvetlenia, resp. kritické námietky a otázky boli zodpovedané.

Ako je vidno, kultúrna antropológia sa usiluje v maximálnej miere porozumieť nielen vonkajším aspektom kultúrnych prejavov (používané predmety, typické gestá, spôsob obliekania, sociálna organizácia, úprava priestoru a pod.) ale rozumieť aj svetu ideí, ktoré tieto

kultúrne prejavy robia zmysluplnými. Jej ambíciou je nielen vytvoriť zbierky typických vecí z danej lokality (ako to môžeme vidieť napr. v múzeách alebo skanzenoch) ale objaviť tzv. symbolický význam viditeľnej kultúry, čiže, aký význam má pre tých, ktoré dané predmety používajú a tie do hĺbky objasniť.

KULTÚRA V ŽIVOTE

4. ČLOVEK AKO DIEŤA

A) VŠÍMAME SI SVET OKOLO NÁS - NIE JE DIEŤA AKO DIEŤA

Dobre sa pozrite na nasledovné obrázky. Na ktorom z nich sú deti?

A

B

C

Svoju odpoveď si napíšte:

Teraz skúste opísať, podľa akých znakov by ste povedali, že bytosti, ktoré ste označili slovom „dieťa“, sú naozaj deťmi:

Následne dobre preskúmajte tieto tri priestory. Sú na nich zobrazené priestory, v ktorých spávajú „deti“ na predošlých obrázkoch. Skúste ich navzájom prepojiť.

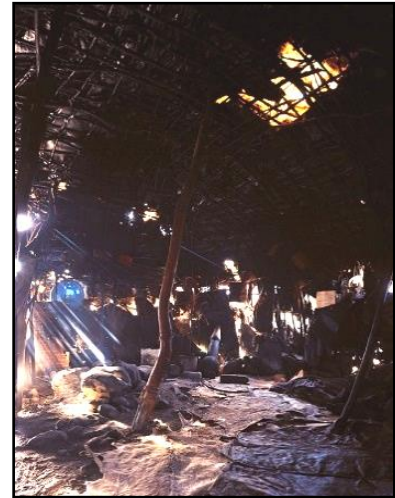
A

B

C

Priestor A - „dieťa“
Priestor B - „dieťa“
Priestor C - „dieťa“

Ak sa pozrieme na predošlé fotografie „detí“ a „priestorov“, v ktorých tieto deti žijú, môžeme sa zamyslieť:

- Je deťom vyčlenený nejaký špeciálne upravený „DETSKÝ“ priestor?
- Vďaka akým predmetom tie deti chápu, že SÚ DETI? Vnímajú seba samých ako DETI?
- Chápu deti nejakou, že sú prínosom pre komunitu, v ktorej žijú?
- Čo z toho, čo ste videli, sa vám nezdá vhodné pre DETI?

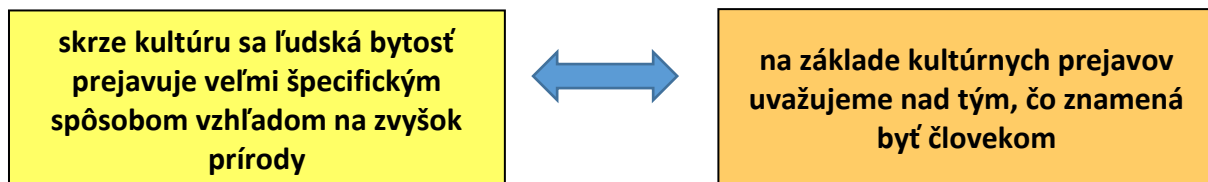
Odpovede napíšte:

B) VSTUP DO NEZNÁMA - KTO JE TO DIEŤA?

Všeobecný metodologický prístup:

Sme mimozemšťania a pristáli sme na Slovensku. Pozorujeme veľmi špecifický živočíšny druh, ktorý sám seba pomenúva človek. Tento živočíšny druh sa veľmi špecifickým spôsobom správa, reaguje na okolitý svet aj medzi sebou. Vytvára si množstvo rôznych predmetov, používa veľmi rôznorodé spôsoby komunikácie, má zaužívané spôsoby konania, dokonca niektoré považuje za „správne“ a za niektoré sa medzi sebou trestajú, lebo ich považujú za nesprávne. Tento živočíšny druh robí množstvo činností, ktoré vlastnej ani nepotrebuje k prežitiu. A v podstate asi väčšinu z toho, čo bežne robí, nepotrebuje k prežitiu. Všimame si, že tento živočích – človek si vytvára svoj vlastný svet, ktorým sa oddeľuje od ostatnej prírody. Vytvára si vlastné pravidlá, zvyklosti. A čo je veľmi zaujímavé, snaží sa o zdokonaľovanie vlastných schopností a v ich prekonávaní. Človek vytvára svoj vlastný kultúrny svet aby prostredníctvom tohto sveta rozvinul a uplatnil svoje schopnosti.

Schematicky vyjadrené:

Ako mimozemšťania si všimame, že tak ako každý iný živočíšny druh aj ten „ľudský“ má svoje mláďatá. Tento fakt je samozrejмый, evidentný. Zdá sa, že má pre ne aj špeciálne označenie. Zvyčajne ich volá „deti“. Dospelé jedince sa k mláďatám správajú veľmi špecifickým spôsobom (ohľaduplnosť vs. manipulácia). Vytvárajú pre ne množstvo rôznych predmetov (hračiek, zmenšenín, bezpečných vecí), používajú s nimi špecifické spôsoby komunikácie (zdrobneniny). Všimame si, že v istých ľudských spoločnostiach majú mláďatá človeka špecifické postavenie. To sa prejavuje napr. v tom, ako sa k „deťom“ správame, čo od nich očakávame, čo im dovolíme a zakážeme a vôbec, že im niečo dovoľujeme/zakazujeme...

Avšak, pohľad na rôznosť, s akou pristupujeme k mláďatám – deťom, si vyžaduje, aby sme čiastočne odlišovali medzi:

MLÁĎAŤOM

a

DIEŤAŤOM.

MLÁĎA

Čo bude označovať spojenie **ľudské mláďa**?

Bude si všímať najmä základné danosti ľudskej bytosti, ktoré sú jej dané už len tým samým faktom, že je človekom. Z takéhoto hľadiska sa každá ľudská bytosť rodí ako telesne, psychicky nezrelá/nehotová. Keď sa narodí nový človek, jeho telo aj psychika prirodzene pokračujú vo vývoji – smerujú k svojej „zrelej“ podobe (a potom zase od nejakého okamihu začnú upadať....). Každý nový ľudský jedinec je preto do istého okamihu mláďaťom. Môžeme si všimnúť, že telesný a psychický vývin je priamo zakódovaný v našej bytnosti. Je to súbor istých daností, ktoré sa budú rozvíjať, pokiaľ na to bude mať základné podmienky.

Otázka: Je však každé ľudské mláďa aj „dieťaťom“?

V istom zmysle áno. Napr. bežný jazyk zvyčajne slovo dieťa používa pre označenie „malého“, nedospelého, nezrelého človeka. Z takého hľadiska slovo dieťa zvyčajne označuje obdobie človeka od jeho vzniku až nástup dospelovania. Podobne aj legislatíva označuje ľudskú bytosť pojmom dieťa vyslovene na základe veku, čiže bez ohľadu na schopnosti, skúsenosti, spoločenský prínos, životný štýl.. Byť dieťaťom je z takéhoto hľadiska telesno-psychická danosť, fakt.

OD MLÁĎAĎA K DIEŤAŤU

Avšak takéto vymedzenie pojmu „dieťa“ nevysvetlí obrovské množstvo a rozmanitosť kultúrnych javov, ktoré sa spájajú s detstvom a dieťaťom. Okrem biologicko-psychologického vymedzenia, čo znamená byť mláďaťom-dieťaťom, **pojmem dieťa označuje oveľa viac**. Označuje množstvo **činností**, ktoré sme MY dospelí (akože už vyvinutí, zrelí, tí, ktorí zodpovedáme za aktuálny spôsob života komunity, spoločnosti) vymedzili pre DETI, pričom tieto činnosti **nevyplývajú priamo a nevyhnutne z ich telesnej alebo psychickej nevyvinutosti, resp. z ich vývinových schopností**. Inak povedané, tieto činnosti nie sú nutné k tomu, aby sa uskutočnil základný telesný a psychický vývin. Nielen to, často nerešpektujú prirodzené danosti a reálne zručnosti detí ale je potrebný nácvik, aby ich dieťa zvládlo (napr. bicyklovať, držať pero a pekne (!) písať, behať na čas...).

Rovnako sme IM urobili veľmi **špecifické veci, predmety**, ktoré sú určené IBA DEŤOM. Voláme ich napríklad hračky. Ale je to aj špeciálny DETSKÝ nábytok, DETSKÉ oblečenie, inštitúcie pre deti (školy), špeciálne miesta pre deti: DETSKÉ IHRISKÁ... Používame voči deťom **špeciálny slovník** (ZDROBNENINY), majú svoje **špeciálne literárne diela** – DETSKÉ knižky, rozprávky, básničky... Ani tieto predmety a diela nevyplývajú nutne z ich telesnej alebo psychickej nevyvinutosti. A nie sú nutné k tomu, aby sa uskutočnil základný telesný a psychický vývin.

Čiže, DOSPELÉ JEDINCE (MY) vytvorili pre DETI (ONI) **špeciálny kultúrny svet**. Okrem toho ľudské mláďa – DIEŤA – sa stáva súčasťou **špeciálneho vedeckého záujmu** (sociológia detstva, vývinová psychológia, etnografia a iné), ale má tiež aj **špeciálne právne odvetvie** (práva a zákony týkajúce sa špeciálne detí, ich sociálno-právnej ochrany, vzdelávania atď.).

Vo všetkých týchto kultúrnych fenoménoch vidíme, že **pojmem dieťa je viac, ako len „mláďa“**. „DIEŤA“ vyjadruje špeciálny kultúrny svet, ktorý mu vytvára generácia dospelých (ale nielen). Takýto kultúrny svet mu sprostredkúva špecifické vzorce, koncepty, prostredníctvom ktorých samotné dieťa chápe nielen to, že JE DIEŤATOM, a ČO ZNAMENÁ BYŤ DIEŤATOM, ale skrze tieto kultúrne fenomény sa ako dieťa PREJAVUJE a ROZVÍJA.

Všimnime si:

Ak chceme porozumieť tomu, ako sa v kultúre rozumie tomu, čo znamená byť DIEŤATOM, môžeme si všimnúť, ako sa DIEŤA odlišuje od INÝCH = DOSPELÝCH ľudských jedincov. Otázka teda znie, kedy nejakého človeka prestávame označovať slovom DIEŤA, ale označíme ho napr. slovom MLADÝ. Vieme tento „okamih“ nejakú kultúrnu popísať? Čiže je prechod z detstva do mladosti len čisto „biologický“ (mám väčšiu postavu) alebo je aj nejakú definovaný v kultúre? Podobne si môžeme všimnúť, kedy sa končí obdobie vývoja = DETSTVA a začína obdobie DOSPELOSTI? Vieme tento „okamih“ nejakú kultúrnu popísať? Kedy sa vlastnenie detských vecí alebo detské prejavy chápajú ako „infantilné“?

PRÍKLAD - DETSKÁ IZBA

Predstavte si, že vstupujete do ľudského obydľia (ako mimozemšťania na návšteve). Otvárate dvere, prechádzate sa po obydľí, prechádzate jednotlivými miestnosťami. Na základe toho, čo vidíte, usudzujte niečo o tom, čo za živočích vytvoril takýto priestor. Aké sú jeho schopnosti, hodnoty, vnímanie života, túžby... V rámci tejto návštevy vstúpíte aj do ďalšej miestnosti. Čo tam vidíte?

„Hneď naľavo mala dve komody, kde mala rôzne somariny. Vraj je to dekorácia. Potom som zbadal veľkú krásnu posteľ. Na zemi bol koberec, fuj biela kožušina. Všimol som si dve krásne veľké skrine a v rohu stôl a stoličku. Na stole ležala biela vec, počítač. Vraj sa cez to učí, pretože ma online formou učenia. Čiže väčšinu dňa trávi za tým elektronickým bielym materiálom. Pod stolom sa ešte nachádzal smetný kôš. Všimol som si všade knihy. Je to jej záľuba a pomôcka na písanie prác do školy. Na stene boli zavesené rôzne fotografie s kamarátmi alebo nejakými ľuďmi. Na nočnom stolíku boli ďalšie knihy, nočná lampa a biele tabletky, pretože ešte nie je zdravá. Ukázala mi jej nové farebné perá a papieriky, ktoré boli tiež farebné a dokonca sa dali nalepiť. Používa to ako pripomienku alebo záložku. Na stene som si všimol visieť televízor, kde večer pozerá filmy. Zaujala ma jedna krabica na skrini, kde mala svoje hračky z detstva, chce ich vraj dať neskôr svojim deťom. V rohu izby mala čudné zavážia, činky.. Bolo to vážne ťažké. Aby som nezabudol, veľmi pekne to tam voňalo, z toho stroja išla taká para, volalo sa to asi difuzér. Všimol som si hlavne to, že v danej izbe sa učí, cvičí, oddychuje alebo spí. Nikde som si nevšimol miesto kde by sa jedlo, majú nato inú miestnosť.“
(pozorovací zápis jednej študentky)

Úloha: opíšte, ako vyzerá/vyzerala vaša detská izba.

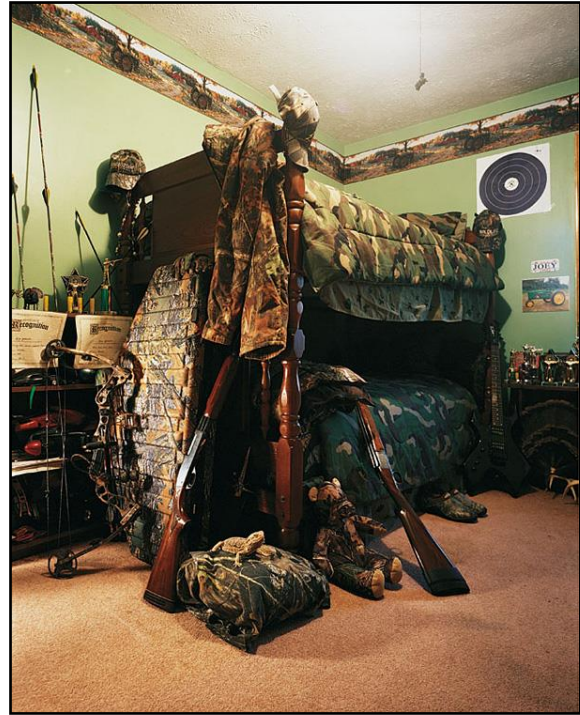
Nachádzajú sa v tejto miestnosti nejaké špeciálne predmety? Dejú sa v tejto časti obydľia nejaké špeciálne činnosti? Platia v tomto „detskom“ priestore nejaké špeciálne pravidlá? Aké vlastnosti, zručnosti v deťoch podnecujú tieto priestory?

V našej kultúre je úplne bežné, že súčasťou našich obydlí (bytov, domov) je aj priestor, ktorý je špeciálne vyčlenený DEŤOM - tzv. detská izba.

Podľa akých predmetov, činností by niekto zistil, že ide o DETSKÚ IZBU?

Platia v tomto „detskom“ priestore nejaké špeciálne pravidlá, ktoré sa nemusia dodržiavať v iných častiach obydlia?

Uvažujme ďalej. Pozrite sa opäť na niekoľko „detských izieb“ a porovnávajte ich s tou, ktorú ste nakreslili:

- *Ktorá z detských izieb Vám príde „DETSKEJŠIA“? Prečo si to myslíte?*
- *Prečo dospelí vytvárajú deťom taký špeciálny priestor ako je „DETSKÁ IZBA“?*
- *Aké vlastnosti v deťoch podnecuje takýto priestor?*
- *Je detská izba potrebná na to, aby ľudské mláďa žilo ako DIEŤA?*

Na zamyslenie:

Prečítajte si nasledovné znaky súčasného „európskeho“ detstva. Súhlasíte s nimi? Vnímate tieto znaky prítomné aj vo vašej skúsenosti? Niečo zásadné by ste k nim doplnili?

TRI ZNAKY EURÓPSKEHO DIEŤAŤA:

Zoškolnenie (scholarizácia)

Hlavnou náplňou detstva je príprava na dospelosť, ktorá sa uskutočňuje systematickým vzdelávaním. Detstvo už nie je „bezstarostné“, ale je definované povinnosťami. Súčasne dieťa stráca status doplnkovej ekonomickej sily (ako napríklad v minulosti). Dieťa je vyčlenené do špeciálnej inštitúcie, oddelenej od reálneho života komunity)

Uzákonenie (justifikácia)

Dieťa má špeciálny právny status. Možno hovoriť o tzv. pozitívnej diskriminácii, je právne zvýhodňované oproti bežnému dospelému človeku. Okrem všeobecných ľudských práv, má aj svoje špeciálne „detské“ práva. Z takéhoto hľadiska je dieťa nadradené dospelému.

Vedeckosť (scientifikácia)

Detstvo, dieťa je predmetom špeciálnych vied (sociológia detstva, vývinová psychológia, etnografia..), ktoré následne ovplyvňujú, ako sa k dieťaťu máme správať, ako ho máme chápať, ovplyvňujú jeho postavenie v spoločnosti dospelých.

(porov. Kaščák, 2008)

Všetky tieto príklady nám ukazujú, že byť „dieťaťom“, na rozdiel od „mláďaťa“ nie je samozrejmá vec, nie je to nutne spojené so samotným faktom, že „nie som dospelý“. Hoci často v naučených, navyknutých schémach sme to my dospelí, ktorí vytvárame mláďaťu priestor, aby bolo dieťaťom a preto sa zdá byť samozrejmé, že každé ľudské mláďa žije ako dieťa. Je však zrejmé, že odpoveď na otázku **KTO JE TO DIEŤA** bude závislá od konkrétnej kultúry – „aká kultúra, také dieťa“. Znamená to, že:

a) **Dieťa je prostredníctvom detskej kultúry definované ako dieťa.** Podľa istých znakov vieme povedať: tento človek „JE A ŽIJE AKO DIEŤA“ a naopak o inom človeku by sme povedali „JE ALE NEŽIJE AKO DIEŤA“. Z kultúrneho hľadiska na to, aby sme povedali o nejakom človeku, že je dieťaťom, nestačí iba biologické kritérium (teda vek človeka napr. že človek je dieťaťom do 18 rokov). Až špeciálna **detská kultúra „umožňuje“, aby ľudské mláďa žilo ako dieťa**, pretože mu sprostredkúva špecifické vzorce, koncepty, prostredníctvom ktorých je **fakt „ľudského mláďaťa“ interpretovaný a žitý vo forme „dieťaťa“**.

Ako protipríklad si môžeme predstaviť také ľudské mláďa, ktoré má len minimálny status „dieťaťa“. Znamenalo by to, že v danej kultúre neexistuje takmer žiadna špeciálna kultúra (hračky, hry, inštitúcie, oblečenie atď.), ktorá by bola vyčlenená iba pre mláďatá. Svet mláďaťa/dieťaťa by nebol nijako vyčlenený zo sveta dospelých. Jeho jediným špecifikom by bolo to, že je ešte napr. malé, slabé, neobratné, pomalé... (teda to, čo súvisí s tým, že je mláďaťom). Takto by však bolo porovnateľné s rozličnými dospelými ľuďmi, ktorý tiež majú nejaké obmedzenia. Ide o koncept „malého dospelého“, alebo tiež „neviditeľných detí“. Dieťa je tu brané podľa kritérií dospelosti, v očiach dospeljej populácie začína „existovať“, až keď sa do týchto kritérií zmestí. Je zaujímavé si všimnúť fakt, že v takto nastavených kultúrach, sa status mláďaťa mení na dospelého často už získaním pohlavnej zrelosti, resp.

nejakým obradom, kde preukáže nejakú zručnosť (odvahu, zvládnutie bolesti, hladu, zabezpečiť svoje prežitie), čiže vo veku 12-16 rokov.

b) Neexistuje univerzálna detská kultúra – naopak máme mnoho detských kultúr. V každej z nich je deťom umožnené robiť špecifické činnosti, používať špecifické predmety, sú na nich kladené špecifické očakávania a nároky atď. Okrem iného to znamená, že **detská kultúra určuje, aké detstvo dieťa prežije a súčasne aké neprežije**, čo v jeho detstve prítomné bude a čo nebude, aké skúsenosti bude mať a naopak, aké mať nebude.

c) S tým súvisí ďalší významný aspekt kultúry: **prostredníctvom kultúry sa v deťoch aktivizujú a rozvíjajú špecifické schopnosti**. Zásadným faktom je, že prostredníctvom kultúry **vidíme v ľudskom mláďati oveľa viac, ako len to, aké je teraz. Vidíme to, kým by sa mohlo stať**. Práve kultúra a nielen „prirodzenosť prírody“ (ako tvrdil J. J. Rousseau) umožňuje rozvíjať jeho dispozície. Môžeme povedať, že práve „koncept dieťaťa“ tak, ako je reálne uchopený v kultúre, nám umožňuje nielen vidieť možnosti, dispozície ľudského mláďaťa, ale súčasne im aj umožňuje sa rozvíjať. To však možno povedať aj opačne. Kultúra môže pôsobiť aj negatívne, degradujúco. Z takéhoto hľadiska **sú kultúrne prejavy, ktorými obklopujeme deti, zásadným prostriedkom toho, aké detstvo prežijú a akými ľuďmi sa budú postupne stávať**.

C) NIE JE DETSTVO AKO DETSTVO – HĽADANIE VZNEŠENOSTI

Aké výchovné podnety a výzvy vyplývajú z poznatku, že „nie je detstvo ako detstvo“, teda že každá forma detstva umožňuje ľudským mláďatám prežívať detstvo v inej podobe?

Základnou pedagogickou otázkou potom je: **Aké detstvo umožní deťom (pretože sú „malými ľuďmi“), aby uskutočnili potenciál, ktorý sa v nich skrýva práve ako v ľudských mláďatách?**

Aká kultúra detstva umožní žiť deťom ich detstvo vznešene, nádherne, prosperujúco (ang. flourishing)?

Poznáme príbehy, krásne, zmysluplne prežitého detstva?

Akú činnosť by určite malo ovládať a vykonávať dieťa, aby dobre prežilo svoje detstvo?

Ktoré z predmetov, ktorými obklopujeme deti, naozaj potrebujú pre dobre prežité detstvo?

Na akých miestach deti „kvitnú“, sú nadšené, prežívajú radosť?

Aké príbehy, rozprávky by deti mali poznať, počuť, prežiť, aby dobre prežili svoje detstvo?

Ako vychovávatelia si okrem týchto veľmi dôležitých „pozitívnych“ otázok, môžeme, musíme položiť aj otázky opačné:

Aká kultúra detstva spôsobuje, že deti prežijú ich detstvo „brodiac sa“, unudene, tragicky, zničujúco? Aká kultúra detstva zabraňuje, aby sa detský potenciál detí naplno prejavil?

Poznáme príbehy, smutne, prázdne, bolestne prežitého detstva?

Aké činnosti nie sú pre deti vhodné, vytvárajú deťom prekážky?

Ktoré z predmetov, ktorými obklopujeme deti, im bránia rozvíjať ich potenciál?

Aké príbehy, rozprávky nie sú pre deti vhodné?

Na zopakovanie:

*Kedy chápeme „dieťa“ IBA AKO ľudské mláďa? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?
Kedy chápeme „dieťa“ ako dieťa? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?*

Doplňujúca literatúra:

- FEGLOVÁ, V. (2010) *Narodenie, detstvo, mladosť v tradičnej kultúre Slovenska*. Martin : Slovenské národné múzeum. 180 s. ISBN 978-80-8060-258-1.
- KAŠČÁK, O. (2008) *Deti v kultúre – kultúry detí*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity. ISBN 978-80-8082-179-1. 146 s. (najmä s. 3-28; 52-59)
- KIKUŠOVÁ, S. (2001) *Morálny status dieťaťa a jeho sociálne väzby*. Praha : Portál. 455 s. ISBN 80- 7178-585-7.

5. ČLOVEK AKO MUŽ A ŽENA

A) ROD (anglicky gender) a POHLAVIE (anglicky sex)

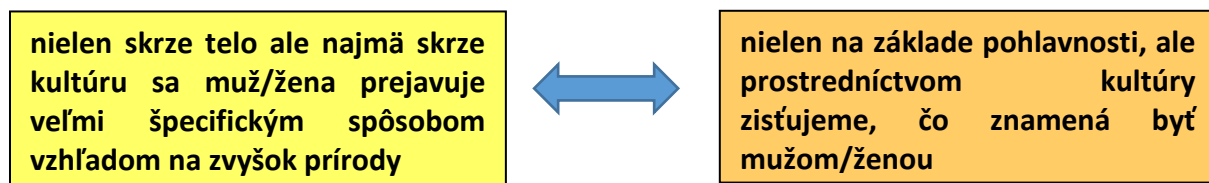
Sme mimozemšťania. Práve sme pristáli Slovensku. Pozorujeme veľmi špecifický živočíšny druh, ktorý sám seba pomenúva človek. Je evidentné, že niektoré jedince „človeka“ sú „SAMICE“, iné „SAMCI“. O tom niet pochýb. Ich POHLAVIE (anglicky SEX) je predsa jasne rozpoznateľné podľa ich telesných odlišností. Ale niečo je tu zvláštne... ..

To, ako sa správajú SAMICE k SAMCOM a SAMCI k SAMICIAM, nie je dané iba ich POHLAVÍM. Ani to, čo všetko robia, ako sa obliekajú ako SAMCI a SAMICE. Oni si vytvárajú množstvo rôznych predmetov, používajú veľmi rôznorodé spôsoby komunikácie, rôzne zvyklosti ... ktoré nesúvisia priamo s ich telesnými odlišnosťami.

V KULTÚRE sa ukazuje niečo viac ako len to, čo je dané našou telesnosťou, našim pohlavím. Je to ROD muža a ROD ženy (anglicky GENDER), je to akési „kultúrne“, či „sociálne“ pohlavie.

Byť ženou alebo mužom nie je teda úplne samozrejma vec. To, že sa rodíme ako muži alebo ako ženy, neznamená, že ako ženy alebo ako muži svoj život skutočne prežijeme. Tak, ako v každej inej oblasti nášho ľudského života, aj tu platí základný princíp: do vienka dostávame isté možnosti, predpoklady, vlohy, ktoré sa môžu aj nemusia rozvíjať. Okrem samotného telesného vývinu je totiž v hre aj to, čo sa stane so základnou pohlavnou danosťou našej osoby, ako na ňu nahliada spoločnosť a kultúra, do ktorej sme sa narodili.

Schematicky vyjadrené:

Nasledovný text:

- (1) Ponúkne niekoľko teoretických faktov, aby ste správne chápali rozdiel medzi telesným a kultúrnym chápaním mužskosti a ženskosti.
- (2) Odvoláva sa na dokument o mužskej obriezke (ich rečou sa tento obrad volá „imbalu“) v kmeni Bugisu v Ugande.
- (3) Cieľom je porozumieť tomu, že rod („kultúrne, sociálne pohlavie“) je kultúrny fenomén a je oveľa komplexnejší ako samotná pohlavnosť, genitálnosť (telesné pohlavie). Znamená to, že sexualitu – teda byť mužom a byť ženou - nemožno zredukovať na biologicko-anatomickú nevyhnutnosť. Byť mužom a byť ženou je oveľa viac, ako len to, čo nám je dané špecifikami našich tiel (pohlavnosti).
- (4) Poukazuje na to, že pohlavnosť a rodovosť nie je možné oddeliť, pohlavnosť sa vždy realizuje skrze nejakú kultúru a kultúra počíta s telesnými špecifikami.
- (5) Poukáže na význam rodu – kultúry rodovosti – vzhľadom na rozvoj sexuálnej identity. Čiže ako spolu súvisia rozvoj našej mužskosti/ženskosti a spôsob, akým o mužovi/žene rozprávame, aké príbehy mužov/žien čítame, poznáme, aké mužské/ženské činnosti robíme...

Text má slúžiť na to, aby ste premýšľali nad tým, aká je kultúra mužov a žien vo svete, ktorý vás obklopuje, ako muži a ženy uskutočňujú svoje mužský-ženský potenciál, ako im kultúra umožňuje tento potenciál objavovať, uskutočňovať a rozvíjať.

B) VŠÍMAME SI SVET OKOLO NÁS - NIE JE CHLAPEC AKO CHLAPEC, NIE JE DIEVČA AKO DIEVČA

IMBALU – rituál mužskej obriezky v regióne Bugisu v Ugande

(K ďalšiemu je potrebné pozrieť dokumentárny film IMBALU)

Stručné zhrnutie deja:

Hlavnou postavou je Franco. Chlapec, ktorý sa rozhodol podstúpiť obrad obriezky, ktorý sa v ich kmeni traduje ako obrad prechodu chlapca do dospelosti.. K tomuto obradu sa postupne vyjadrujú samotný Franco, jeho otčim, sestra, „doktor“ ktorý obrad vykonáva.. Postupne sú zdokumentované dôležité dni a časti, ako to postupne nasleduje až do okamihu... od oddelenia chalanov od všetkých ostatných, povzbudzovania zo strany rodiny a mužov, poslednej diskotéky, mazania trusom, zabíjania capa... nakoniec je Franco obrezaný, môže si založiť rodinu, stať sa členom dospelej komunity

Pre dobré porozumenie toho, čo sa v obrade odohráva, zodpovedajte nasledovné otázky.

1. Opisná fáza

- Aké činnosti vykonával Franco počas dní obradu, kým bol obrezaný?
- Aké špeciálne predmety sa používali?
- Aké pravidlá musel rešpektovať dní obradu?

2. uvažovanie

- *Aký je význam obriezky v kmeni Bugisu?*
- *Čo znamená „byť mužom“ z hľadiska Francovho kmeňa?*
- *Súvisí nejako mužská obriezka so sexualitou, pohlavnosťou?*

HOVORY o „SEXE“

Prečítajte si nasledovný text (ide o text, ktorý zachytáva reálnu udalosť)

„Konečne slnečné ráno. S dobrou náladou nastupujem do autobusu, električky, trolejbusu.... Odrazu ma niečo vyruší. Začínam počuť to ševlenie. Pozriem sa naprieč posádkou a vtom ich zazriem. Tri –násťročné dievčinky.

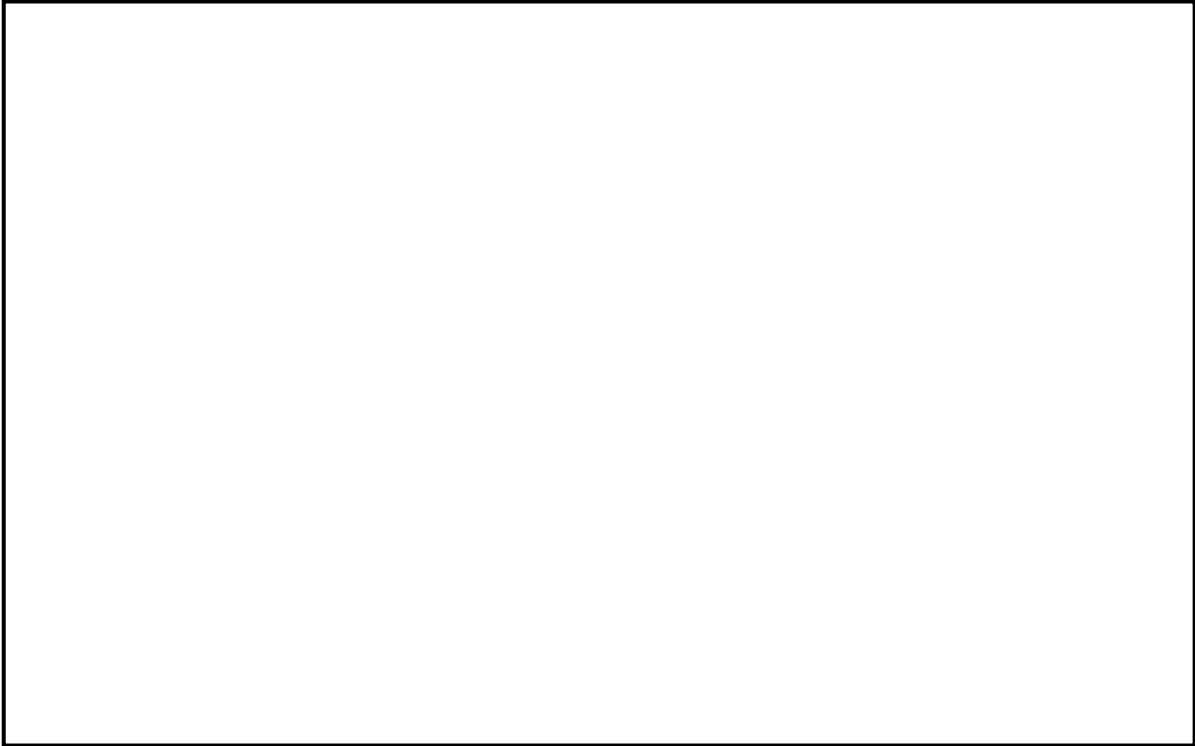
„Aký orálik máš najradšej?“ pýta sa jedna a striedavo hryzká desiatu, ktorú jej pred chvíľou s láskou nachystala maminka, a neobratne špúli pery. „Čo možno najdlhší, ak sa dá. Aj keď ani taká bleskovečka nie je na zahodenie!“ oblizujúc sa vystatuje druhá, viditeľne zbehlejšia.

Obe sa následne potmehúdsy zachichúňajú a pokračujú v konverzácii. O hovadinách. Tretia sa len hanblivo odvracia zrak a mierne ich karhá. Nič nezaberá, ony pokračujú. Samozrejme, poriadne hlasno a sem-tam vulgárne, aby o ich sexuálnych skúsenostiach a divokom súkromí nikto naokolo ani na sekundu nepochyboval. Človek sa môže dozvedieť napríklad aj to, aké nové hot-fotečky ktorá z nich pridala na Fejsbúčik– alebo aj to, kto má akú cmučik-sexi prdelku a koho zo spolužiakov či hollywoodskych hviezd by si ktorá bez váhania osedlala.

„Už by som veľmi chcela, aby ma dal Vojto dole... Mám na to takú chuť...“ povie jedna. „Nič to nie je, neboj, skôr taká nuda, budeš prekvapená... Prvýkrát nečakaj zázraky – a ani potom a neskôr,“ hodí po nej očkom druhá.“

1. Opisná fáza

- *Podľa celkového kontextu skúste odhadnúť vek dievčat.*
- *Zvýraznite si slová, ktoré používajú dievčatá na rozprávanie sa o sexe.*
- *Aké sexuálne-telesné aktivity sa skrývajú za týmito slovami?*

2. uvažovanie

- *Aké významy sexu sa v rozprávaní ukazujú?*
- *Je vyjadrovanie dievčat o sexe podľa vás adekvátne?*

C) VSTUP DO NEZNÁMA - KTO JE TO ŽENA – MUŽ?

Po pozretí dokumentu a prečítaní textu je asi jasné, že mať nejaké telo a pohlavie/genitálie, nevyjadruje v plnej šírke to, čo si predstavujeme pod slovami „muž“, „žena“, „chlapec“, „dievča“. Pohľad na rôznosť, s akou pristupujeme ku chlapcom a dievčatám, si vyžaduje, aby sme čiastočne odlišovali medzi:

SAMCOM/SAMICOU

a

CHLAPCOM/DIEVČAŤOM.

SAMEC/SAMICA

Čo bude označovať spojenie **samec/samica**?

Bude si všímať najmä základné danosti ľudskej bytosti, ktoré sú jej dané už len tým samým faktom, že má špecifické pohlavie. Keď sa narodí nový človek, jeho telo aj psychika prirodzene pokračujú vo vývoji – smerujú k svojej „zrelej“ podobe samca a samice – k okamihu získania plodnosti, schopnosti rozmnožovať sa, mať dospelé telo. Byť samcom a samicou je danosť. Môžeme si všimnúť, že pohlavný vývin je priamo zakódovaný v našej bytnosti. Je to súbor istých daností, ktoré sa budú rozvíjať, pokiaľ na to bude mať základné podmienky.

Otázka: Je však každý samec/samica aj chlapcom/dievčaťom?

V istom zmysle áno. Napr. bežný jazyk zvyčajne slovo chlapec/dievča používa pre označenie človeka so špecifickým pohlavím, telesnosťou. Podobne aj legislatíva (napr. občiansky preukaz) označuje ľudskú bytosť podľa pohlavia (sex), čiže bez ohľadu na orientáciu, identitu, sebaaprežívanie, životný štýl.. Byť chlapcom/dievčaťom je z takéhoto hľadiska telesno-psychická danosť, fakt.

CHLAPEC/DIEVČA – MUŽ/ŽENA

Avšak čisto biologické vymedzenie pojmu „chlapec/dievča“ nevysvetlí obrovské množstvo a rozmanitosť kultúrnych javov, ktoré sa spájajú s chlapčensťvom/dievčensťvom. **Byť mužom, byť ženou je niečo oveľa komplexnejšie a zmysluplnejšie ako to, čo je nám dané našimi telom, funkciami našich pohlavných orgánov.** Sexualitu – teda byť mužom a byť ženou - nemožno zredukovať na biologicko-anatomickú nevyhnutnosť.

Tak ako chlapci v Ugande, aj tí na Slovensku „majú“ z hľadiska **telesných funkcií rovnaký** pohlavný úd (**funkcia pohlavného údu chalanov tam aj u nás je rovnaká**), a predsa tí u nás nemusia z **kultúrneho hľadiska** podstúpiť obrad obriezky, aby mohli byť uznaní za zrejlých mužov a začať beztriestne chodiť s dievčaťom, založiť si rodinu a mať pohlavný styk (= **význam pohlavného údu nie je rovnaký**).

Podobne aj text o dievčenskom rozhovore o sexe poukazuje na to, že hoci sú milostné aktivity **z telesného hľadiska** uskutočňované rovnakými časťami tela, môžu byť nielen rôzne uskutočňované (teda **rovnaká časť tela** je zapojená do **odlišnej činnosti = kultúrny aspekt**), ale aj veľmi rôzne pomenované (**kultúrny aspekt**). Kým teda na jednej strane máme ako muži a ženy typické genitálne vybavenie, ktoré je vo všeobecnosti rovnaké v danom pohlaví (**pohlavie, telesnosť**), zmysel a aj spôsob jeho použitia, to, ako ho chápeme, aspekt zmysluplnosti (**rovina rodu**) môžu byť veľmi rôznorodé. Tak sú veľmi rôznorodé aj pomenovania milostného aktu, rôznorodé môžu byť aj významy pohlavných aktivít.

PRÍKLAD – KRÁSA A IDENTITA

V klasickej rozprávke o Snehulienke (produkcia W.Disneya), je zrejmé, že v celej rozprávke ide po telesnej stránke stále o tú istú ženu. Po telesnej stránke je počas celej rozprávky Snehulienka stále rovnaká, rovnako „ženská“, rovnako krásna (a to je kameň úrazu pre zlú kráľovnú). Rovnako od začiatku vieme, že ide o princeznú a táto jej identita sa nijako nemení.

Čo sa mení? Mení sa spôsob, ako sú táto krásna a identita chápané, akými prostriedkami je umožnené, aby boli zviditeľnené, uznané, aby sa rozvíjali alebo naopak, aby bola zahaľovaná, prípadne zničená...

Všimnite si ten vzťah medzi na jednej strane telesnou danosťou (krása) a spoločenskou identitou a na druhej strane kultúrou, ktorá umožňuje, ako budú tieto danosti chápané, ako sa budú prezentovať, zobrazovať, rozvíjať. Kým danosť je danosť, kultúra sa mení – menia sa činnosti, veci, prostredia, oblečenie, ktoré buď umožňujú alebo zabraňujú, aby sa jej krásna a identita zviditeľnili.

Všimnite si, že kráľovná chce Snehulienkinu krásu utajiť (až zničiť), dáva jej robiť práce slúžky (hoci je princeznou), obliekla ju do pracovného oblečenia (hoci je princeznou)... a dúfa, že jej krásu utají, pošpiní, „zničí“. Tým jej krásu a identitu bagatelizuje...

Naopak: celý dej rozprávky je v podstate o tom, že napriek tomuto „zahaleniu“ skutočného zmyslu Snehulienkinej krásy, sú tu rôzne bytosti (zvieratká, trpaslíci), ktoré aj pod oblečením slúžky vidia skutočnú pravdu. Avšak táto pravda – že Snehulienka je krásnou princeznou - sa naplno vyjadrí, až keď ju princ oslobodí a stane sa kráľovnou. Prostredníctvom nového oblečenia, nových činností sa jej krásna a identita naplno prezentuje a rozvíja. **ČIŽE AŽ ROLA PRINCEZNY/KRÁĽOVNEJ (kultúrna rovina) UMOŽNIA, ABY SA NAPLNO USKUTOČNIL POTENCIÁL SNEHULIENKINEJ TELESNEJ KRÁSY (telesná rovina) a SOCIÁLNEJ IDENTITY**

Čo toto všetko znamená?

Okrem biologického vymedzenia, ktoré je dané pohlavím (SEX), **pojmy DIEVČA a CHLAPEC označujú oveľa viac!**

Označuje množstvo **činností**, ktoré priraďujeme k jednému z RODOV a ktoré NUTNE nevyplývajú priamo z ich telesnej alebo psychickej odlišnosti. Rovnako ich charakterizujú veľmi **špecifické veci, predmety**, ktoré sú určené CHLAPCOM alebo DIEVČATÁM. Ale je to aj špeciálny CHLAPČENSKÝ a DIEVČENSKÝ nábytok, oblečenie, špeciálne miesta pre ŽENY a špeciálne pre MUŽOV... Používame voči nim **špeciálny slovník**, majú svoje **špeciálne literárne diela**...

K MUŽOM a ŽENÁM sa viaže **špeciálny kultúrny svet**. Okrem toho RODOVOSTĚ (gender) sa stáva súčasťou **špeciálneho vedeckého záujmu** (rodové štúdiá, sociológia, pedagogika,

psychológia atď.), ale má tiež aj špeciálne právne odvetvie (práva mužom a žien, rodová rovnosť)...

Vo všetkých týchto kultúrnych fenoménoch vidíme, že **chlapec/dievča sú obklopení špeciálnym kultúrnym svetom. Prostredníctvom týchto kultúrnych vzorcov samotné dievča a chlapec chápu nielen to, že „SÚ“ DIEVČAŤOM a CHLAPCOM, a ČO to konkrétne ZNAMENÁ, ale skrze tieto kultúrne fenomény sa ako dievča a chlapec PREJAVUJÚ a ROZVÍJAJÚ.**

Všímame si...

Obriad obriezky dáva „pohlaviu“ (doslovne pohlavnému údu) chalana nový význam. Jeho pohlavie = genitálie mu bude celý život pripomínať posolstvo obriezky: tvoj pohlavný úd nie je len na pohlavnú aktivitu (a močenie), ani iba pre tvoje užívanie si, ale pre prijatie zodpovednosti za ženu a rodinu.

Čiže pohlavný úd **už nie je len „časť tela“**, ktorá má svoju vylučovaciu, rozmnožovaciu a slasť vytvárajúcu funkciu. Naopak, **jeho biologický význam je rozšírený o nové významy, ktoré sú definované skrze kultúru:**

Pohlavný úd po obriezke ju už znakom nových významov. Ako napr.:

- selektívny: chlapec už patrí medzi mužov, ktorí si môžu založiť rodinu; chlapec preukázal schopnosť prijať a zvládnuť bolesť – tým sa vyčleňuje od ostatných chlapcov, ktorí môžu byť vekovo aj telesne na tom rovnako ako on (= sú rovesníci), ale ktorí takúto skúšku nespravili;
- hodnotový: obriezka mení Franca z chlapca, ktorý žije bez prijatia zodpovednosti za druhých, za vlastnú rodinu, na muža, ktorý verejne deklaroval ochotu prijať zodpovednosť za rodinu, za dedinu;
- „kozmickejší“: chlapec sa stal súčasťou harmonického poriadku prírody, ako bolo vo filme viackrát vypovedané: ak by ostal neobrezaný, to by bolo narušenie, za ktoré by prišiel trest (smrť detí, choré deti a pod.), obriezka tak má aj význam napojenia sa na „dobrý“ osud, teda na akýsi poriadok medzi „neбом a zemou“.

Pohlavnosť prechádza od niečoho, čo je čisto telesné a súkromné, k niečomu, čo je „verejne“ poznačené a je tomu udelený „verejne“ známy význam, ktorý môže byť „verejne“ kontrolovaný.

ZHRNUTIE: POHLAVIE A ROD

a) **Dievča/chlapec je prostredníctvom kultúry „rodu“ definované ako dievča a chlapec:** podľa istých (nielen telesných znakov!) vieme povedať: tento človek žije ako DIEVČA a naopak o inom človeku by sme povedali nežije ako DIEVČA. Na to, aby sme povedali o nejakom človeku, že žije ako dievča/chlapec, nestačí iba biologické kritérium (teda, že má ženské/chlapčenské pohlavie - genitálie). Až špeciálna **rodová kultúra „umožňuje“, aby ľudská bytosť žila ako chlapec alebo ako dievča**, pretože mu sprostredkúva špecifické vzorce, koncepty, prostredníctvom ktorých je **fakt „pohlavia“ interpretovaný a žitý vo forme „chlapčerstva/dievčerstva“.**

b) **Neexistuje univerzálna kultúra rodu** (teda mužskosti a ženskosti) – naopak máme mnoho kultúr rodu. V každej z nich je mužom a ženám umožnené robiť špecifické činnosti, používať špecifické predmety, sú na nich kladené špecifické očakávania a nároky....

AVŠAK: NAŠU POHLAVNOSŤ VŽDY REALIZUJEME PROSTREDNÍCTVOM KULTÚRY RODU! NEEEXISTUJE ROD BEZ POHLAVIA A POHLAVNOSŤ BEZ RODU.

Mužská a ženská kultúra teda určuje, aké chlapčerstvo a dievčerstvo chlapec, či dievča prežijú a súčasne aké neprežijú, čo v ich chlapčerstve a dievčerstve prítomné bude, aké skúsenosti bude mať a naopak, aké mať nebude.

c) S tým súvisí ďalšia funkcia rodovej kultúry: **prostredníctvom kultúry sa v dievčati/chlapcovi aktivizujú a rozvíjajú špecifické schopnosti**; kultúra im teda nielen umožňuje, aby prejavovali svoje schopnosti, ale JE NÁSTROJOM ICH ROZVOJA, podnecuje ich, požaduje od nich, aby isté schopnosti rozvíjali.

Z takéhoto hľadiska sú kultúrne prejavy, ktorými obklopujeme dievčatá a chlapcov, zásadným prostriedkom toho, aké dievčerstvo, chlapčerstvo prežijú a akými ženami a mužmi sa budú postupne stávať!!!

PRÍKLADY

TAM, KDE ŽIJÚ CHLAPCI/DIEVČATÁ:

Vymenujte a opíšte niekoľko kultúrnych prejavov, na základe ktorých by ste povedali: na tomto mieste bývajú chlapci alebo dievčatá. Podľa čoho vieme určiť životný priestor vytvorený pre chlapcov/dievčatá alebo vytvorený chlapcami/dievčatami?

ROD A KAŽDODENNOSŤ

Sami pred sebou si bez prílišného rozvažovania zodpovedzte nasledovné otázky. Krížikom zaznamenajte vašu odpoveď:

	ÁNO	NIE
<i>To, že som mužom/ženou zásadne ovplyvňuje môj každodenný život.</i>		
<i>To, že som mužom/ženou pokladám za veľmi dôležitú súčasť mojej identity.</i>		
<i>Často premýšľam nad tým, čo by som mal/mala na sebe zmeniť, aby som lepšie žil ako muž/žena.</i>		
<i>Viem, v akom oblečení som šarmantný/á, krásny/a.</i>		
<i>Často sám/sama pred sebou oceňujem to, že som mužom/ženou.</i>		

Koľko áno? Koľko nie?

D) NIE JE MUŽNOSŤ AKO MUŽNOSŤ, NIE JE ŽENSKOSŤ AKO ŽENSKOSŤ – HĽADANIE VZNEŠENOSTI

Vráťme sa k rituálu obriezky.

Franco (ten chalan, o ktorom bol celý dokument a ktorý podstúpil obriezku), vedel už niekoľko rokov, že ho „to“ čaká. Presne to vedel, odkedy to ako malý chalan začal vnímať. A myslím, že starší chalani a dospelí muži si dali záležať, aby to vedel a aby ho na to pripravili. Tak si to predstavme:

Vyrastáme v komunite, kde každý dospelý muž prešiel obradom obriezky. Bez toho nemôže začať so žiadnym dievčaťom vzťah, inak riskujete trest. Bez obriezky žiadne manželstvo, žiadna rodina. Od malička je postupne vedený, že pohlavný úd musí byť „zranený“, dokonca musí byť obnažený pred celou komunitou, musí krvácať a musí byť odvážny (koľko krát to Francovi jeho príbuzní pripomínali pred obriezku: Bud' statočný! Nebud' zbabelec! Bud' odvážny! Nie že nám urobíš hanbu!). Až keď toto zvládnete, budete považovaný za „skutočného muža“.

Aké je posolstvo tohto obradu? Byť dospelým mužom nie je o užívaní si ale o prijatí zodpovednosti za vzťah a rodinu. Chlapec musí „preliať krv“ práve prostredníctvom pohlavného údu. Možno to tak zjednodušene povedať: najprv bolesť a krv potom slasť. Najprv sa ukáž vo svojej odvahe, sile, statočnosti, až potom bojuj o dievča a zakladaj rodinu.

V rozvíjaní našej schopnosti všímať si a reflektovať kultúrne javy, teraz porovnajme skúsenosť a kultúru stávania sa mužom v kmeni Bagisu s našou súčasnou slovenskou kultúrou. Prostredníctvom akej kultúry sa chlapci na Slovensku stávajú mužmi? Ako je kultúrny rámec uskutočnenia pohlavnej danosti?

Konkrétne:

Čím musí chalan na Slovensku prejsť, aby verejne preukázal svoju odvahu, silu, statočnosť skôr, ako sa pustí do vzťahu s dievčaťom?

Aké podmienky musí chalan splniť, aby mohol ísť do vzťahu s dievčaťom?

Čo musí urobiť pre to, aby preukázal prijatie zodpovednosti za ženu, rodinu?

Poznáte nejaký obrad, v ktorom chalan preukazuje svoje schopnosti byť dospelým, zrelým mužom?

To isté sa môžeme pýtať na adresu dievčat....

Všimnime si, že iba **prostredníctvom kultúry rodovosti** môžeme vlastnú **telesnosť porozumieť inak, ako len „čisto“ biologickú záležitosť**, ktorá je určená na rozmnožovanie alebo na telesnú slasť. Tento kultúrno-rodový aspekt je však ambivalentný: skrze niektoré činnosti sa dievča/chlapec vo svojej dievčenskosti/chlapčenskosti rozvíja, skrze iné nie. Kvalita kultúry a uskutočňovanie pohlavných dispozícií sú vzájomne podstatne prepojené.

Základnou pedagogickou otázkou potom je: **Aké rodová kultúra umožní pohlavne odlišeným ľuďom, aby uskutočnili potenciál, ktorý sa v nich skrýva práve ako v pohlavne špecifických ľuďoch?**

Aká kultúra rodu umožní žiť pohlavnosť a rodovosť vznešene, nádherne, prosperujúco (ang. flourishing)?

Najskôr skúmajme kultúru, v ktorej sme vyrastali:

Prostredníctvom čoho sa prejavujem žensky/mužsky? (predmety, činnosti, oblečenie)

Čím som ako muž/žena prínosný pre život a pre ľudí okolo mňa?

Od kedy som považovaný/á za zrelého/zrelú muža/ženu? Prostredníctvom akých udalostí mi moje okolie dalo najavo, že ma berie ako dospelého muža/ženu?

Aké úlohy som musel/a splniť, aby som bol uznaný ako zrelý muž/žena?

Aké kultúrne vyjadrenie (obrad, oslava, rodinné zvyky) nachádzame pre udalosť telesného/pohlavného dozrievania? (napr. nadobudnutie plodnosti)?

Aké obrady sa v našej kultúre spájajú so sexuálnou identitou a zrelosťou?

Ako vyzerá iniciácia do sexuálneho života?

Aké činnosti rozvíjajú mužskosť/ženskosť?

Pomocou akých prostriedkov zvýrazňujeme našu mužskosť a ženskosť?

Na predošlý etnografický/popisný prístup nadväzuje axiologický:

V akej kultúre je potrebné, aby vyrastali chlapec a dievča, aby sa v nich rozvíjala ich mužskosť a ženskosť? Konkrétnejšie:

Poznáme príbehy, krásne, zmysluplne prežitého chlapčerstvo/dievčerstva?

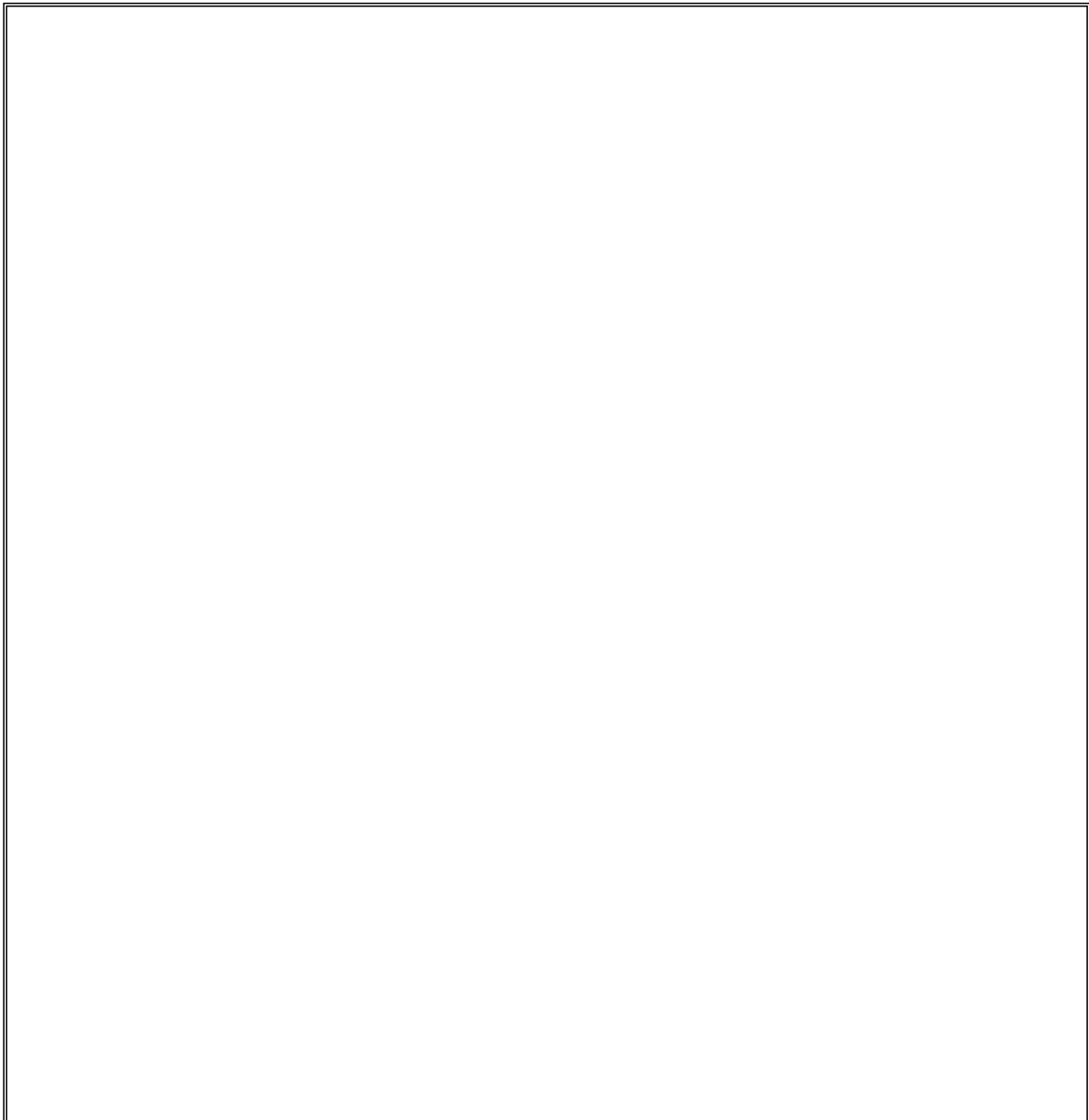
Akú činnosť by určite mal/o ovládať a vykonávať chlapec/dievča, aby dobre prežili svoje chlapčerstvo/dievčerstvo?

Ktoré z predmetov, ktorými obklopujeme chlapcov/dievčatá, naozaj potrebujú pre dobre prežité chlapčerstvo/dievčerstvo? Aké predmety, veci, oblečenie rozvíjajú mužskosť/ženskosť?

Na akých miestach chlapci/dievčatá „kvitnú“, sú nadšené, prežívajú radosť?

Aké príbehy, rozprávky by chlapci/dievčatá mali poznať, počuť, prežiť, aby dobre prežili svoje chlapčerstvo/dievčerstvo (napr. príbeh vojaka, bojovníka, čarodejnice, víly, princeznej...)?

Aké úlohy by mal chlapec/dievča splniť, aby sa v nich rozvíjala mužskosť/ženskosť?

Ako vychovávatelia si okrem týchto veľmi dôležitých „pozitívnych“ otázok, môžeme, musíme položiť aj otázky opačné:

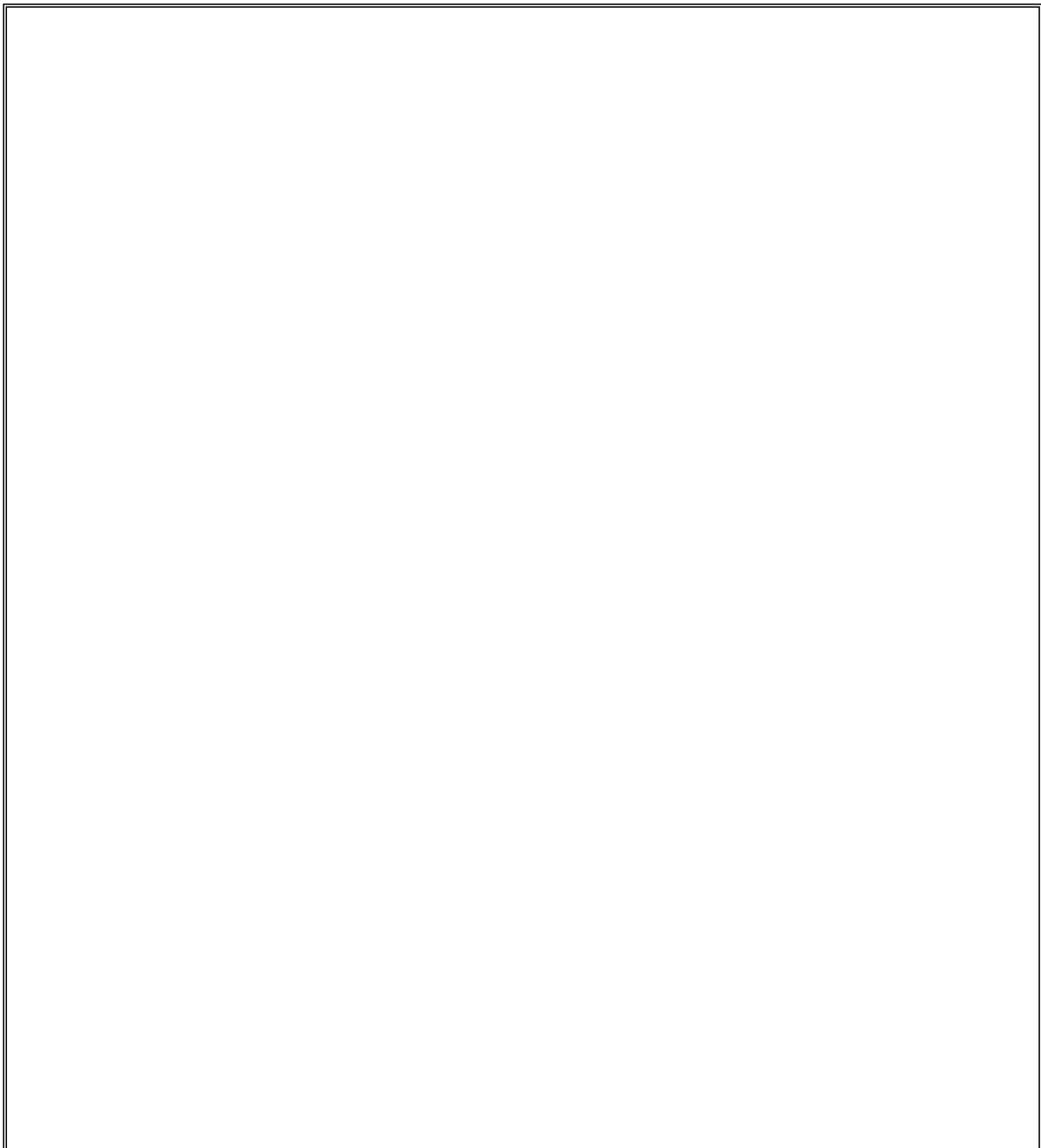
Aká kultúra rodu spôsobuje, že chlapci/dievčatá prežijú ich chlapčensťvo/dievčensťvo „brodiac sa“, unudene, tragicky, zničujúco? Aká kultúra rodu zabraňuje, aby sa pohlavný/rodový potenciál chlapcov/dievčat naplno prejavil?

Poznáme príbehy, smutno, prázdno, bolestne prežitého chlapčensťva/dievčensťva?

Aké činnosti nie sú pre chlapcov/dievčatá vhodné, vytvárajú im prekážky?

Ktoré z predmetov, ktorými obklopujeme chlapcov/dievčatá, im bránia rozvíjať ich potenciál?

Aké príbehy, rozprávky nie sú pre chlapcov/dievčatá vhodné?

ROZHODUJÚCA OTÁZKA

Všetky predošlé otázky vedú k jednej zásadnej a rozhodujúcej skutočnosti, či otázke. Ak totiž berieme vážne základný súvis medzi pohlavnosťou a rodovosťou, potom je zrejmé, že pohlavnosť, čiže naše telesné danosti, je pre nás ľudí len základným východiskom, potenciálom pre ďalší rozvoj. Ako som už napísal: *To, že sa rodíme ako muži alebo ako ženy, neznamená, že ako ženy alebo ako muži svoj život skutočne prežijeme.* Tým sa chce vyjadriť, že ako muži a ženy máme „NAVIAC“ ako nám umožňuje iba naše telo. Byť plnohodnotným, skutočným mužom, či ženou nie je vecou našich telesných možností, ale najmä rozvíjania sa prostredníctvom mužskej a ženskej kultúry.

Tá zásadná otázka teda znie: **Čo vlastne znamená byť „SKUTOČNÝM“ mužom a ženou? Kým sa ako muž/žena môžem stať? Či inak vyjadrené: Ako môžem skutočne plnohodnotne, zmysluplne prežiť život ako muž, ako žena? Ako sa „to robí“???**

PEDAGOGICKÁ VÝZVA:

Nie je preto jedno, s čím sa chlapec hrá, s čím sa dievča hrá.
Nie je jedno ani to, aké činnosti mu/jej umožníme robiť, k akým ich vedieme.

....

Pretože to všetko umožňuje niečo v ňom, v nej prebúdať, rozvíjať.

Je totiž rozdiel, či chlapec dostal možnosť zažiť výpravu, pri ktorej sa musel sám postarať o základné podmienky života nielen seba ale aj druhých (napr. aby mali čo jesť, piť, aby nezmrzli, nestratili sa, nespádli zo skaly...), alebo pri ktorej musel reálne niekoho zachrániť, pomôcť mu v jeho odkázanosti... alebo sa pohyboval v pohodovom prostredí, kde mu nikdy nehrozilo žiadne ohrozenie a kde nemusel čeliť ťažkostiam.

Je totiž rozdiel, či dievča dostalo možnosť pretvoriť hnusný priestor, v ktorom vládne špina a nevrlosť na „príjemný domov“, či dostalo možnosť vyskúšať si rôzne spôsoby seba prezentovania alebo nie...

Na zopakovanie:

Kedy chápeme „chlapca/muža“ IBA AKO samca? Kedy chápeme „dievča/ženu“ IBA AKO samicu? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?

Kedy chápeme „chlapca/muža“ ako chlapca/muža? Kedy chápeme „dievča/ženu“ ako dievča/ženu? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?

Doplňujúca literatúra:

BADINTER, E. (1998) *Materská láska od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava : Aspekt. 1998. 277 s. ISBN 80-85549-04-2.

BADINTER, E. (1999) XY. Identita muža. Bratislava : Aspekt. 211 s. ISBN 80-8554-910-7. (s. 11-32).

BIDDULPH, S. (2007) *Mužství. Jak zvládat všechny mužské role*. Praha : Portál. 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6

BOTIKOVA, M.- JAKUBÍKOVÁ K. - KICZKOVA Z. - SZAUPOVÁ, M. (2014) *Rodové aspekty v etnológii : národný projekt*. Bratislava : Európsky sociálny fond. 59 s.

KARSTEN, H. (2006) *Ženy – muži*. Praha : Portál. 184 s. ISBN 80-7367-145-X. (s. 23-27 + 63-98).

ZOJA, L. (2017) *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha : Prostor. 344 s. ISBN 978-80-7260-347-3.

6. ČLOVEK AKO MANŽEL A MANŽELKA

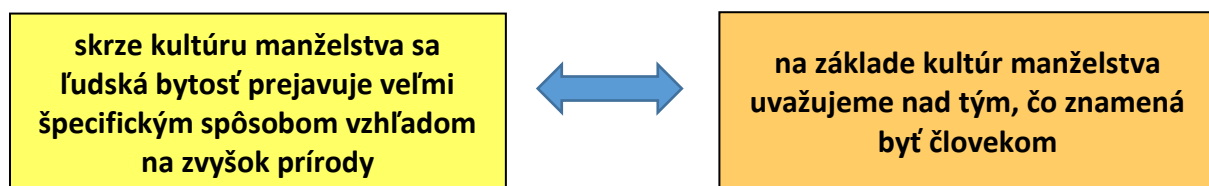
Sme mimozemšťania a pristáli sme na Slovensku. Pozorujeme veľmi špecifický živočíšny druh, ktorý sám seba pomenúva človek. Tento živočíšny druh sa veľmi špecifickým spôsobom správa, reaguje na okolitý svet aj medzi sebou.

Jednou z oblastí, kde si to všímame, je oblasť vzťahov medzi mužmi a ženami. Už sme objavili, že byť mužom a ženou nie je dané iba tým, že jedni sú samci a druhé samice. Je to oveľa komplexnejšie.

V rámci nášho skúmania ľudského druhu pozorujeme, že mužskosť a ženskosť sa špecificky prejavu v rôznorodých vzťahoch medzi mužmi a ženami. Pre tieto vzťahy platia rôzne pravidlá, normy, majú rôzne zameranie, realizujú sa prostredníctvom rôznych činností, predmetov, v rôznych priestoroch.

Ako mimozemšťania si všímame, že tak ako každý iný živočíšny druh aj ten „ľudský“ má svoje partnerstvá medzi ženami a mužmi. Tento fakt je samozrejмый, evidentný. No medzi týmito partnerstvami má špecifické postavenie vzťah, ktorý ľudia nazývajú MANŽELSTVO.

Schematicky vyjadrené:

A) VŠÍMAME SI SVET OKOLO NÁS – EXISTUJE MANŽELSTVO?

Poznáte nejaký inšpiratívny, zmysluplný manželský pár? V čom je inšpiratívny?

Predstavte si, že vidíte pred sebou nejaký pár: muža a ženu. **Podľa akých „znamení“ by ste ich vedeli identifikovať ako manželov?**

Z čoho by ste usúdili, že tento muž sa o túto ženu stará ako o svoju manželku a nie ako o nejakú inú ženu, o ktorú má tiež povinnosť sa starať?

Z akého správania by ste vedeli, že táto žena už „patrí“ nejakému mužovi (= je jeho manželkou)?

Z akého správania by bolo zrejmé, že tento muž a žena sú naozaj manželmi a nie sú napr. len výbornými priateľmi, dobrými kolegami, milencami, partnermi?

ČO BY BOLO TO „INÉ“, ŠPECIFICKY MANŽELSKÉ?

V čom spočíva špecifickosť MANŽELSKÉHO VZŤAHU medzi mužom a ženou?

Skúste si to sami pred sebou pomenovať.... Ktoré z nasledujúcich znakov podľa vás charakterizuje manželstvo?

	úplne	častočne áno	skôr nie	vôbec
vzájomný rešpekt a nezávislosť	4	3	2	1
doživotný záväzok	4	3	2	1
sebarealizácia skrze vzťah s druhým	4	3	2	1
spoločné záľuby	4	3	2	1
sexuálna výlučnosť (a vernosť) vo vzťahu partnerovi	4	3	2	1
vytváranie spoločného majetku, ktorý prechádza na druhého v prípade smrti	4	3	2	1
veľa času stráveného spolu	4	3	2	1
dočasný vzťah s možnosťou ďalšieho vzťahu	4	3	2	1
plodenie detí	4	3	2	1
zrieknutie sa svojich plánov kvôli druhému	4	3	2	1
druhý musí byť pre mňa prínosom	4	3	2	1
hlavný, ale nie jediný sexuálny vzťah	4	3	2	1
priestor pre zdieľanie túžob, snov, prežívania	4	3	2	1
vzájomná oddanosť a uprednostnenie druhého	4	3	2	1
spoločná peňaženka a rozhodovanie o financiách	4	3	2	1
povinnosť mať sex, keď má druhý chuť	4	3	2	1
milovať druhého v dobrom aj zlom	4	3	2	1
sebaobetovanie sa pre druhého	4	3	2	1
spoločné riešenie výchovy detí	4	3	2	1
rozdelenie si nárokov života (zárobok, nákupy, strava, platenie faktúr) – dvom sa to ľahšie zvláda	4	3	2	1

Teraz tú istú tabuľku vyplňte inou farbou. Otázka je: **V čom spočíva špecifickosť „voľného“ spolužitia v jednej domácnosti (tzv. kohabitácia)?**

Na základe predošlej tabuľky hľadajte v čom sú tieto dva modely podobné/rovnaké a v čom sa zásadne líšia.

podobné/rovnaké	líšia sa

B) VSTUP DO NEZNÁMA - KTO JE MANŽEL/MANŽELKA?

V nasledovnom texte budeme skúmať kultúrny fenomén nazývaný manželstvo. Špecificky si budeme všímať, čo znamená byť manželom či manželkou. Je evidentné, že manželstvo ako veľmi špeciálny vzťah muža a ženy je niečím, čo nemá svoj pôvod v prírode alebo vo vývoji prírody. Teda nestávame sa manželmi alebo manželkami preto, lebo je v nás akýsi „prirodzený/prirodný manželský zákon“.

Pokúsme sa skúmať rôzne aspekty partnerských vzťahov mužov a žien.

V prvom rade, to, čo býva označené za manželstvo je VZŤAH MEDZI MUŽOM A ŽENOU (tým sa odlišuje od akýchkoľvek iných partnerských vzťahov napr. homosexuálnych). Ak si uvedomíme celú rozmanitosť vzťahov medzi mužmi a ženami (kamaráti, kolegovia, spolupracovníci, priatelia, súrodenci), je zrejmé, že manželstvo je veľmi špecifický vzťah medzi mužom a ženou, ktorý je UNIVERZÁLNY, nájdeme ho totiž v každej kultúre na svete.

V každom prípade je veľmi dôležité uvedomiť si, že **MANŽELSKÝ VZŤAH** muža a ženy, **umožňuje tak mužovi, ako aj žene, aby uskutočňovali svoju mužskosť a ženskosť veľmi špecifickým spôsobom**. Slovo UMOŽŇUJE je tu zásadné, pretože „manželstvo“ môže mať rôzne aspekty.

Môže ísť o **ekonomicko-právnu „inštitúciu“**, ktorej zmyslom je uchovanie a zveladenie majetku rodu z generácie na generáciu. Manželstvo tu zohráva kľúčový a stabilný právny rámec na vytvorenie pevných ekonomicko-právnych vzťahov. Iným znakom takto založeného partnerstva môže byť dôraz najmä na vyššiu efektivitu dvojice (dvaja menej platia za nájom, ľahšie/ťažšie dostanú hypotéku..), zdieľanie životných potrieb, nárokov.

doplňte príklady a prejavy..

Môže ísť o **inštitúciu na plodenie detí a vytvorenie sociálno-ekonomického zázemia pre ich rozvoj**, kde základný princíp vzťahu muža a ženy ako manželov spočíva v biologickej a sociálnej reprodukcií spoločnosti. Manželstvo je to chápané ako stabilný vzťahový, resp. sociálne rámec, ktorý je optimálny pre rozvoj a výchovu nastupujúcej generácie členov spoločnosti. Základný zmysel, legitimita manželstva sú postavené na úžitku pre deti.

doplňte príklady a prejavy..

Môže ísť o **priebežne výhodné spolužitie pre partnerov**, až kým jeden z nich alebo aj obaja nenájdu výhodnejšieho partnera. V takomto prípade sú základom manželstva výhody, prínosy pre manžela a/alebo manželku, ktoré vyplývajú z manželského stavu (je nám spolu dobre, dopĺňame sa...).

doplňte príklady a prejavy..

Z takéhoto hľadiska je zrejmé, že „manželstvo“ MÔŽE mať (a často aj mávalo, či máva) charakter PARTNERSTVA pre nejaký „**vonkajší**“ **efekt vzhľadom na samotný vzťah manželov**. Čiže inak povedané, SPOLU ako PARTNERI sú efektívnejší a vytvárajú hodnoty pre niečo iné, ako je ich VZŤAH. Zmyslom ich PARTNERSTVA je nejaký „produkt“, „úžitok“, z ktorého profitujú obidvaja.

Úžitok môže byť napríklad ekonomický (spolu si udržíme ekonomický status a majetok), rodičovský (spolu budeme mať deti, o ktoré sa postaráme), úžitkovo-hedonistického (je nám spolu fajn). Manželstvo môže byť nástroj na dosiahnutie iných špecifických hodnôt. *Zdá sa však, že takéto manželstvo je nahraditeľné inak kodifikovanými partnerskými vzťahmi medzi mužom a ženou (napr. kohabitácia – voľné spolužitie).*

Okrem vyššie spomenutých aspektov manželstva, si však môžeme všimnúť aj ďalší aspekt, ktorý sa netýka „vonkajšieho“ efektu. Byť manželom a manželkou MÔŽE vyjadrovať aj špeciálny vzťah muža a ženy, ktorého zmyslom je vytvorenie **JEDNOTY DVOJICE**.

Takýto koncept manželstva dáva zmysel trom charakteristikám MANŽELSKÉHO VZŤAHU:

a) VÝNIMOČNÚ A UPLNÚ VZÁJOMNÚ LÁSKU A STAROSTLIVOSŤ

b) VÝLUČNOSŤ ICH VZŤAHU

c) „BEZPODIELOVOSŤ“ ŽIVOTA

a) VZÁJOMNÚ LÁSKU A STAROSTLIVOSŤ	Znamená nasadenie jedného pre druhého, pre jeho rozvoj, pomoc, oporu. Uprednostnenie partnera pred vlastnými potrebami, pred ekonomickým, spoločenským úspechom, deťmi...
b) VÝLUČNOSŤ ICH VZŤAHU	Manžel má jednu manželku, manželka má jedného manžela. Dvojica je jasne selektovaná, odlišená od všetkých mužov a žien. Ide o vernosť jednému človeku vo všetkých oblastiach života. Navzájom si patria a majú na seba nárok.
c) „BEZPODIELOVOSŤ“ ŽIVOTA	Všetko majú spoločné – nielen majetok (odtiaľ pojem bezpodielové – používa sa v spojení bezpodielové vlastníctvo manželov a znamená, že všetko, čo nadobudli po uzavretí manželstva, je obidvoch). Spoločne prežívajú potreby partnera, vízie, úspechy, neúspechy... Spoločne zabezpečujú ich život.

Aký je váš názor na tri charakteristiky manželstva? Zdá sa vám, že vyjadrujú to, čím by manželstvo mohlo byť? Čo by ste doplnili?

Teraz sa skúsme trochu preniesť do praxe, reality manželského života. Budeme sa zamýšľať, ako sa vyššie tri znaky manželského vzťahu prejavujú v reálnom vytváraní manželského vzťahu.

ETAPY MANŽELSTVA OČAMI KULTÚRY

Nasledovné analýzy o manželských kultúrach rozdelíme do troch častí. Tie vychádzajú z etáp vzťahu muža a ženy, ktoré tvoria manželský vzťah:

- (1) dvojica pred vstupom do manželstva,
- (2) obrad manželstva – stávanie sa manželmi,
- (3) manželský život.

(1) Dvojica pred vstupom do manželstva

Život „dvojice“ začína vtedy, keď sa rozhodnú ako dvojica žiť. Z hľadiska kultúry MÔŽE táto fáza začínať **dvorením**, počas ktorého sa chlapec usiluje preukázať, že má o dievča skutočný záujem. Dvorenie malo svoje pravidlá, prostriedky na vyjadrenie (kvety, darčeky, pozornosť, pomoc, pozvanie von...). Keď ich dievča odmietlo, znamenalo to „nie“ alebo „ešte nie“ :). Súčasťou dvorenia MÔŽE byť aj **vyznanie/vyznávanie lásky**. Končí **návrhom na chodenie spolu**. Ak návrh „prešiel“, vzniká „dvojica“.

Život dvojice MÔŽE byť kultúrne charakterizovaný jasnou deklaráciou výlučnosti – čo sa prejavuje aj navonok (napr. držanie za ruky), istou mierou vyjadrenia vzájomného spojenia a patrenia si. Rovnako aj ďalším rozvíjaním vzťahu, vzájomnej starostlivosti a zdieľaniu. Chodenie spolu sa MÔŽE posunúť do ďalšej fázy požiadanimi o ruku, zásnubami. Tie tiež majú svoje typické kultúrne prejavy.

Prostredníctvom čoho chlapec v tejto etape vyjadruje, že „patrí“ dievčaťu, že sa chce o ňu starať, že ju uprednostňuje pred inými dievčatami? Čo by malo obsahovať skutočné vyznanie lásky?

(2) obrad manželstva – stávanie sa manželmi

Svadobný obrad je plný symboliky prepájania nielen životov muža a ženy – nastávajúcich manželov, ale aj prepájania dvoch rodín/rodov. Medzi tradičné súčasti širšieho obradu manželstva patria: odpytovanie (v dome nevesty, odprosenie, požehnanie – rodičia prepúšťajú nevestu do novej rodiny), svadobný obrad (manželský sľub, prísaha), čepčenie (žena symbolicky prechádza (umiera) zo stavu dievčaťa do stavu ženy – čepiec museli nosiť vydaté ženy), prijatie do domu ženícha (prekračovanie prahu). Išlo o verejný a komunitne jasne vymedzený súbor obradov, ktorými muž aj žena získavajú novú postavenie a význam.

(3) život muža ako manžela a ženy ako manželky

Život muža ako manžela a ženy ako manželky bol spojený s mnohými činnosťami, ktoré mohli a museli (pretože boli manželmi) a ktoré nemohli a nemuseli (pretože boli manželmi). Z pohľadu skúmania každodennej kultúry je zaujímavé skúmať, nakoľko sa idea manželstva,

symbolický rámec, ktorý sa odohral počas manželského sľubu, prejavuje aj v bežnej kultúre manželskej dvojice. Často sa stáva, že uzavretie manželstva – svadba – znamená začiatok spoločného života, ktorý však už je zameraný na iné prínosy. **Manželstvo sa berie ako niečo samozrejmé**, čo už bolo dané a vytvorené počas svadby.

ÚLOHA:

Skúmame manželstvo ako špecifický vzťahy muža a ženy, čiže ako špecifický spôsob uskutočňovania ich mužskosti a ženskosti, ktorého zmyslom je vytvorenie manželskej jednoty. Z takéhoto hľadiska je zaujímavé skúmať, **ako sa základné aspekty manželského vzťahu vyjadrujú v bežnej kultúre manžela a manželky.**

Doplňte nasledovnú tabuľku. Do každej fázy manželského vzťahu dopíšte nejaké konkrétne kultúrne prejavy pre manžela a manželku (čiže nejakú činnosť, predmet, príbeh, zvyklosť, morálne pravidlo...), v ktorých sa prejavuje konkrétny znak manželského vzťahu.

	fázy manželského vzťahu		
model manželstva: manžel manželka	(1) dvojica pred vstupom do manželstva	(2) obrad manželstva	(3) manželský život
ekonomický			
rodičovský			
vzájomný prospech			
zjednocujúci			

Ak porovnáme štyri modely manželstva: ekonomický, rodičovský, úžitkovo-pôžitkový a jednotiaci, **každý jeden z nich ponúka uskutočnenie istých potencialít, ktoré v sebe ukrýva vzťah muža a ženy. Každý z nich vyžaduje nejakú stálosť vzťahu, uprednostnenie partnera pred inými ľuďmi, zdieľanie istých oblastí života...** Toto je veľmi dôležité! Aj v ekonomicky zameranom manželstve muž a žena nejakým spôsobom uskutočňujú svoju mužskosť a ženskosť. Aj v rodičovskom manželstve muž a žena nejakým spôsobom uskutočňujú svoju mužskosť a ženskosť atď. Každý z modelov má svoje pravidlá, činnosti, predmety, zvyklosti, v ktorých sa uskutočňuje.

Avšak, z hľadiska našej analýzy je dôležitý už vyššie spomenutý rozdiel, že kým prvé tri modely (ekonomický, rodičovský, úžitkovo-pôžitkový) sú zamerané na hodnoty mimo samotný vzťah muža a ženy, model jednotiaci je zameraný na samotný vzťah muža a ženy a má špecifiká, ktoré si ostatné modely nevyžadujú ako nevyhnutné. Tu sa jasne ukazuje, že model „JEDNOTY DVOJICE“ nevyžaduje len NEJAKÚ stálosť vzťahu, uprednostnenie partnera pred inými ľuďmi, zdieľanie istých oblastí života, ktoré by slúžili na efektívnejšie dosiahnutie iných hodnôt. Tento model si vyžaduje špecifickú a principiálnu lásku/starostlivosť, stálosť, zdieľanie...

C) NIE JE MANŽEL AKO MANŽEL, NIE JE MANŽELKA AKO MANŽELKA – HĽADANIE VZNEŠENOSTI

Príbeh

Boli sme s kamarátmi na pivo. Hľadali sme nejaké voľné miesto na letnej terase, v sparnom dni to nebolo až také ľahké. Ale podarilo, miestečko sme našli, celkom príjemné. Pivečko objednali, chutilo. A sedíme, kecáme. Až jeden z kamošov ticho naznačuje k jednému z vedľajších stolov. Nenápadne mrknem tým smerom. Pri stole sedí on a ona. Odhad 14 rokov. Usmejem sa, rande. On nahodený, ona ešte viac. Teda ona je skôr nenahodená, čo sa týka pokrytia tela. Ach áno, romantické to časy. Pohľad vrátim späť, no kamoš naznačuje ďalej. Opäť sa mrknem. Nič nové, ona a on. Stále tí istí. Premýšľam, čo by som mal vidieť. Nič špeciálne nevidím. Chcel som to vzdať, no zrazu ma osvieti. Jasné. Že som si to skôr nevšimol. Mal som si to predsa všimnúť hneď, že sa nič vidieť ani nedá. Odkedy sme tu, ich rande má predsa rýchly spád. Celý čas čumia do mobilov, evidentne však každý vo svojom svete... Keď odchádzame, oni ešte sedia. Keď už nič iné, tak si aspoň počas celého rande vymenili zopár vtipných fotiek...

Aké výchovné podnety a výzvy vyplývajú z poznatku, že „nie je manžel ako manžel, nie je manželka ako manželka“, teda že každá forma manželstva umožňuje mužom a ženám prežívať manželstvo v inej podobe?

Aká kultúra manžela, manželky, manželstva umožní žiť mužovi a žene ich manželstvo vznešene, nádherne, prosperujúco (ang. flourishing)?

Poznáme príbehy krásne, zmysluplne prežitého manželstva? Príbehy inšpiratívnych manželiek a manželov?

Akú činnosť by určite mali ovládať, aké schopnosti by mali mať muž/žena, aby dobre prežili svoje manželstvo?

Ktoré z predmetov, ktorými sa manželia obklopujú, naozaj potrebujú pre dobre prežité manželstvo?

Ako vychovávatelia si však môžeme položiť aj otázky, ktoré sa týkajú etapy „chodíme spolu“.

Najskôr skúmajme kultúru, v ktorej sme vyrastali:

Aké sú/boli typické, špecifické činnosti, ktoré jasne odlišujú „dvojicu“ od ostatných?

Aké sú typické činnosti, keď niekto s niekým chodí?

Sú v „chodení spolu“ nejaké pravidlá?

Sú nejaké „vstupné podmienky“, ktoré musí splniť chalan, aby sa mohol uchádzať o dievča?

Sú nejaké „vstupné podmienky“, ktoré musí splniť dievča, aby sa mohlo uchádzať o chalana?

Ako vyzerá dvorenie? Podľa akých slov, gest, skutkov, predmetov by sme usúdili, že nám niekto dvorí?

Aký je zmysel toho, keď niekto s niekým chodí?

Na predošlý etnografický/popisný prístup nadväzuje axiologický:

V akej kultúre je potrebné, aby vyrastali chlapec a dievča, aby sa v nich rozvíjala ich „partnerskosť“? Konkrétnejšie:

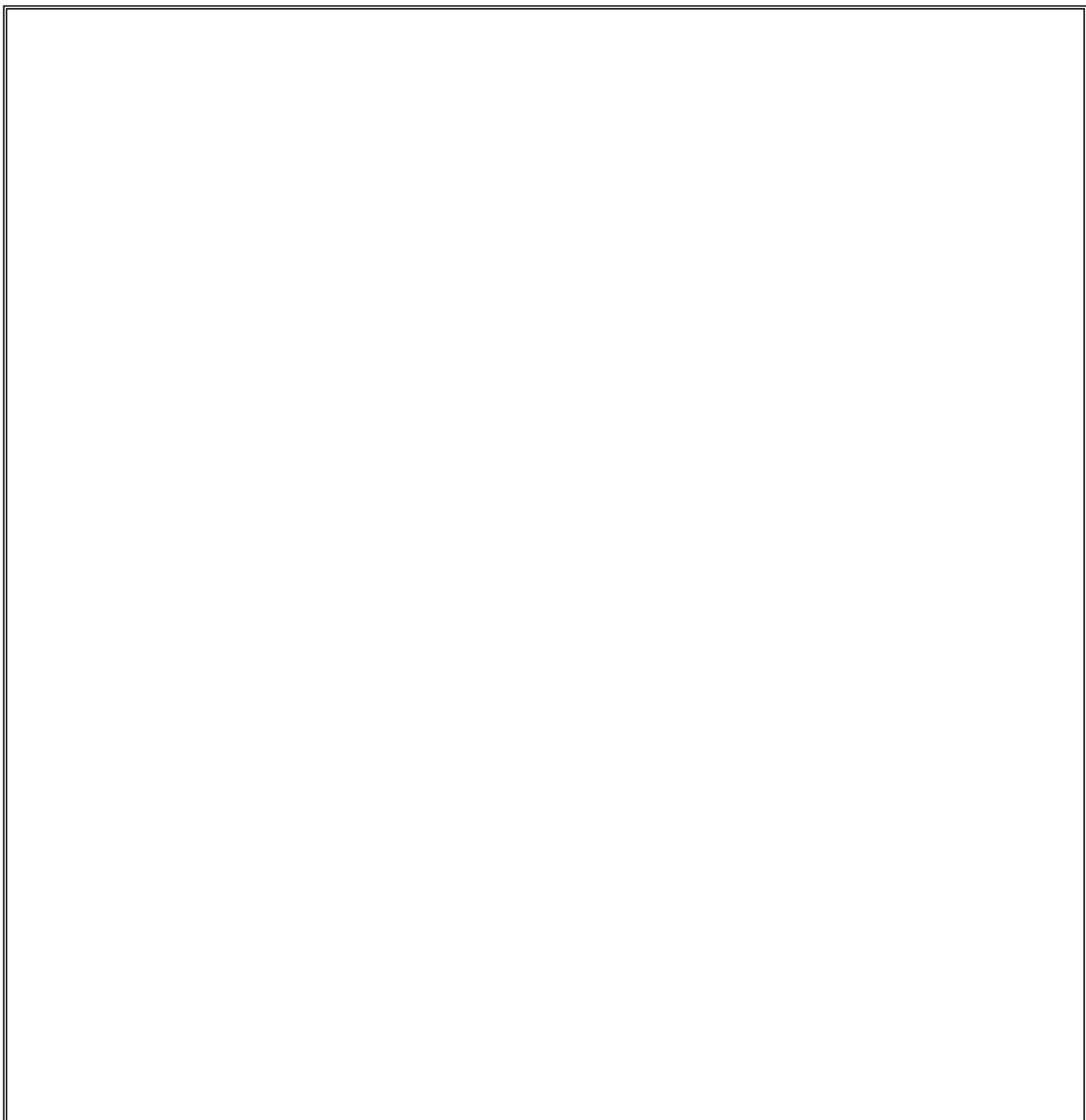
Poznáme príbehy, krásne, zmysluplne prežitého „chodenia spolu“?

Akú činnosť by určite mal/o ovládať a vykonávať chlapec/dievča, aby dobre prežili svoje „chodenie spolu“?

Aké predmety sú potrebné pre dobre prežité „chodenie spolu“? Aké predmety, veci, oblečenie rozvíjajú „partnerskosť“?

Aké príbehy, rozprávky by chlapci/dievčatá mali poznať, počuť, prežiť, aby dobre prežili svoje „chodenie spolu“?

Aké úlohy by mal chlapec/dievča splniť, aby boli pripravení na „chodenie spolu“?

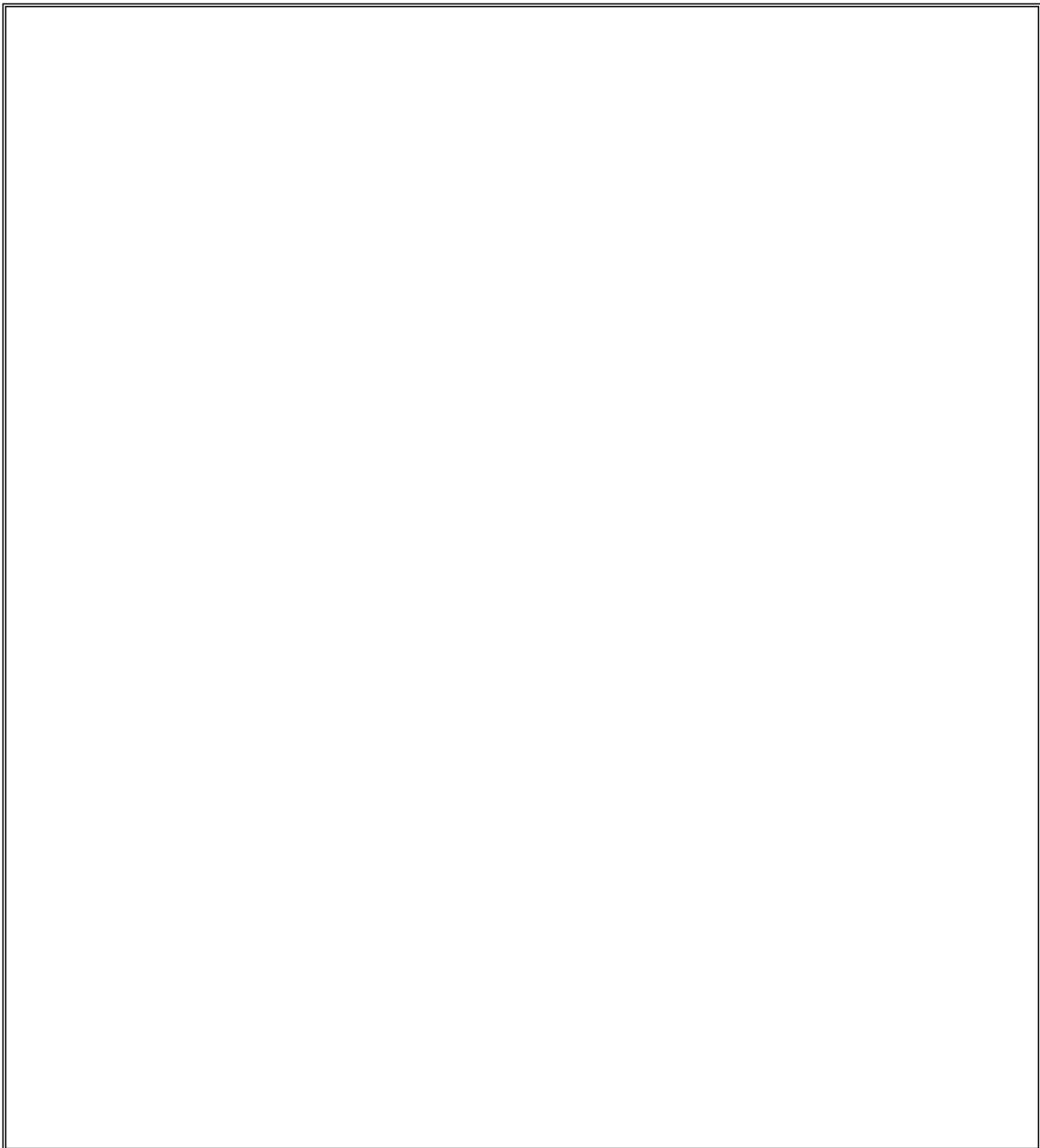

Ako vychovávatelia si okrem týchto veľmi dôležitých „pozitívnych“ otázok, môžeme, musíme položiť aj otázky opačné:

Aká kultúra spôsobuje, že chlapci/dievčatá prežijú ich „chodenie spolu“ „brodiac sa“, unudene, tragicky, zničujúco? Aká kultúra zabraňuje, aby sa partnerský potenciál chlapcov a dievčat naplno prejavil?

Poznáme príbehy, smutne, prázdne, bolestne prežitého „chodenia spolu“?

Aké činnosti, predmety, príbehy nie sú pre chlapcov a dievčatá vhodné, vytvárajú prekážky pre „chodenie spolu“?

Pedagogická výzva

Tretiačka (ZŠ) Tánička sa vráti domov. Zapne si počítač, naľuká si „tú správnu adresu“, zmačkne enter a ide si pozrieť videjko, o ktorom jej v triede hovorila Klára s Mirkou. Áno, je to ono, v duchu sa pousmeje, že si dobre zapamätala. Pred očami sa jej ukáže nahé dievča, cca v jej veku, o chvíľu nahý chlapec, o niečo starší... a dej sa rozbieha a naberá obrátky, detská pornografia.. Do izby vstúpi mama a mimochodom hodí očkom na to, čo pozerá jej 9 ročná dcéra. Neverí vlastným očiam.. stále neverí... až sa zmohne iba na jedno, počítať okamžite zaklopí.

Dcéra sa na ňu otočí, nechápavo pozerá a hovorí mame: „Hej, prečo si mi to zavrela. Ešte som to nedopozerala.“

Mame, stále v nemom úžase, hľadá slová. Zmohne sa len na: „Kto ti toto dovolil pozeráť?“ A rozvíja sa dialóg. Vlastne dva monológy.

Na jednej strane mama, ktorá nerozumie ani tomu, prečo to dcéra pozerá, ani to, ako sa k tomu dostala a hlavne, že to vôbec pozerá, ako jej to napadlo, a prečo vlastne....?!?!?! Na druhej strane dievča, ktoré nechápe, prečo by niečo také nemohla pozeráť, veď **je to len „rozprávka“** a dokonca tam **sú deti** a hlavne, **v triede to pozerajú všetci!!!**

(voľne prerozprávajúci príbeh na základe výpovede babky dievčaťa)

Otázka digitalizovaného nahého tela, sexu. Nahé fotky, videjka, polonahé fotky/videjka, fenomén pornografie, soft-pornografie...

Otázky: Ako tento fenomén ovplyvňuje „chodenie spolu“? Ako tento fenomén ovplyvňuje dvorenie? Naše sebaaprezentovanie sa, sebavnímanie? Partnerský život?

Z pohľadu kultúry: **Je pornografia dobrým, zmysluplným kultúrnym javom – rozvíja v chlapcovi, dievčaťu schopnosť byť partnerom/partnerkou? Ako? Alebo je skôr bariérou?**

Na zopakovanie:

Kedy chápeme „manžela/manželku“ IBA AKO človeka, ktorý vytvoril nejaký právny, ekonomický, na deti orientovaný vzťahový zväzok? Ako sa to prejavuje v bežnom živote? Kedy chápeme „manžela/manželku“ ako bytostne sa zjednocujúcu sa dvojicu? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?

Doplňujúca literatúra:

- BEŇOVÁ, K. (2010) Žena v tradičnej kultúre Slovenska: menštruácia, panenstvo, materstvo. In: AntropoWebzin. 2010, č. 3, s. 161-168.
- JANČÍKOVÁ, E. (2012) Historie svadeb od nejstarších dob po současnost. Praha : Epoque. 163 s. ISBN 978-80-7425-143-6.
- SKUPNIK, J. (2010) Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha : Sociologické nakladatelství. 402 s. ISBN 978-80-7419-019-3.

7. ČLOVEK A RODINA

Opět, ako vždy, sme v pozícii mimozemšťanov. A opäť sledujeme ten čudný živočíšny druh – človeka. Tentokrát si všímame, že ide o živočích veľmi „spoločenského“ a „vzťahového“.

Medzi všetkými typmi vzťahov a zoskupení, ktoré tento živočích vytvára, je jedno zoskupenie, ktoré je, zdá sa, pomerne špecifické a dôležité pre človeka. On sám ho volá: RODINA. Avšak my o tejto rodine NIČ NEVIEME. Tak poďme sledovať, ako sa táto RODINA prejavuje. Kladieme si naše základné otázky: Aké činnosti robia členovia RODINY, práve preto, lebo sú RODINOU? Aké predmety má toto zoskupenie zvané RODINA, práve preto, lebo je RODINOU? Odlišujú RODINU od iných zoskupení aj nejaké iné zvyklosti, pravidlá... ?

A) VŠÍMAME SI SVET OKOLO NÁS - NIE JE RODINA AKO RODINA

Prečítajte si nasledovný text

Minulý rok začala moje rodina (žena, ja a našich šesť detí) s najlepšou tradíciou, ktorou sme kedy zavedli – každú sobotu pořádame *Rodinnou poradu* a v nedeľu *Rodinný den*, díky čemuž sme sa veľmi sblížili. Doporučuji to každej rodine bez ohľadu na veľkosť.

Předtím, než sme zavedli *Rodinné dny*, sa naše víkendy skládali z hraní futbalu, procházek a mnoha ďalších aktivít. Naše deti trávili noci u kamarádov alebo príbuzných, a bolo veľmi ťažké nájsť alespoň chvíľu, ktorou bychom strávili ako rodina spoločne.

Poté ale nastal zlom: zavedli sme Rodinný den, ktorý je každou nedeľou a má jediné pravidlo – sobotu a páteční večery si môže každý tráviť po svojom (deti prešpávajú u kamarádov, atď.), ale nedeľa sa stala posvätnou. Je vyhradená len pre nás, pre nás osm, pre naše spoločné aktivity.

Téměř současně s Rodinným dnem jsme zavedli také Rodinné porady, ktoré sa konajú buď v sobotu, alebo v nedeľu ráno. Na týchto stretnutiach sa všetci usadíme v obývacích pokojoch, diskutujeme o rodinných záležitostiach a plánujeme *Rodinný den*. Je to veľmi zábavný a sblížujúci rituál, na ktorý sa vždy všetci tešíme. Nyní vám zkusím oba dva nápady popsať trochu bližšie.

Rodinné porady

Väčšinou sa schádzame v sobotu odpoledne v obývacích pokojoch, vytáhneme rodinný zápisník, ve ktorom sú zaznamenané všetky naše stretnutia, a striedáme sa o funkcie *Lídra* a *Tajovníka* (ten zaznamenáva do sešitu) – tieto funkcie si predávajú každý týždeň, rodičia i deti (starší štyri roky).

Lídr začne každou poradou komplimenty. Každý z nás povie niečo hezkého o inom členovi rodiny. Je to príjemný spôsob, ako ostatným ukázať, že si ich vážime, a zároveň sa zamyslieť nad dobrými vecami, ktoré urobili.

Následuje řešení problémů: Lídr sa pýta ostatných, či majú nejaké problémy na diskuziu. Mohú to byť veci od „Prkýnko na záchode by sa malo dávať po použití dolu.“, přes „Jakým způsobem bychom mohli být o letošních Vánocích skromnější?“, až po „Měli bychom všichni dobrovolně pomáhat v domě pro sociálně slabé?“. Otázky sú diskutované všetkými členmi rodiny, čo pomáhá riešiť problémy, ktoré sa počas týždňa objavili.

Třetí na řadě je Rodinný den – čo chceme robiť? Každý podá svoj návrh a potom sa snažíme prijať takový, ktorý vyhovuje všetkým (nie autoritatívne rozhodnutie). To znamená, že všetci vyslovia svoj názor a následne je sepišeme tak, aby zostali dve až tri možnosti. Niekedy sa stane, že v *Rodinný den* urobíme všetko, čo sepišeme. Ale všetci musia súhlasiť – akmile niekto nesouhlasí, musíme nájsť kompromis alebo alternatívne riešenie, ktoré je prijateľné pre všetkých.

Poslední je zábava. *Lídr* vymyslí zábavnou aktivitu, kterou sezení ukončíme. Může to být cokoliv, např. střídání se v doplňování krátkého příběhu s následným přečtením vzniklé motanice, nebo závod přes překážkovou dráhu, hra na schovávanou, cokoliv vás napadne.

Rodinný den

V tento den jsme již vystřídali mnoho her a aktivit, ale **ať děláme cokoliv, vždy si to společně užijeme.** Naším posledním nápadem bylo zřízení kasičky, do které si každý *Rodinný den* ukládáme deset až dvacet dolarů. Pak je pouze na nás, zda-li peníze přes víkend utratíme, nebo ušetříme pro větší událost.

Zde je několik našich oblíbených aktivit:

Deskové hry: moc rádi hrajeme Risk, Sorry, Yahtzee, bingo nebo Clue.

Sporty: prostě jdeme ven a hrajeme fotbal, kickball atd.

Knihkupectví: velice rádi chodíme do místního knihkupectví (s knihami z druhé ruky)

Restaurace: zavedli jsme takovou věc – pokaždé jdeme do jiné restaurace a necháváme se překvapit rozmanitou kuchyní, místo abychom chodili pořád do té samé

Filmová noc: je příjemné půjčit si DVD a povečeřet u hezkého filmu

Večeře při západu slunce: připravíme, případně koupíme večeři, a jdeme se navečeřet na pláž, kde je západ slunce nejkrásnější

Kino: také chodíme do kina, ale spíš výjimečně, protože je drahé a náš nejmladší nevydrží tak dlouho v klidu
Aquapark: toto je nejdražší, ale zároveň nejoblíbenější varianta. Celý den strávíme u bazénů a domů přicházíme totálně vyčerpaní.

Ať už strávíte *Rodinný den* jakkoliv, zavedete-li jej do svého života, budete ho zbožňovat. Vyzkoušejte to!

Anglický originál „Family day and family meetings – a rewarding routine“ publikoval Leo Babauta 3. února 2007 na zenhabits.net <http://budstastny.cz/blog/rodinny-den-a-rodinne-porady-ritualy-ktere-stmeli-vasi-rodinu/>

Ako takéto prežívanie, uskutočňovanie rodiny hodnotíte? Vyjadruje činnosť „Rodinná porada“ nejakú ideu, ktorá by mohla špecifikovať zoskupenie, ktoré voláme RODINA? Vyjadruje „Rodinný deň“ nejakú ideu, ktorá by mohla špecifikovať zoskupenie, ktoré voláme RODINA? V čom áno, v čom nie?

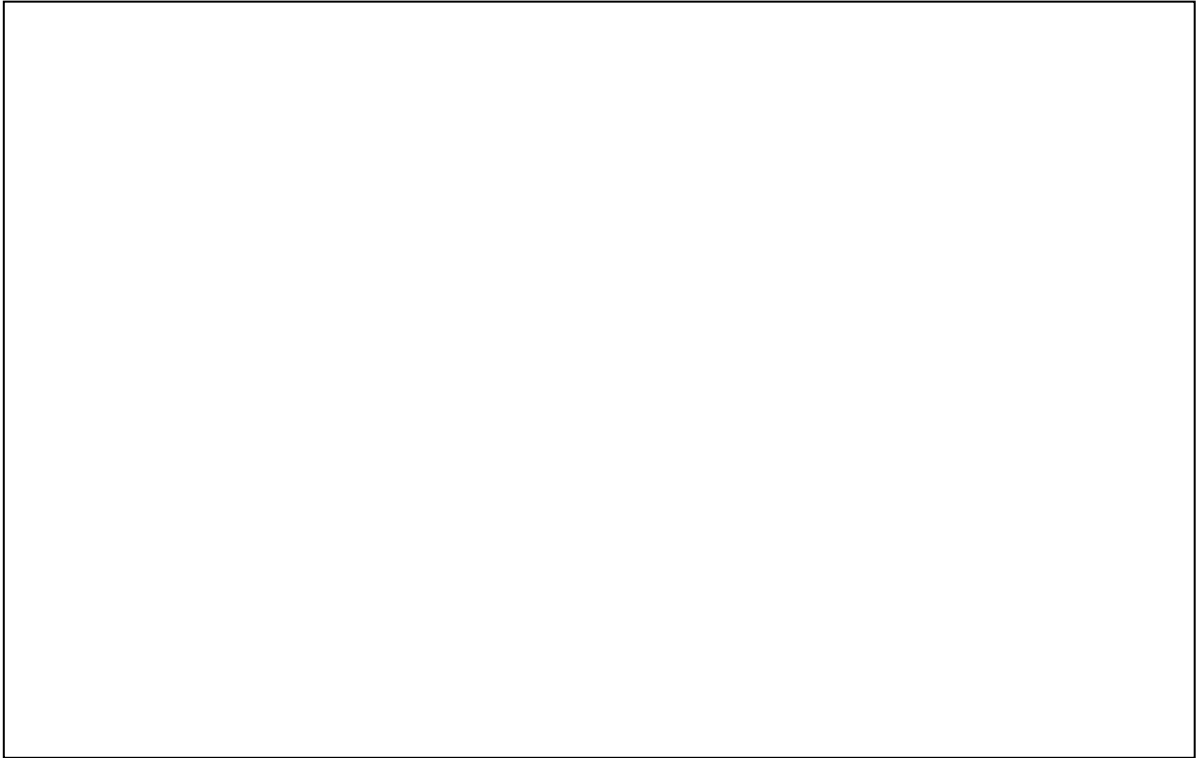
B) VSTUP DO NEZNÁMA – ČO JE TO RODINA?

Predstavte si ľudí žijúcich v jednom byte: muž, žena, deti.... Povedali by sme bezprostredne: „rodina“. **Je to však také samozrejmé?**

Aké sú znaky práve toho spoločenstva – zoskupenia ľudí, ktoré označíme slovom RODINA?

Čo z nás robí rodinu?

Kto v našej rodine je „ešte rodina“ a kto je „už len príbuzný“? Podľa akých kritérií je niekto rodina a niekto príbuzný?

Všimnite si, že je **rozdiel medzi „faktom“ rodiny** (napríklad, že podľa práva, podľa princípu „krvi“ je tento chalan mojim bratom, táto žena mojou mamou), a tým, **ako sa nejaká partia ľudí prejavuje, akú kultúru okolo seba vytvára, udržiava.**

Je to podobné ako pri téme rodovosti: na jednej strane je tu niečo dané samým životom - telesné pohlavie, ktoré jasne deklaruje, že daný človek je chlapec alebo dievča, ale na druhej strane je tu ROD, prostredníctvom ktorého sa chlapec/dievča mohli, ale aj NEMUSELI realizovať ako chlapec, či dievča. **Mať chlapčenské/dievčenské telo ešte neznamenalo, žiť ako chlapec/dievča.** Podobne aj v manželstve: **uzavrieť s niekým manželstvo, ešte neznamená žiť ako manžel, či manželka.**

Podobne to je aj pri rodine. Na jednej strane si môžeme všimnúť, že je tu istý PRÁVNÝ a POKRVNÝ základ, ktorý nám jasne definuje, kto „JE“ a kto „NIE JE“ rodinou. Rodinu drvivá väčšina vníma automaticky, tak, ako sme sa stali súčasťou života. Zvyčajne sme od malička vedení k tomu, aby sme vedeli rozlišovať, kto je kto v rodine, kto je mama, otec, brat, sestra atď. No tento **právny a pokrvný základ nám nič nehovorí o tom, či tí, KTORÍ TVORIA RODINU, BUDÚ AJ ŽIŤ AKO RODINA.**

Podobne ako pri manželstve, aj RODINA môže byť zoskupenie ľudí postavené najmä na ekonomických princípoch (zabezpečovanie, zdieľanie a využívanie materiálnych vecí potrebných pre potreby života). V takomto prípade by jej cieľom bolo zabezpečiť materiálnu stránku života členov rodiny, špeciálne potreby detí alebo starých, chorých členov rodiny, ktorí sa nevedia o seba postarať a zabezpečiť si živobytie. Dôležitou hodnotou by bolo zamestnanie, vďaka ktorému je materiálne zabezpečenie nadobudnuté. V takomto type rodiny by bolo veľa času a energie členov rodiny venovaných materiálnym stránkam života (zamestnanie, zveľádovanie obydli, starostlivosť o veci a majetok – napr. upratovanie, servis vecí). RODINA by potom bola napr. zoskupenie tých, KTORÍ majú nárok, aby RODINNÝ MAJETOK MOHLI UŽÍVAŤ, na rozdiel od tých, ktorí do rodiny nepatria a preto nemajú prístup k materiálnym hodnotám rodiny...

doplňte príklady a prejavy..

Existujú rodiny, v ktorých centre je starostlivosť o deti?

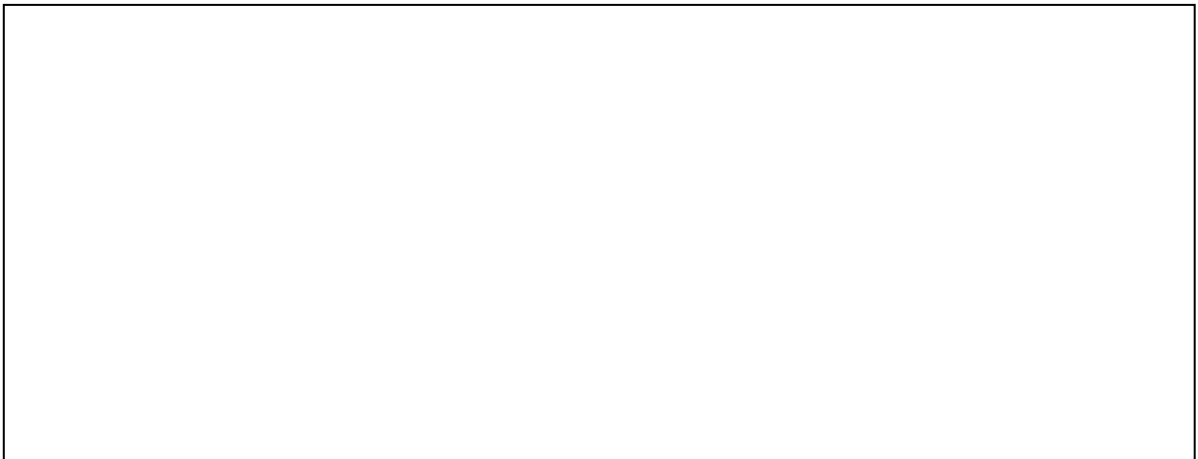
doplňte príklady a prejavy..

Existujú rodiny, ktoré sa zamerané najmä napĺňanie potrieb ich členov?

doplňte príklady a prejavy..

Všetky predošlé aspekty tvoria významné špecifiká ľudského zoskupenia, ktoré nazývame RODINA. V analógii k analýze ideí manželstva však skúmame, či existujú aj aspekty, ktoré charakterizujú RODINU ako spoločenstvo ľudí, ktorého zmyslom je práve **samotné spoločenstvo a prosperovanie jeho členov**. Čiže nielen ako nejakú ekonomickú, či socializačnú „partiu“, nielen ako nástroj na dosiahnutie iných prínosov.

V čom je RODINA špecifické a jedinečné spoločenstvo ľudí?

Na ďalšie skúmanie použijeme analógiu princípov manželstva a rodiny. V téme o manželstvo sme určili tri typy manželstva (ekonomické, rodičovské, úžitkovo-pôžitkové), v ktorých VZŤAH MANŽELA a MANŽELKY bol formou partnerského vzťahu zameraného „vonkajší“ efekt. **Manželstvo v týchto troch modeloch bolo nástrojom na získanie inej hodnoty ako je samotný vzťah manžela a manželky**. Oproti tomu sme potom predstavili manželstvo chápané ako ZJEDNOTENÚ DVOJICU, v ktorom išlo o **manželstvo zamerané na hodnotu manželstva** – teda JEDINEČNÉHO VZŤAHU MUŽA A ŽENY. V tomto modeli sme zvýraznili tri znaky (vzájomnú lásku a starostlivosť, výlučnosť vzťahu, bezpodielovosť života).

Hľadáme taký **zmysel a podoby rodinného života, v ktorom RODINA MÔŽE uskutočniť svoj potenciál**. RODINA MÔŽE byť viac ako len zabezpečenie nového ľudského jedinca, či základných životných potrieb jej členov (mať kde bývať, kúsok svojho súkromia, priestor na pokecanie si, jedlo....).

Aké by teda mohli byť základné špecifické princípy RODINY?

- A) BEZPODMIENEČNOSŤ VZÁJOMNEJ LÁSKY A STAROSTLIVOSTI
- B) KOLOBEH DARU A VĎAKY
- C) TRANSGENERAČNOSŤ
- D) ROZMANITOSŤ pod JEDNOU STRECHOU
- E) ZDIEĽANÁ INTIMITA

A) BEZPODMIENEČNOSŤ VZÁJOMNEJ LÁSKY A STAROSTLIVOSTI

Rodina MÔŽE byť spoločenstvom, ktoré nevzniká na základe dohody – zmluvy typu: „keď je Tebe dám toto, ty mne dáš tomto“. Príslušník rodiny nemá nárok na lásku a starostlivosť, iba ak splní nejaké podmienky (podľa zmluvy), ale už so samotného faktu, že je členom rodiny. Samotná láska a starostlivosť môže tvoriť, podobne ako v manželstve, základný princíp budovania vzťahov v rodine. Kým však iné vzťahy a zoskupenia majú nejakú podobu dohody (čiže sme s niekým priateľmi, ale len za istých podmienok, dovedy kým... ; chodíme do nejakej partie, ale len za istých podmienok; dovedy, kým...), RODINA môže byť bezpodmienečná a neodvolateľná.

B) KOLOBEH DARU A VĎAKY

S prvým princípom súvisí aj druhý. RODINA môže byť veľmi špecifická tým, že spoločenstvo, ktoré vzniká, je utvárané na základe daru. Rodičia totiž darujú život deťom (aj keď niekedy neplánovane), príjmu ich do svojho života, darujú im svoj čas, svoje peniaze, svoje zdravie... Rodičia darujú, ale aj oni boli deťmi, aj oni boli obdarovaní. Tu je ten kolobeh. Ale aj ich vlastné deti, ak vyrastajú v obdarovaní, učia sa, že ich vlastný život je tu len vďaka daru niekoho iného. Tento dar má takú špeciálnu vlastnosť, že ho nie sme nikde schopní „vyrovnať“ a ani to nie je potrebné. Je to akoby nenávratná pôžička. Jediný spôsob, ako sa dá na tento dar odpovedať, je opätovanie daru.

C) TRANSGENERAČNOSŤ

Tento princíp hovorí o tom, že RODINA nemusí byť spoločenstvo dvoch generácií (2 sú vždy) ale MÔŽE ísť o transgeneračné spoločenstvo. Patria sem aj generácie starých rodičov, prastarých, atď. To, čo sa volá rod a čo občas niekde majú ako rodostrom. Konanie jednotlivca tak nikde nie je iba jeho súkromnou vecou, pretože on ako jednotlivec je synom/dcérkou, vnukom/vnučkou, právnikom, synovcom/neterou... Náš rod je v nás prítomný nielen skrze „krv“ a dedičnosť, ale aj v našich vlastnostiach, životných skúsenostiach, traumách. Životy predkov sa cez vzájomné ovplyvňovanie generácií dostávajú až k nám a ovplyvňujú nás.

D) ROZMANITOSŤ pod JEDNOU STRECHOU

RODINA MÔŽE byť spoločenstvom, kde sú v jednom priestore nakope príslušníci ľudského druhu v rôznom veku, s rôznymi povahami, predpokladmi, záujmami, schopnosťami... Nie je to len viacgeneračnosť, ale aj napr. rôzny vek, pohlavie súrodencov (prvorodenstvo, najmladší „benjamín“). Všetky iné zoskupenia ľudí oproti rodine sú vytvárané na základe spoločných a teda rovnakých záujmov, cieľov (kamarátska partia, školská trieda, kolegovia)... Kým v takýchto zoskupeniach je pozornosť venovaná spoločnému, tomu, čo nás robí podobnými, v RODINE MÔŽE byť pozornosť veľmi špecificky venovaná jedinečnosti každého člena, MÔŽU byť brané do úvahy jeho špeciálne túžby a potreby.

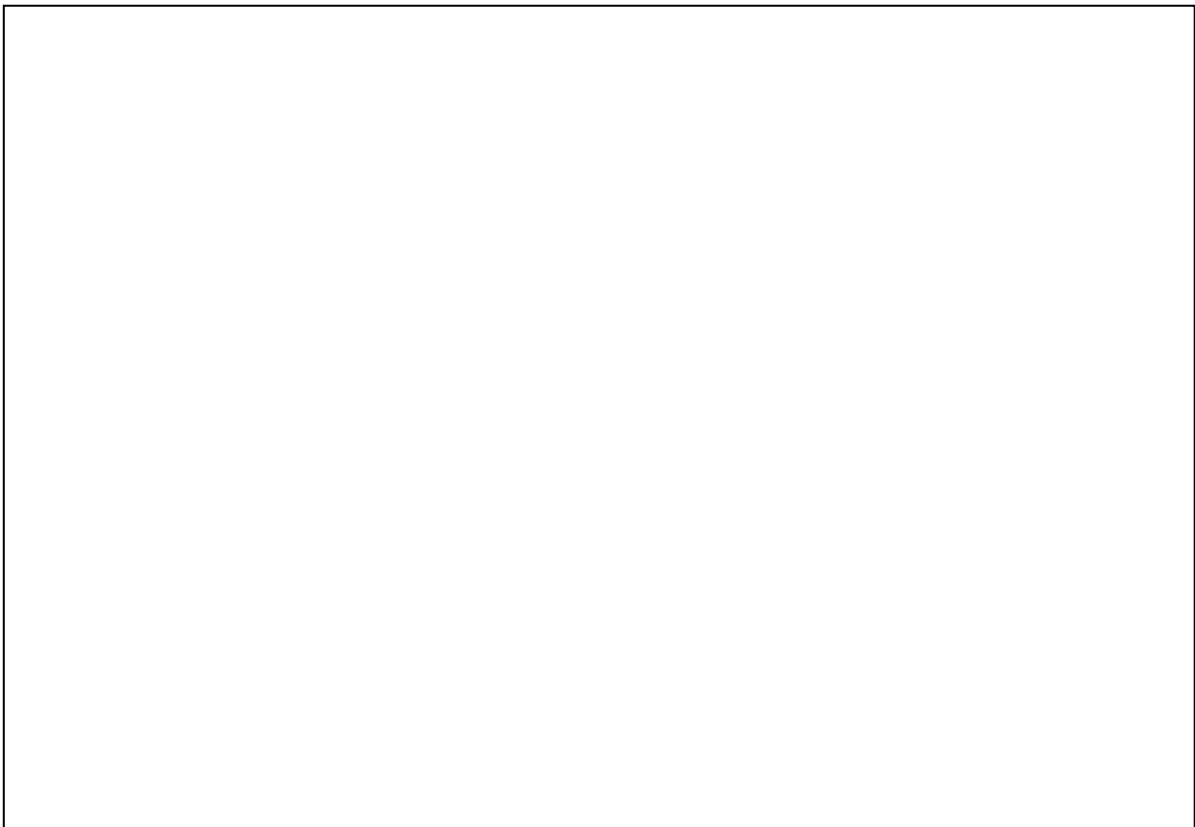
Okrem toho je v rodine veľmi dôležité, že základné vzťahy nie sú rovnocenné, ale sú asymetrické. Generácia rodičov má autoritu voči generácii detí. Tým nemyslíme na prvom mieste nejakú podriadenosť a poslušnosť. Autorita skôr znamená, že generácia rodičov

odovzdáva identitu deťom, vytvára prostredie, do ktorého sa deti rodia a v ktorom vyrastajú. Rodičia „garantujú“ toto prostredie, oni určujú jeho správnosť. Rodičia tiež určujú, čo sa môže a čo sa nemôže, kedy má dieťa nárok isté veci používať (napr. kľúče od domu, rodinné peniaze).

E) ZDIEĽANÁ INTIMITA

Pod intimitou si predstavte nielen telesnú intimitu (nahotu tela) ale najmä istú osobnostnú, životnú intimitu (nahota duše). RODINA tak MÔŽE byť špeciálne spoločenstvo, kde sme každý deň spolu, vidíme, ako sa niekto budí, má svoje nálady, zažívame množstvo situácií, v ktorých sa druhý nekontroluje, necháva priechod svojim reakciám, zažívame istú bezprostrednosť, v ktorej sme navzájom odkrytí a čitateľní. Môžeme tu odkryť svoju vnútornú tvár.

Aký je váš názor na charakteristiky rodiny? Zdá sa vám, že vyjadrujú to, čím by rodina MOHLA byť? Doplnili by ste niečo ďalšie?

Nasledujúca tabuľka slúži na analýzu rôznych aspektov/modelov rodinného života a ich kultúrnych prejavov. Skúste ju doplniť na základe vašich skúsenosti s tým, čo býva vo vašom okolí označované pojmom „rodina“.

Kultúrne aspekty života rodiny	Kultúrne prejavy (činnosti, veci, slová, príbehy, pravidlá...)
Ekonomický (spoločné je vymedzené materiálnym zabezpečením)	
Rodičovský (spoločné je vymedzené starostlivosťou o deti)	
Vzájomný prospech (spoločné je vymedzené naplnením potrieb jednotlivcov)	
Životné spoločenstvo (spoločné je vymedzené synergiou, podporou, vďačnosťou, zdieľaním života)	

C) NIE JE RODINA AKO RODINA – HĽADANIE VZNEŠENOSTI

V následnom texte najskôr uvedieme dva príklady z *možnej* reality RODINNÉHO života: **rodinné stolovanie** a **domov**. Na ich základe budeme skúmať, ako sa vyššie spomínané znaky RODINY *MÔŽU* prejavovať v reálnom vytváraní rodiny.

Kladieme si túto otázku: **V akých kultúrnych prejavoch sa NEJAKÉ RODINNÉ ZOSKUPENIE naozaj PREJAVUJE AKO RODINA?** (Budeme si všímať niektoré typické kultúrne prejavy: *veci, miesta, zvyklosti, činnosti, ktoré v rodine máme alebo ich udržiavame práve preto, aby sme boli RODINOU.*)

RODINNÉ STOLOVANIE

STRAVOVANIE patrí do jednej z typických funkcií a činností rodiny. Zdroj jedla (chladnička, špajza, záhrada atď.), ku ktorému majú členovia rodiny prístup práve preto, že sú členmi rodiny, spoločné stravovanie, individuálne stravovanie, to všetko sú javy, ktoré sú bežnou súčasťou rodiny. Sú prejavom základných funkcií rodiny, ktorá zabezpečuje prežitie, zdravie jej členov. Z takéhoto hľadiska by sme mohli hovoriť o základnej danosti, funkcii rodiny.

V našej analýze sa budeme zaoberať odlišením medzi: SPOLOČNÝM STRAVOVANÍM A RODINNÝM STOLOVANÍM.

V prvom rade je zrejmé, že nie každé jedenie pri stole v rodine, nie každá konzumácia jedla, stravovanie v rodine môžeme nazývať RODINNÝM STOLOVANÍM. Skôr by sme ho mohli označiť spojením: NAJEDENIE SA SPOLU. **ČO ODLIŠUJE „SPOLOČNÉ STRAVOVANIE – NAJEDENIE SA SPOLU“ OD „RODINNÉHO STOLOVANIA“?**

doplňte tabuľku podľa vašich skúseností

SPOLOČNÉ STRAVOVANIE NAJEDENIE SA SPOLU	RODINNÉ STOLOVANIE

Z nasledujúcich javov vyberte tie, ktoré sú podľa vás viac typické pre SPOLOČNÉ STRAVOVANIE alebo viac pre RODINNÉ STOLOVANIE.

	Stravovanie	Stolovanie
Každý má svoje miesto, ktoré mu patrí, čakáme kým nebudeme všetci.		
Jeme spolu – neodchádzame, kým sa spoločne neskončí.		
Sú prítomné jasné rodinné pravidlá (napr. rodičia naberajú deťom, uprednostnenie otca/najmladšieho/oslávenca ako prvého).		
Každý má nejakú úlohu (chystanie na stôl, rozdávanie jedla, upratovanie).		
Prihliadanie na chute členov rodiny (prenechanie nejakého kúska jedla inému, ochutenie podľa preferencií niekoho, naopak úprava receptu, ak to niekomu nevyhovuje).		
Všímanie si potrieb druhého (pýtanie sa na to, či mu chutí, či si ešte dá).		
Účasť na jedle bez splnenia podmienok (napr. nemusíme platiť), naopak vyžaduje sa istá spoluúčasť na príprave jedla a stola.		
Špeciálny začiatok, pri ktorom sa vyžaduje prítomnosť všetkých (napr. zazvonenie na zvonček, modlitba)		
Debaty na témy, ktorými žijú jednotliví členovia. Záujem jeden o druhého.		
Pravidlo nehašterenia sa pri stole – úsilie vytvoriť okolo stola jednotu.		
Prítomnosť vecí, ktoré zvýrazňujú dôležitosť chvíle (obrus, poháre, servítky, prestieranie, kvety...)		
Prítomnosť vecí, ktoré zvýrazňujú dôležitosť rodiny, rodinnej súdržnosti, lásky (sviečka, fotka..).		
<i>doplňte</i>		
<i>doplňte</i>		
<i>doplňte</i>		

Základom našej analýzy je zdôraznenie posunu:

od: JEDENIA SPOLU, ktoré je zamerané na JEDLO a NASÝTENIE SA (dôraz na konzumáciu, stravovanie)

k: STOLOVANIU, ktoré je (aj prostredníctvom SPOLOČNÉHO STRAVOVANIA, KONZUMÁCIE JEDLA) zamerané na budovanie VZŤAHOV a ZDIEĽAJÚCEHO SA spoločenstva, v ktorom má každý svoje pevné miesto.

Skúste teraz prepojiť tieto prejavy s nižšie vypísanými znakmi rodiny:

znak RODINY	prejav RODINNÉHO STOLOVANIA
bezpodmienečnosť vzájomnej lásky a starostlivosti	
kolobeh daru a vďaky	
transgeneračnosť	
rozmanitosť pod jednou strechou	
zdieľaná intimita	

DOMÁCNOSŤ a DOMOV.

V našej analýze sa budeme zaoberať odlišením medzi: DOMÁCNOSŤOU A DOMOVOM. V oboch prípadoch budeme vychádzať z predpokladu, že ide o označenie **priestoru, ktorý obýva rodina**.

Najskôr uveďme krátku charakteristiku.

Čo označuje **domácnosť**? Zvyčajne sa tým myslí nejaký fyzický priestor (byt v bytovke, rodinný dom alebo jeho časť...), ktorý je usporiadaný na život partnersko-rodíčovského zoskupenia. Definícia Občianskeho zákonníka (§ 115): „*Domácnosť tvoria fyzické osoby, ktoré spolu trvale žijú a spoločne uhradzujú náklady na svoje potreby.*“ Domácnosť je teda vymedzená ako priestor spoločného života, zabezpečovanie tohto spoločného priestoru a životných potrieb jednotlivých členov domácnosti. V istom zmysle ide viac o ekonomické aspekty, usporiadanie priestoru pre životné potreby (jedáleň, spáľňa, WC...).

A čo je potom **domov**?

Aj pojem **domov** označuje istý druh priestoru, no okrem „hmotných“ aspektov, zahŕňa a zdôrazňuje „duchovné“. Domov je viac spôsob, akým prežívame a chápeme veci a činnosti, ktoré nás obklopujú v domácnosti. Ale tiež platí aj to, že vytváranie domova uprednostňuje isté veci pred inými, isté činnosti pred inými. Snažíme sa byť spolu nielen kvôli tomu, keď niečo jeden od druhého potrebujeme, ale najmä kvôli sebe navzájom.

Domov je niečo, čo je dôverne známe, blízke len zainteresovaným. Domov inými slovami vyjadruje ľudskú BLÍZKOSŤ členov RODINY. Kým na vytvorenie DOMÁCNOSTI stačí každodennosť spolu-žitia, pre ktoré je potrebné splnenie základných životných potrieb (v istom zmysle je to HOTEL pre všetkých), DOMOV otvára RODINE úplne nové horizonty kvality života. DOMOV totiž vyjadruje vzájomné prepájanie sa, zdieľanie, starostlivosť.

Domov je „reálny a viditeľný“ len pre členov domova – teda pre RODINU. Pre všetkých ostatných priestor, ktorý obýva RODINA bude „len“ domácnosť, veci, ktoré slúžia na to, na čo sú určené (ich funkčný význam). Avšak pre členov to už nie sú len obyčajné „veci“, ktoré majú slúžiť, ale vyjadrujú napr. niekoho starostlivosť voči nám a našu voči nim, naše spoločne prežité časy, nejaké významné okamihy, ktoré tvoria našu identitu, náš životný príbeh, vyjadrujú puto, ktoré medzi nami je a ktoré udržiavame. Vyjadrujú našu spoločnú identitu.

Všimnite si ten posun:

od: DOMÁCNOSTI, ktorej zmyslom je poskytnutie ŽIVOTNÉHO SERVISU (mať miesto na spanie, prístup k jedlu, teplo, vodu, záchod),

k: DOMOVU ktorý je (aj prostredníctvom DOMÁCNOSTI) zameraný na budovanie VZŤAHOV a ZDIEĽAJÚCEHO SA spoločenstva, v ktorom má každý svoje pevné miesto.

Skúste teraz prepojiť tieto prejavy s nižšie vypísanými znakmi rodiny:

znak RODINY	prejav DOMOVA
bezpodmienečnosť vzájomnej lásky a starostlivosti	
kolobeh daru a vďaky	
transgeneračnosť	
rozmanitosť pod jednou strechou	
zdieľaná intimita	

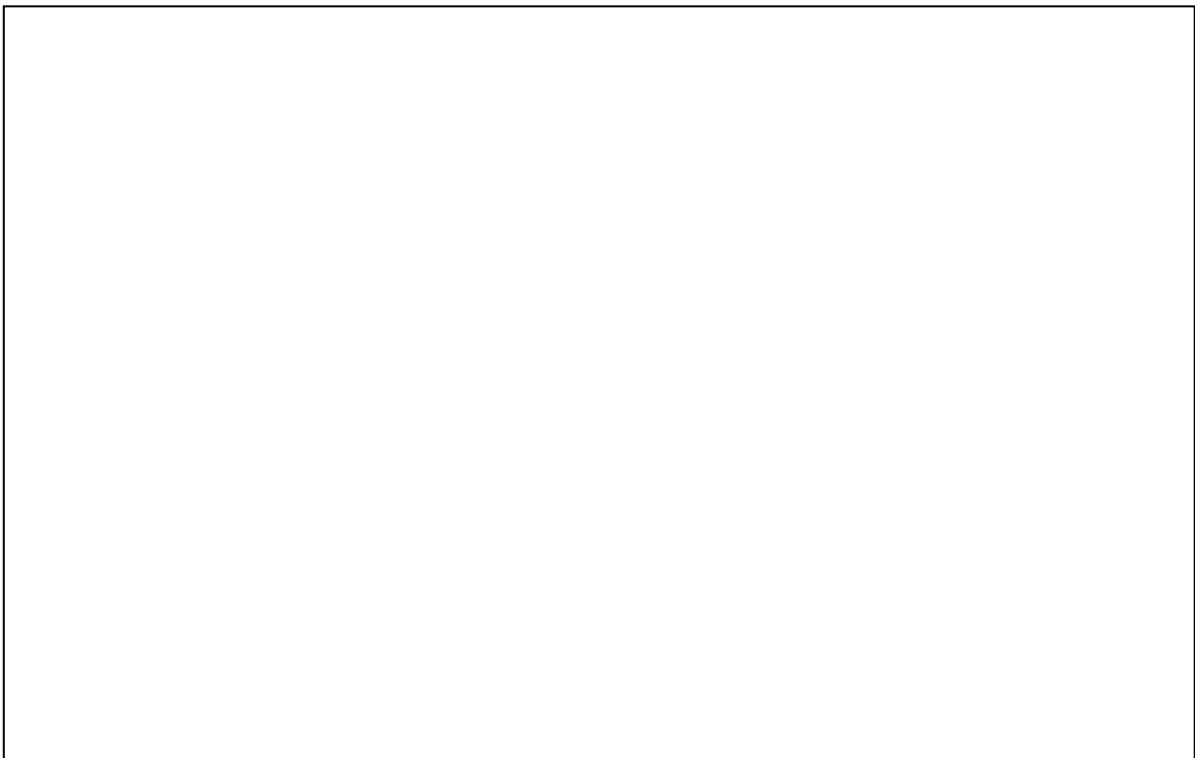
Aké **výchovné podnety a výzvy** vyplývajú z poznatku, že „nie je RODINA ako RODINA“, teda že každá forma RODINY umožňuje členom rodiny prežívať RODINU v inej podobe?

Aká kultúra rodiny umožňuje žiť členom rodiny ich rodinu vznešene, nádherne, prosperujúco (ang. flourishing)?

Poznáme príbehy krásne, zmysluplne prežitej rodiny? Príbehy inšpiratívnych rodín?

Akú činnosť by určite mali ovládať, aké schopnosti by mali mať členovia rodiny, aby dobre prežívali život v rodine?

Ktoré z predmetov, ktoré sú prítomné v domácnosti, naozaj potrebujeme pre dobrý rodinný život?

Raz sa pýtali jedného manželského páru, ktorý sa angažoval v príprave mladých ľudí k manželstvu a rodičovstvu, či a aký majú výchovný „program“ pre vlastné deti. Odpoveď bola zaujímavá: výchovný program majú a jedným z jeho hlavných cieľov je vychovávať deti tak, aby raz boli dobrými životnými partnermi.

Ako vychovávatelia sa si môžeme položiť podobnú otázku, akú dostali spomenutí manželia. Môžeme tak skrze výchovu rozvíjať koncept aktívnych detí a mladých ľudí, ktorí sú nielen pasívnymi členmi rodiny, ale v rámci svojich potencialít aj aktívnymi spolu-tvorcami rodiny.

V akej kultúre je potrebné, aby vyrastali deti a mladí, aby sa v nich rozvíjala ich „rodinnosť“?

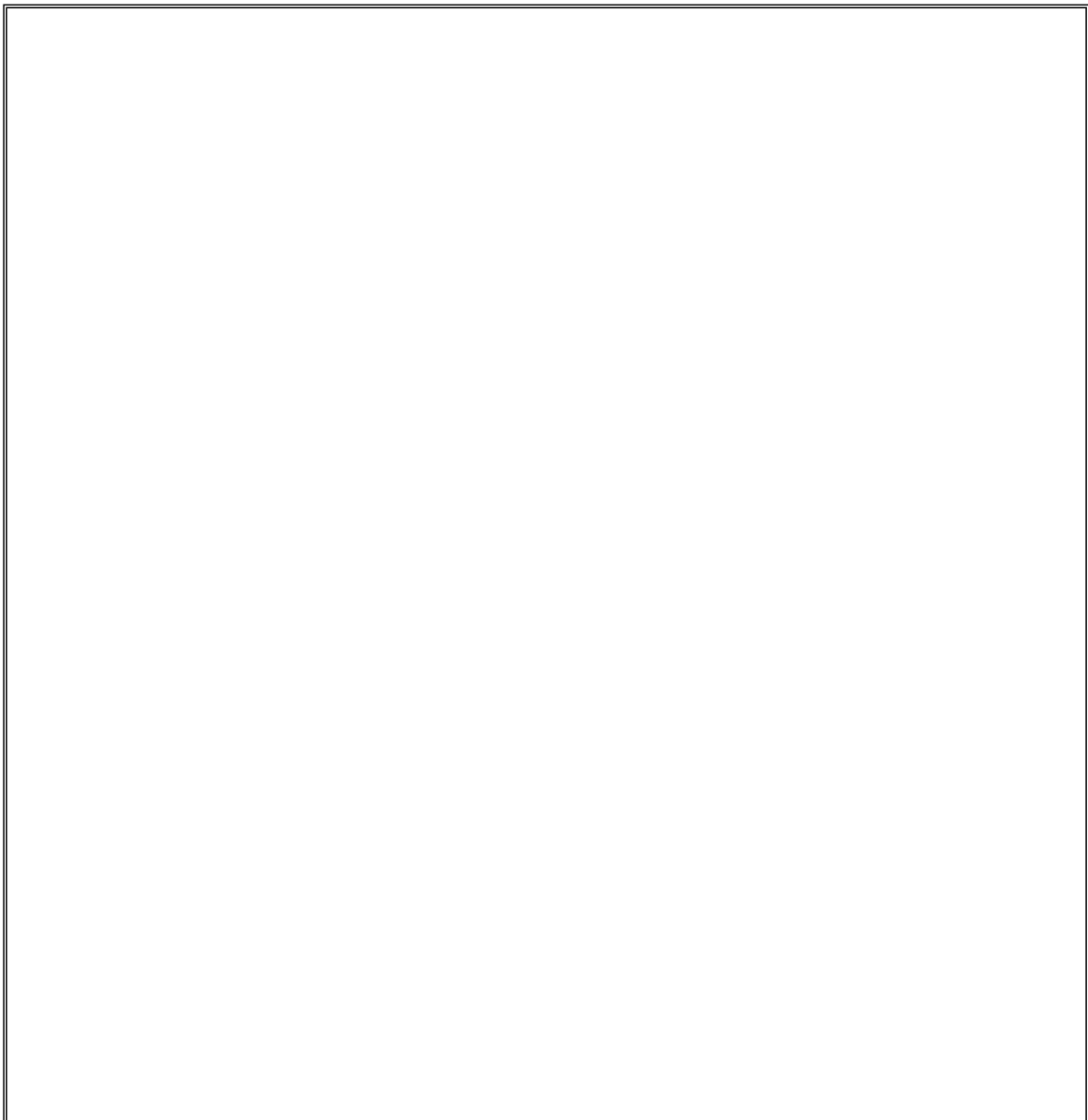
Poznáme príbehy detí a mladých, ktorí inšpiratívne spolu-vytvárajú rodinu – domov (a nielen patria do nejakej domácnosti so svojimi povinnosťami a právami?)

Akú činnosť by určite mali ovládať a vykonávať deti a mladí ľudia, aby dobre spolu-vytvárali rodinu - domov?

Aké predmety, veci rozvíjajú „rodinnosť“?

Aké príbehy, rozprávky by chlapci/dievčatá mali poznať, počuť, prežiť, aby vedeli spolu-vytvárať rodinu - domov?

Aké úlohy by mali deti – mladí ľudia splniť, aby boli pripravení na rodinný život?

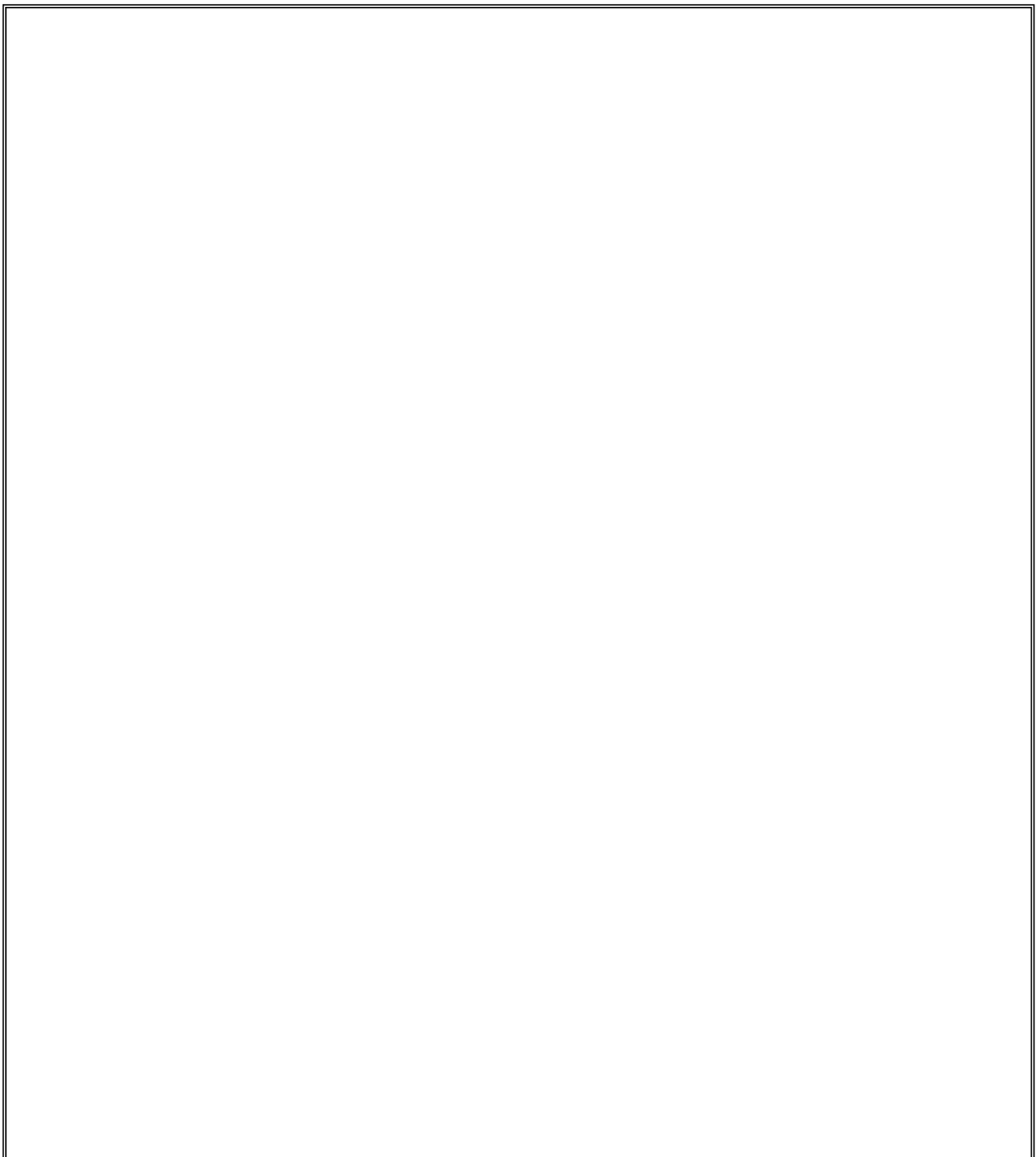

Ako vychovávatelia si okrem týchto veľmi dôležitých „pozitívnych“ otázok, môžeme, musíme položiť aj otázky opačné:

Aká kultúra spôsobuje, že deti a mladí ľudia prežijú ich život v rodine „brodiac sa“, unudene, tragicky, zničujúco? Aká kultúra zabraňuje, aby sa rodinný potenciál detí a mladých naplno prejavil?

Poznáme príbehy, smutne, prázdne, bolestne prežitého života v rodine?

Aké činnosti, predmety, príbehy nie sú pre deti a mladých vhodné, vytvárajú prekážky pre ich spolu-vytváranie rodiny?

Na zopakovanie:

Kedy chápeme „rodinu“ IBA AKO spoločenstvo obývajúce a vytvárajúce domácnosť? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?

Kedy chápeme „rodinu“ ako bytostne vzájomne sa podporujúce a spolutvoriace sa spoločenstvo? Ako sa to prejavuje v bežnom živote?

Doplňujúca literatúra:

BENEŠOVÁ, R. – BARVÍKOVÁ, J. Kdo je člen rodiny a kto už „jen“ príbuzní? In: *AntropoWebzin*. 2011, č. 1, s. 38-45.

BALÁŽOVÁ, I. Spomienky a veci v rodine: prípadová štúdia. In: *Speculum*. Roč. 2, č. 1, ISSN 1337-9461. s. 6-20.

BODNÁROVÁ, E. (2011) *Kultúrne hodnoty v našej kultúre a v rodine*. Bratislava : Obzor. 308 s. ISBN 978-9483-087-0.

BOTÍKOVÁ, M. – ŠVECOVÁ, S. (1997) *Tradície slovenskej rodiny*. Bratislava : VEDA. 242 s. ISBN 80-224-0461-6.

TÉMY ANTROPOLOGICKÝCH SKÚMANÍ

1. Detská izba v súčasnosti a minulosti

Vyberte si minimálne jednu detskú izbu zo súčasnosti a minimálne jednu z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie).

Opisná fáza:

- Je deťom vyčlenený nejaký špeciálne upravený „DETSKÝ“ priestor?
- Podľa akých predmetov, činností by niekto zistil, že ide o DETSKÚ IZBU?
- Platia v tomto „detskom“ priestore nejaké špeciálne pravidlá?

Reflexívna fáza:

- Ktorá z detských izieb Vám príde „DETSKEJŠIA“? Prečo si to myslíte?
- Prečo dospelí vytvárajú deťom taký špeciálny priestor, ako je „DETSKÁ IZBA“? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Aké vlastnosti, zručnosti v deťoch podnecujú tieto priestory?
- Vnímajú prostredníctvom týchto vecí, činností, pravidiel seba samých ako DETI?

2. Detské hry v súčasnosti a v minulosti.

Vyberte si nejakú typickú detskú hru zo súčasnosti a typickú detskú hru z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie).

Opisná fáza:

- Na „čo“ sa prostredníctvom jednej aj druhej hry deti hrajú?
- Platia pre tieto hry nejaké špeciálne pravidlá?
- Aké schopnosti musia mať hráči týchto hier?

Reflexívna fáza:

- Ktorá z hier Vám príde „DETSKEJŠIA“? Prečo si to myslíte?
- Prečo tieto hry deti hrajú? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Aké vlastnosti v deťoch podnecuje jedna a druhá hra?
- Vnímajú prostredníctvom týchto vecí, činností, pravidiel seba samých ako DETI?

3. Minulé a súčasné rozprávky pre deti

Vyberte si nejakú typickú rozprávku zo súčasnosti a typickú rozprávku z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie).

Opisná fáza:

- Vystupujú v rozprávkach detské alebo dospelé postavy? Riešia sa problémy detí alebo problémy dospelých?
- V čom sa líši spracovanie samotných rozprávok? (farebnosť, pestrosť, slovník, dej, správanie postáv sa ...)?
- Aké sú základné posolstvá rozprávok?

Reflexívna fáza:

- Ktorá z rozprávok Vám príde „DETSKEJŠIA“? Prečo si to myslíte?
- Prečo tieto rozprávky boli pre deti urobené? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Aké vlastnosti v deťoch podnecuje jedna a druhá rozprávka?
- Vnímajú prostredníctvom týchto vecí, činností, pravidiel seba samých ako DETI?

SKÚMAME: ČLOVEK A MLADOSŤ**1. Spoločensky prospešné aktivity mladých v súčasnosti a v minulosti.**

Vyberte si nejakú typickú činnosť mladého človeka zo súčasnosti a typickú činnosť mladého človeka z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie), prostredníctvom ktorej mladí ľudia nejakým spôsobom prispievajú k fungovaniu spoločnosti.

Opisná fáza:

- O akú činnosť ide? V čom sú ich prínosy pre spoločnosť? Pre koho všetkého sú dané činnosti prínosné?
- Čo všetko je potrebné, aby mladí vedeli túto činnosť kvalitne uskutočniť?
- Platia pre tieto činnosti nejaké špeciálne pravidlá?
- Aké schopnosti a poznatky musia mať mladí, keď to chcú robiť?

Reflexívna fáza:

- Ktorá z činností Vám príde „MLÁDEŽNICEJŠIA“? Prečo si to myslíte?
- Prečo tieto činnosti mladí robia? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Aké vlastnosti v mladých podnecujú tieto činnosti?
- Vnímajú MLADÍ prostredníctvom týchto činností seba samých ako MLADÝCH?
- Pomáhajú im tieto činnosti prežívať mladosť pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

2. Sexualita očami mladých v minulosti a súčasnosti.**Opisná fáza:**

- Aké slová používajú dnešní mladí pre sexuálne aktivity?
- Akými pravidlami/princípami sa riadia v sexuálnej oblasti?
- Kto je pre nich inšpiráciou, vzorom, autoritou v tejto oblasti?
- Akými aktivitami uskutočňujú svoju sexualitu?
- Aké sú ich predstavy o kvalitne prežívanej sexualite? (nielen o kvalitnom sexe!)

Reflexívna fáza:

- Aké prežívanie a uskutočňovanie sexuality Vám príde „MLÁDEŽNICEJŠIE“? Prečo si to myslíte?
- Prečo mladí prežíva a uskutočňuje sexualitu tak, ako ste zistili? Sú to dôvody adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vnímajú MLADÍ prostredníctvom týchto činností samých seba ako MLADÝCH?
- Pomáha im takto prežívaná sexualita prežívať mladosť pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

3. Inšpiratívne príbehy/knihy pre mladých – v minulosti a súčasnosti.

Vyberte si nejaké známe a populárne príbehy zo súčasnosti a z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie).

Opisná fáza:

- Vystupujú v príbehoch postavy mladých alebo dospelé postavy?
- Líši sa spracovanie samotných príbehov? (farebnosť, pestrosť, slovník, dej, správanie postáv sa ...)
- Aké sú základné posolstvá príbehov?

Reflexívna fáza:

- Ktorý z príbehov Vám príde „MLÁDEŽNICEJŠÍ“? Prečo si to myslíte?
- Prečo boli príbehy pre mladých urobené? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Pomáhajú im tieto príbehy prežívať mladosť pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

4. Telo „pod dozorom“ (hygiena, obliekanie, úprava tela)

Mladý človek „objavuje“ svoje telo a telo sa stáva významnou časťou jeho života, preberá za neho zodpovednosť, je súčasťou jeho sebareprezentácie, umožňuje mu vstupovať do vzťahov...

Opisná fáza:

- Akými aktivitami uskutočňujú svoje postoje voči vlastnému telu? Aké predmety pri tom používajú?
- Aké sú ich predstavy o dobrom tele?
- Akými pravidlami/princípami sa riadia k vlastnému telu?
- Kto je pre nich inšpiráciou, vzorom, autoritou vo vzťahu k vlastnému telu?

Reflexívna fáza:

- Aké chápanie a staranie sa o vlastné telo Vám príde „MLÁDEŽNICEJŠIE“? Prečo si to myslíte?
- Prečo mladí chápu a starajú sa o svoje telo tak, ako ste zistili? Sú to dôvody adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vnímajú MLADÍ prostredníctvom týchto činností samých seba ako MLADÝCH?
- Pomáha im takto prežívaná telesnosť prežívať mladosť pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

ČLOVEK AKO CHLAPEC/DIEVČA

LINK na stiahnutie dokumentu o IMBALU (obrad obriezky chlapcov v kmeni Bagisu):
<https://uloz.to/file/y7aTgClMJZPh/imbalu-zip>

1. Prechod od dievčata k žene a od chlapca k mužovi

Opisná fáza:

- V akých okamihoch, prostredníctvom akých činností, na základe čoho získava človek so ženských/mužským pohlavím status „zrelej ženy, zrelého muža“?
- Súvisí tento prechod s nejakými vecami, činnosťami, miestami – napríklad v tom, že „dievča/chlapec“ to nemôže a „žena/muž“ to môže?

Reflexívna fáza:

- Akú predstavu o zrelej žene/mužovi si vytvárajú dievčatá/chlapci na základe vyššie popísaných kultúrnych fenoménov?
- Prečo vôbec existujú nejaké kultúrne fenomény, ktoré vyjadrujú prechod od dievčata k žene a od chlapca k mužovi? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Pomáhajú nám tieto kultúrne fenomény prežívať dievčenskú, chlapčenskú pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

2. Uznanie a vyzdvihnutie mužskosti/ženskosti.

Opisná fáza:

- V akých okamihoch, situáciách zažívame uznanie a ocenenie našej ženskosti a mužskosti?
- Čo býva oceňované v spojitosti s dievčenskou/ženskou a chlapčenskou/mužskou?
- Ako je to uznanie/ocenenie uskutočnené? Akými slovami, aktivitami, predmetmi???

- Existuje v našej kultúre nejaký ideál ženskosti/mužskosti - kto je pre nich inšpiráciou, vzorom, autoritou v tejto oblasti?

Reflexívna fáza:

- Akú predstavu o zrelej žene/mužovi si vytvárajú dievčatá/chlapci na základe vyššie popísaných kultúrnych fenoménov?
- Prečo vôbec existujú nejaké kultúrne fenomény, v ktorých býva oceňovaná dievčenskosť/ženskosť alebo chlapčenskosť/mužkosť Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Pomáhajú nám tieto kultúrne fenomény prežívať dievčenskosť, chlapčenskosť pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

3. Inšpiratívne príbehy/knihy pre chlapcov/dievčatá.

Vyberte si nejaké známe a populárne príbehy zo súčasnosti a z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie), ktoré boli písané špeciálne „pre chlapcov/mužov“ a špeciálne pre „dievčatá/ženy“.

Opisná fáza:

- Ako je vykresľovaný „typický“ chalan/typické dievča? Aké má vlastnosti, aké činnosti sú pre neho/ňu typické, aké predmety...?
- Líšia sa nejakým typickým chalanom/dievčatami v minulosti a dnes?
- Aké sú základné posolstvá o mužskosti/ženskosti?

Reflexívna fáza:

- Akú predstavu o zrelej žene/mužovi si vytvárajú dievčatá/chlapci na základe vyššie popísaných príbehov?
- Prečo boli špeciálne príbehy pre chlapcov a dievčatá písané? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Pomáhajú nám tieto príbehy prežívať dievčenskosť, chlapčenskosť pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

4. Telo očami chlapca/ očami dievčata (hygiena, obliekanie, úprava tela)

Dievča/chlapec nielen „má“ svoje telo ale postupne objavuje jeho „dievčenský/chlapčenský“ potenciál. Telo sa stáva významnou časťou našej rodovej identity, preberáme za neho zodpovednosť, je súčasťou našej sebaaprezentácie, umožňuje mu vstupovať do vzťahov...

Opisná fáza:

- Akými aktivitami uskutočňujú svoje postoje voči vlastnému telu? Aké predmety pri tom používajú?
- Aké sú ich predstavy o dobrom tele?
- Akými pravidlami/princípami sa riadia k vlastnému telu?
- Kto je pre nich inšpiráciou, vzorom, autoritou vo vzťahu k vlastnému telu?

Reflexívna fáza:

- Prečo dievčatá, chlapci chápu a starajú sa o svoje telo tak, ako ste zistili? Sú to dôvody adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vnímajú dievčatá/chalani prostredníctvom týchto činností samých seba ako dievčatá/chalanov?
- Pomáha im takto prežívaná telesnosť prežívať dievčenskú/chlapčenské pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

ČLOVEK A MANŽEL/MANŽELKA

1. Ako dnešní chlapci dvoria dievčatám a ako dnešné dievčatá dvoria chlapcom

Opisná fáza:

- Aké slová, činnosti, „finty“, udalosti, predmety.. používa chlapec/dievča, keď „dvorí“?
- Aké „pravidlá“ má dvorenie?

Reflexívna fáza:

- Aké sú základné posolstvá popísaných prejavov? (páčiš sa mi, chcem ťa, si krásna ako kvietok, sexi postava, chcem sa o teba starať, si môj život, nemôžem kvôli tebe spať, chcem s tebou byť navždy atď. atď.)
- Prečo vôbec existuje niečo také ako dvorenie? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

2. Ako dnešní chlapci dvoria dievčatám a ako dnešné dievčatá dvoria chlapcom

Opisná fáza:

- Aké slová, činnosti, „finty“, udalosti, predmety.. používa chlapec/dievča, keď „dvorí“?
- Aké „pravidlá“ má dvorenie?

Reflexívna fáza:

- Aké sú základné posolstvá popísaných prejavov? (páčiš sa mi, chcem ťa, si krásna ako kvietok, sexi postava, chcem sa o teba starať, si môj život, nemôžem kvôli tebe spávať, chcem s tebou byť navždy atď. atď. atď.)
- Prečo vôbec existuje niečo také ako dvorenie? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

3. Chodíme spolu.

Opisná fáza:

- Podľa akých slov, činností, udalostí, predmetov... by sme mohli povedať, že „tamti dvaja spolu chodia“?
- Aké „pravidlá“ má „chodenie spolu“?

Reflexívna fáza:

- Aké sú základné posolstvá popísaných prejavov? (páčiš sa mi, chcem ťa, pozrite, aj ja niekoho mám, si krásna ako kvietok, je mi s tebou dobre, sexi postava, chcem sa o teba starať, uspokojuješ ma, si môj život, nemôžem kvôli tebe spávať, niekto ma chce, chcem s tebou byť navždy atď. atď. atď.)
- Prečo vôbec existuje niečo také ako „chodenie spolu“? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

4. Inšpiratívne príbehy/knihy/obrazy o manželstve.

Vyberte si nejaké známe a populárne príbehy/knihy/obrazy: jeden zo súčasnosti a jeden z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie) o inšpiratívnom/zmysluplne prežívanom manželstve.

Opisná fáza:

- Ako je vykresľovaný „typický“ manžel/manželka? Aké má vlastnosti, aké činnosti sú pre neho/ňu typické, aké predmety...?
- Líšia sa nejaký typický manžel/manželka v minulosti a dnes?
- Aké sú základné posolstvá o manželstve?

Reflexívna fáza:

- Akú predstavu o zrelom manželovi/manželke si vytvárajú ženy/muži na základe vyššie popísaných príbehov?
- Prečo sú a boli špeciálne príbehy o manželstve písané? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?

- Pomáhajú nám tieto príbehy prežívať manželstvo pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

5. Manželský vzťah manželov vs. spolužitie „nemanželov“.

Zmyslom úlohy je identifikovať tie prejavy, ktoré odlišujú „manželské“ spolužitie muža a ženy od „akéhokoľvek iného“ aj partnerského spolužitia muža a ženy.

Opisná fáza:

- Podľa akých slov, činností, udalostí, predmetov... by sme mohli povedať, že „tamti dvaja sú NAOZAJ manželmi“?
- V čom sa ich manželský vzťah prejavuje navonok tak, že je jasné, že nie sú „len“ partnermi?

Reflexívna fáza:

- Aké sú základné posolstvá popísaných prejavov? (tu sa zamerajte na tie rôzne modely manželstva: ekonomické, rodičovské, úžitkovo-pôžitkové vs. zjednocovanie dvojice)
- Ak by ste vychádzali z prejavov, ktoré ste popísali, aká by bola odpoveď na otázku: Prečo vôbec existuje niečo také ako „manželstvo“? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

6. Manželstvo ako „misia jednoty“

Cieľom je popísať tie prejavy, v ktorých manželská dvojica vyjadruje svoje úsilie o budovanie ich existenčnej jednoty, harmonizácie dvoch osôb, najmä v prejavoch úplne=bezhraničnej mužsko-ženskej lásky a starostlivosti, vzťahovej výlučnosti a úplnom zdieľaní života.

Opisná fáza:

- V akých slovách, činnostiach, predmetoch, aktivitách... „tamti dvaja“ vyjadrujú úplnú mužsko-ženskú lásku a starostlivosť, vzťahovú výlučnosť a úplné zdieľanie života?

Reflexívna fáza:

- Ak by ste vychádzali z prejavov, ktoré ste popísali, aká by bola odpoveď na otázku: Prečo vôbec existuje niečo také ako „manželstvo“? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové? Súvisí manželstvo nejakým spôsobom s tým, ako dobre „ľudsky“ žijeme náš život?

- Aký je súvis medzi manželským vzťahom muža a ženy a samotnou mužskosťou a ženskosťou?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

ČLOVEK A RODINA

1. Som členom rodiny.

Opisná fáza:

- Ako sa prejavuje to, že som členom rodiny?
- V akých okamihoch, situáciách zažívame uznanie a ocenenie toho, že patríme do rodiny? Aké sú naše úlohy, zodpovednosti, aktivity, v ktorých rozvíjame rodinu?
- Aké sú charakteristiky „dobrého“ člena rodiny a „čiernej ovce“ rodiny?

Reflexívna fáza:

- Aké sú základné posolstvá popísaných prejavov? (tu sa zamerajte na tie rôzne modely rodiny: ekonomická, rodičovská, úžitkovo-pôžitková vs. rodinné spoločenstvo ako priestor rozvoja)
- Ak by ste vychádzali z prejavov, ktoré ste popísali, aká by bola odpoveď na otázku: Prečo vôbec existuje niečo také ako „rodina“? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

2. Inšpiratívne príbehy/knihy/obrazy o rodine.

Vyberte si nejaké známe a populárne príbehy/knihy/obrazy: jeden zo súčasnosti a jeden z minulosti (čím dávnejšie tým lepšie) o inšpiratívnom/zmysluplne prežívanej rodine.

Opisná fáza:

- Ako je vykresľovaná „typická“ rodina? Aké vlastnosti, aké činnosti, predmety, pravidlá... sú pre ňu typické?
- Líši sa nejaká typická rodina v minulosti a dnes?
- Aké sú základné posolstvá o rodine?

Reflexívna fáza:

- Akú predstavu o dobrej rodine si vytvárajú ženy/muži na základe vyššie popísaných príbehov?
- Prečo sú a boli špeciálne príbehy o rodine písané? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?

- Pomáhajú nám tieto príbehy prežívať rodinu pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

3. Špecifickosť rodinného spolužitia.

Opisná fáza:

V akých prejavoch nejaké rodina vyjadruje to, že je rodinou? Sú nejaké slová, pravidlá, predmety, ktoré platia, môžu ich používať iba členovia rodiny a nie niekto iný (nečlen)?

Reflexívna fáza:

- Ak by ste vychádzali z prejavov, ktoré ste popísali, aká by bola odpoveď na otázku: Aký má zmysel, že vôbec existuje niečo také ako „rodina“? Sú to príčiny adaptačné, selektívne alebo hodnotové?
- Ktoré zo znakov rodiny (bezpodmienečnosť vzájomnej lásky a starostlivosti; kolobeh daru a vďaky; transgeneračnosť/rod; rozmanitosť pod jednou strechou, zdieľaná intimita) nachádzate v popísaných prejavoch?
- Pomáhajú nám tieto prejavy uskutočňovať rodinu pekným a zmysluplným spôsobom?
- Vidíte v súčasnej dobe v zistených kultúrnych prejavoch prvky narcizmu, zábavy alebo digitalizácie?

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- ARENDOVÁ, H. (1994) *Krise kultúry*. Praha : Mladá fronta. 160 s. ISBN 80-204-0424-4.
- BAUMAN, Z. (1995) *Úvahy o postmodernej dobe*. Praha : SLON. 163 s. ISBN 80-85850-12-5.
- BADINTER, E. (1999) XY. Identita muža. Bratislava : Aspekt. 211 s. ISBN 80-8554-910-7.
- BRAMBILLA, F.G. (2005) *Antropologia teologica*. Brescia : Queriniana. 640 s. ISBN 978-88-399-2412-4.
- BUDIL, I. (2003). *Mýtus, jazyk a kulturní antropologie*. Praha : Triton. 488 s. ISBN 80-7254-321-0.
- GALIMBERTI, U. (2013) *Znepokojivý host: nihilismus a mládež*. Ostrava : Moraviapress. 144 s. ISBN 978-80-87853-00-9.
- GÁLIK, S. (2012) Médiá a výchova. In: KUDLÁČOVÁ, B. – RAJSKÝ, A. (eds.) *Európske pedagogické myslenie (od moderny k postmoderne po súčasnosť)*. Trnava : Typi Universitatis Tyrnaviensis. ISBN 978-80-8082-574-4. S. 244-261.
- GÁLIK, S. (2014) Súmрак výchovy v kyberpriestore elektronických médií. In: KUDLÁČOVÁ, B. – RAJSKÝ, A. (eds.) *Kontexty filozofie výchovy v novoveku a súčasnej perspektíve*. Trnava : Trnavská univerzita v Trnave, Pedagogická fakulta. ISBN 978-80-8082-772-4. S. 250-258.
- GÁLIK, S. (2020) Philosophical Reflection of the Influence of Digital Media on Current Education. In: *Media Education (Mediaobrazovanie)*. ISSN 1994-4160, 60(1). s. 100-106. DOI: 0.13187/me.2020.1.100
- KARSTEN, H. (2006) Ženy – muži. Praha : Portál. 184 s. ISBN 80-7367-145-X. s. 23-27 + 63-98
- KAŠČÁK, O. (2008) *Deti v kultúre – kultúry detí*. Trnava : Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave. 144 s. ISBN 978-80-8082-179-1.
- LEMEŠOVÁ, M. (2011) Inštrumentálno-strategické postupy študentov a študentiek v čase vyučovania — etnografická analýza školského diania. In: *Journal of Pedagogy/Pedagogický časopis*. roč. 2, č. 1, s. 44 - 59.
- LIPOVETSKY, G. (2008) *Éra prázdnoty : úvahy o súčasnom individualizmu*. Praha : PROSTOR. 360 s. ISBN 978-80-7260-190-5.
- LIPOVETSKY, G. (2013) *Hypermoderní doba. Od požitku k úzkosti*. Praha : PROSTOR. 148 s. ISBN 978-80-7260-283-4.
- POSTMAN, N. (2010) *Ubavit se k smrti*. Praha : Mladá fronta. 204 s. ISBN 978-80-204-2206-4.
- RAJSKÝ, A. (2009) *Nihilistický kontext kultivácie mladého človeka*. Trnava: TYPI UNIVERSITATIS TYRNAVIENSIS/VEDA. 207 s. ISBN 978-80-8082-297-2.
- REGNI, R. (2011) Vzťah učiteľ – žiak u Alberta Camusa. In: KUDLÁČOVÁ, B. – SZTOBRYN, S. (eds.) *Kontexty filozofie výchovy v historickej a súčasnej perspektíve*. Trnava : Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave. ISBN 978-80-8082-439-6. s. 141-156.
- SOUKUP, V. (2004). *Dějiny antropologie*. Praha : Karolinum. 670 s. ISBN 80-246-0337-3.

Doplňujúca literatúra:

- BADINTER, E. (1998) *Materská láska od 17. storočia po súčasnosť*. Bratislava : Aspekt. 1998. 277 s. ISBN 80-85549-04-2.
- BALÁŽOVÁ, I. Spomienky a veci v rodine: prípadová štúdia. In: *Speculum*. Roč. 2, č. 1, ISSN 1337-9461. s. 6-20.
- BENEŠOVÁ, R. – BARVÍKOVÁ, J. Kdo je člen rodiny a kto už „jen“ príbuzní? In: *AntropoWebzin*. 2011, č. 1, s. 38-45.

- BEŇOVÁ, K. (2010) Žena v tradičnej kultúre Slovenska: menštruácia, panenstvo, materstvo. iba téma panenstvo. In: *AntropoWebzin*. 2010, č. 3, s. 161-168.
- BIDDULPH, S. (2007) Mužství. Jak zvládat všechny mužské role. Praha : Portál. 199 s. ISBN 978-80-7367-209-6
- BOSÁK, R. – BOSÁK, M. 2006. *Zvyky a tradície na Slovensku*. Bratislava : Spoločnosť Michala Bosáka, 2006. 235 s. ISBN 987-80-8073-398-8.
- BOTIKOVA, M. - JAKUBÍKOVÁ K. - KICZKOVA Z. - SZAUPOVÁ, M. (2014) *Rodové aspekty v etnológii* : národný projekt. Bratislava : Európsky sociálny fond. 59 s.
- ERIKSEN, T. H. (2008) *Sociální a kulturní antropologie*. Praha : Portál. 408 s. ISBN 978-80-7367-465-6.
- FEGLOVÁ, V. (2010) *Narodení, detstvo, mladosť v tradičnej kultúre Slovenska*. Martin : Slovenské národné múzeum. 180 s. ISBN 978-80-8060-258-1.
- JANČÍKOVÁ, E. (2012) Historie svadeb od nejstarších dob po současnost. Praha : Epoque. 163 s. ISBN 978-80-7425-143-6.
- KIKUŠOVÁ, S. (2001) *Morálny status dieťaťa a jeho sociálne väzby*. Praha : Portál. 455 s. ISBN 80- 7178-585-7.
- SILK, D. (2014) *Kultúra mladých ľudí v spoločnosti*. Bratislava : SPN. 200 s. ISBN 978-809- 712-8531
- SKUPNIK, J. (2010) Antropologie příbuzenství: příbuzenství, manželství a rodina v kulturně antropologické perspektivě. Praha : Sociologické nakladatelství. 402 s. ISBN 978-80-7419-019-3.
- ZOJA, L. (2017) *Soumrak otců: Archetyp otce a dějiny otcovství*. Praha : Prostor. 344 s. ISBN 978-80-7260-347-3.

názov publikácie: Kultúra – medzi nutnosťou a vznešenosťou

autor: Mgr. Marek Wiesenganger, PhD.

recenzenti: prof. PhDr. Slavomír Gálik, PhD., doc. PhDr. Peter Rusnák, PhD.

vydavateľ: Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita v Trnave, Trnava, 2021

učebný text k predmetu Kultúrna a sociálna antropológia

ISBN 978-80-568-0447-6